

Irodalmi Jelen

XX. évfolyam, 230. szám

2020. DECEMBER

Szócs Géza (1953–2020)

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Szőcs Géza *Apám a H terminálon* című költeménye volt az utolsó, amely még életében megjelent lapunkban. Édesapjától búcsúzott benne.

Most mi, az Irodalmi Jelen szerkesztői búcsúzunk Tőle, szeretett kollégánktól.

Amikor idén tavasszal kiadtuk a folyóiratunkban 2008 és 2019 között megjelent írásainak gyűjteményét, nem gondoltuk, nem gondolhattuk, hogy ez a kötet lesz másfél évtizedes együttműködésünk utolsó gyümölcse.

Eddig főmunkatársunk volt, mostantól örökös munkatársaink sorában vigyázza minden egyes lapszámunkat.

Őrizni fogjuk emlékét, ápolni fogjuk szellemiségét!

IRODALMI JELEN

Szócs Géza

Apám a H terminálon

Szócs Géza búcsúzik édesapjától,
Szócs István írótól

*Sorskatonai szolgálatának leteltével
obsitos levelével visszatér oda, ahonnan behívták.
Épp most száll át a H terminálon
két kofferjével:
egyikben a rossz, másikban a jótettei.*

Zakója hátán felirat foszforeszkál:

*MÉG FATÖRZSBEN A DESZKA
MELYBŐL MAJD LÁDA KÉSZÜL
MÉRT GYENGÜL EL A LÁBAD
ÉS AJKAD MIÉRT KÉKÜL?*

MÉRT CSITUL EL A SZÓ S A VÉRNYOMÁS?

*A FA MÉG VÍGAN ZÖLDELL,
S MÉG NŐ A DESZKA BENNE
MELYBŐL KOPORSÓD KÉSZÜL:
AZ, AMELY VELED EGYÜTT
MAJD FÖLDDÉ VEGYÜL VÉGÜL.*

*A távolban távoli rokonok gyülekeznek,
a szívverés nyugovóra tér szülőföldünkön,
az elcsitult területeken.*

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Szócs Gézának

*Ha a pillanat színpadán újra megjelenesz,
Petronius sorai jussanak eszedbe:
Majd a Fórumtól visszavonulva se tedd le a tollat:
zengd a sebes forgásáról közhírű Szerencsét,
hősi eposzba való zord harc legyen esteli étked,
s nagyharagú Cicero mennydörgő szózata zengjen.
Ily javakat gyűjts lelkedben, s így bő patakokban
csordult kebledből ömleszthetsz múzsai szókat.*

*Bűvölöm ezt a Szerencsét,
jusson neked osztályrészüöl
a szövegbe bújtatott
hűvös magasztosság,
a lázadás tűzijátéka,
a hősök vérvörös,
súlytalan szabadsága,
drámája nyújtson nyugalmat,
a szellem elutazhat,
kődbe,
sötétbe burkolózva,
a csillagok fényben fürdetik majd.*

*Aki a Tejút ösvényére,
az az örökkévalóságba lép,
megcsodálja a napkeltéket,
a galaxisok birodalmába hazaér.*

*A monacói narancsfákon
az idén is beérik a gyümölcs.
Rakoncátlan ágaik*

*a meztelen égbe kapaszkodnak,
a semmi bőrébe bújnak hangulatnak,
örömmek,
bölcs elmúlásnak,
kiűzik lelkemből
a szorongásos fájdalmat.*

*A Fennvaló szeretete lengi körül azt,
aki a ravatalon fekszik,
kegyelettel néz le rá,
országát megnyitja előtte,
de én mégsem tudok tőled elbúcsúzni.*

*Felélesztem a pillanatot,
ahol az öröm egykor partot ért,
szatirikus fikció
a halfiú és a halleány,
játszanak az üveggyönggyel,
elszakad a füzér,
látja ezt Sir John Bowring,
és a gyöngyhajú lány.
Néma révész néz le rá.*

Néma révész néz le rá.

*Lehet, akkor írtad utolsó versed,
amikor a piros tollú éjmadár
fáradt, álmos szívedre szállt.*

*Talán nem is szállt,
csak megpihent
a friss csatából
hazajött bronzszobor,
mi a harc sűrűjéből
ki sem látszott,*

*a végtelen időből
kihajolni véltem
csillagjatangánod,
te vagy az, a Medve úr?!*

**Bundáját mindjárt reá adják:
halálkabát és halálnadrág.**

*Innen elfuss,
ne lásd a gyászolókat,
ne lásd,
mit okoz a gyász,
milyen alagutat épít a képzelet
a gondolat sugárútjai alatt,
pedig tudjuk,
hogy ez a szőrös nagykövet
titkos
és ideiglenes.*

*Hollóhajú éj fürdik a Temze vizében,
meglátja magát benne a hold,
kikötne benne,
lenne ő a holdkomp,
az a vagány járgány,
mi átvisz egy másik,
fényben fürdő partra.*

*Ki karon fogja az éji tájat,
az árvaság érzetével a szívében,
fütyörészve továbbáll,
nem mi vagyunk, csak a másunk,
mert mi más is a test,
mi lenne más: csak ráadás.*

A következő négy búcsúztató
2020. november 14-én Piliscsabán hangzott el,
Szőcs Géza temetésén.

SZŐCS PETRA búcsúztatója

Édesapám iszonyatosan fel lenne háborodva, hogy meghalt.

Pár órával azelőtt, hogy rátették volna a lélegeztetőgépre, azt mondta munkatársának, Beyer-Dóczy Péternek: *„Hagyjál már a koronával! Februárban Shanghaiban lesziünk, hogy bemutassuk a magyar építészeket. Készítsd az anyagot, s csomagolj.”*

Pedig meghalt. Elvitte a világjárvány. És ezt ugyanolyan nehéz elfogadnom, mint neki. Többször kellett volna beszélgetnünk, és mivel nem volt túl bőbeszédű, úgy érzem, több alkalomra, évre, évtizedre lett volna szükségünk.

Most tűnik fel, mennyire odafigyelt ránk. Nemrég vitaminozt hozott nekem, annak ellenére, hogy nem félt a járványtól. De tudta, hogy én igen. Távolról volt jelen. Vagy közelről, ezt nála nem lehetett megállapítani. Gyerekkorunkban például azt mondta, három szeme van, és akkor is lát minket valamelyikkel, ha a másik kettő csukva van. És biztos volt benne, hogy több életet kapott:

„Életem egyszer már véget ért.

*Ez most a ráadás:
ha nem is a végső, mégis
mégis föltámadás.*

*valami morajló folytatás,
melynek hullámverése mélyén
ott rejlik, rejtőzik halálod
mint lakatlan képzettársítás;*

*ez most: az Utolsó Utáni
Még Egy Esély:
így járkálj hát a földön,
így arass,
így szeress, így élj, így beszélj”*

Azt gondolom: így élt, és nagyon sokszor meghalhatott volna. Mindannyian tudjuk, hogy vezetett. De mindig jött még egy ráadás-élet. Nehezen hisszük el, hogy ez volt az utolsó.

Egyszerre volt több helyen. Éppen ezért még csak most kezdem érezni a hiányát. Tegnapelőtt meglátogattam a pomázi ravatalozóban. Annak ellenére, hogy nem illik hozzá a halál, olyan volt ez az utazás, mintha ő írta volna. Vörös levelek, ködös dombok, rozoga sváb kunyhók, névtelen madarak szárnycsattogása. És amikor odaértem, egyszerre éreztem úgy, hogy vele találkozom, és hogy valaki mással. A családfát láttam, nagyapámat, dédapámat és az összes férfitrokonomat.

Egyszerre volt ő és nem ő. És most egyszerre van itt és sok más temetőben. Hazavárják a Házsongárdon is. Édesanyja, öcsce, régi barátai Kolozsváron gyászolják.

Ezt írta valamikor a novemberről:

*„olykor-másszor a november
eljátszik a nevémmel*

*és a név megtelik esővel
és Mindszentekkel és Házsongárdal,
gyertyafénnyel és temetővel.”*

Eljátszott nevével a november.

És most nem tudom, mivel lehetne útjára engedni. Sirálybőr cipővel, hajócsavarral, zuzmótortával, vaddisznópipaccsal? Ilyesmikkel. Vagy úgy, hogy megtartjuk a szokásait, és akkor köztünk marad. Például azt, hogy toleráns volt az ellenfeleivel. És azt, hogy sok emberen segített, számára ismeretleneken is.

Neked pedig nem mondom, hogy nyugodjál békében, mert ideges lennél már a 'nyugodjál' szótól is. Inkább csináld azt, amit szeretnél. Legyél ott, ahol akarsz. Akár több helyen is.

De amennyire lehet, maradj azért velünk.

Szőcs Petra *fotója*

ORBÁN VIKTOR búcsúztatója

Tisztelt Gyászoló Család! Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Nehéz elköszönni Szócs Gézától. Több voltál, mint barát. Mentor, stratégosz, lelki támasz voltál. Amikor fontos beszédek előtt gondolathiány vagy a lelki üresség beszorított, ihletadó, sőt intellektuális életmentőm is voltál. Szócs Géza több volt, mint kortárs költő, több, mint politikus, több, mint közéleti személyiség, és több volt, mint tanácsadó. Mindig többet kaptam Tőled, mint vártam, és többet, mint amennyit megérdemeltem. Egy olyan barától búcsúzom, akivel nem csupán a múltunk közös, de a jövőt is együtt terveztük. Szócs Géza jövő idejű barát volt, soha nem dőlt hátra, és soha nem tudott pihenni még a megérdemelt babérjaiban sem. Újabb és újabb célokat tűzött ki, újabb és újabb feladatok után kutatott. Minden egyes megbeszélésünkre zásznyi ötlettel és munkával érkezett, amit persze javarészt nekem kellett volna elvégezni az ő segítségével. Szó szerint a legjobb munkaadóm volt. Még csak tíz napja ment el, de már hiányoznak a rám kirótt penzumai: hol, mit és hogyan kellene megszerveznünk, megmentenünk vagy újjáépítenünk. Az alkotás öröme éltette a legszürkébb és legnehezebb hétköznapiokon is. Nem engedett sem '48-ból, sem '56-ból, sem '89-ből, de nem engedett 2148-ból, 2256-ból, 2389-ből sem. Hitt, biztos volt benne, bármiben lefogadta volna, hogy Magyarország és a magyar nemzet nemcsak volt, hanem lesz is. Tektonikus képzelőerővel bírt. Azt a különleges világot, amelyet magában hordott, s amelybe olykor-olykor nekünk, egyszerű halandóknak is bepillantást engedett – szó szerint csak szempillantásnyi időre –, ezt a világot mély és pontos erkölcsi érzékkel építette föl. Természetes volt számára, hogy a számos jövőből, amit ő el tudott képzelni, mindig a nemzet és a haza számára legjobbat válassza ki. Valójában erre akart rábírní minket is. Ami nekünk kalandornak vagy fantasztának tűnt, az ő fejében és szívében maga volt a nemzet jövője.

Kedves Barátaim!

Vannak emberek, akiket semmilyen skatulyába nem lehet besámfázni. Túl tehetségesek, túl szabadok és túl öntörvényűek, hogy bármiféle osztályozó logikának engedelmessé legyenek. Szócs Géza Szócs Géza volt. Ahogyan két évszázada mondta egyik szellemi társa: költőien lakozott ezen a földön. S valóban: igazsága költői igazság volt, mértéke a föld és ég közötti. Ez okozhatta azt a fizikai csodát, hogy robusztus alkata ellenére inkább könnyednek tűnt, a föld és a gravitáció nem húzta le, nem járt, szinte lebegett. Bár képessége, műveltsége és az esze is megvolt hozzá, mégsem akart filozófussá válni. Azt hiszem, azért, mert tudta, hogy mi, magyarok a metafizikát versben értjük, és versben éljük meg. Lehetett volna akadémikus polihisztor is, ehelyett ő a történeteinket mesélte nekünk újra és újra. Tudta, hogy a magasban lebegő hazát valakinek le kell horgonyozni az anyaföldre. Saját életét élte. Meggyőződése volt, hogy ez nemcsak neki jó, de jobb így mindannyiunknak. Amikor szembesítették azzal, hogy nem csapatjátékos, azt mondta: *„A csapat fontos, sokszor létfontosságú. De még a legjobb csapatok is az egyéni képességekre és teljesítményre épülnek. Meg persze ezek összhangjára.”* Felfogásában az összhang szócsézés lényege abban állt, hogy *„nem azok ellen harcolunk, akik szemben állnak velünk, hanem azokért, akik mögöttünk vannak.”* Hitte, úgy hitte, ez az egyszerű igazság elég, hogy megteremtse a harmóniát a mi keszkesza frontvonalon harcoló csapataink között is.

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Sokan gondolják, hogy a hatalmat, a kormányzati hatalmat jóra kell használni. Géza volt az, aki megtanította nekünk, hogy ez nem elég. A hatalmat arra kell használni, hogy a legnagyobb dolgokat vigyük vele véghez. Ez választ el, és ez különböztet meg. Fölfelé, a látóhatár fölé, a csillagok felé kell törekedni, a távlatoktól nem megijedni, soha meg nem szédülni. Ha a Jóisten hatalmat és erőt adott,

és te férfi vagy, és magyar, nem vállalkozhatsz kevesebbre. Számára ez volt a törvény. Hol Königsberget akarta visszacsatolni Európához, hol a Duna Virtuális Köztársaságot tűzte zászlajára, hol magától értetődő egyszerűséggel összehívta a református püspököket, hogy menesszenek küldötteket Közép-Ázsiába. 2010-ben, az első kétharmados felhatalmazáskor Géza türelmetlenül szorgalmazta a keresztény-nemzeti alkotmányt. Mi csak sejtettük, de ő látta, mi csoda viharok várnak ránk, és tudta, csak akkor bírjuk ki, ha kősziklára építjük a házat. 2014-ben, a második kétharmadnál azt mondta: eljött az idő, hogy kormányprogrammá emeljük: mi, magyarok nem fogyhatunk el. A népesedés ügyét egy csapásra a kormányzati filozófia középpontjába emelte. Mi csak sejtettük, de ő látta, mekkora vállalás ez. Már 1995-ben azt mondta: *„A magyarság térjen vissza a többgyermekes családmódelhez, különben kénytelen lesz telepeseket behívni.”* És elszenvedni annak minden következményét – tehetjük hozzá mi. Ő a saját bőrén érezte, milyen az, amikor saját hazájában szorul kisebbségbe az ember. Azt is javasolta, hogy kutassunk fel minden magyart a nagyvilágban. És ha még így sem lennénk elegenden, akkor keressünk olyanokat, akik a leginkább hasonlítanak ránk. Ha most ideképezem, egy modern Julianus barátot látok, aki éppen indulófélben van, hogy megkeresse, ami elveszett. Végül 2018-ban, a harmadik kétharmadnál látta elérkezettnek az időt, hogy előhozakodjon újabb nagy tervével, miszerint megmaradásunk nem csupán mennyiségi, hanem minőségi kérdés is. Akkor arra vállalkozott, hogy a magyar géniusz nyomába ered, összegyűjti a magyar találmányokat, ötleteket, víziókat, és a haza szolgálatára bírja a magyar zseniket. Ezt a munkát szakította félbe a halála, és ennek folytatását hagyta ránk, egészen addig, amíg be nem teljesedik nemrégiben kifejtett, mondjuk úgy, politikai krédója: *„Hiszek abban, hogy a magyar nemzet történelmi küldetését teljesít, és hogy ez a küldetés mélyen összefügg a lelket és a nemzetet nemesítő csodálatos képességünkkel, a kultúrával. Azt szeretném, hogy tudásközpont épüljön fel e keresztút-hazában, Kelet és Nyugat, Dél és Észak e sokat látott találkozási pontján. Hiszek abban, hogy nemzetünk a legműveltebb nemzetek egyikévé lesz Európában, ha Isten is megsegít. És miért ne*

*tenné, hiszen egyetérthetünk azzal a vélekedéssel, hogy amíg a nemzet távolodott az Istentől, akkor is közeledett hozzá, csak a hosszab-
bik utat választotta.”*

Kedves Barátaim!

Gézától tanultam azt is, hogy nem minden halandónak van sorsa, egyeseknek csak élete van. Gézának sorsa volt. Ha magyar vagy, a sors definíciószerűen csak nehéz lehet. Ami könnyű, az a magyar felfogás szerint nem is sors. Géza szerencsés ember volt, nehéz sors jutott neki: szembeszállt a román és magyar kommunistákkal, a zavaros átmeneti időkben halk, de súlyos szavú költőként próbált irányt adni. Köszönjük Neked, Géza, hogy világirodalmi nagyság létedre volt ránk időd, a szavak és a szellem szigorú öre-
ként megtanítottál bennünket arra, hogy a szavak hídjának csak akkor van értelme, ha az a mélység fölött vezet át a túlpartra!

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

A magyarok több történelmet csinálnak, mint amennyit el tudnak fogyasztani. Ha ez igaz, ő ízig-vérig magyar volt. Több ötlete volt, mint ahányat elbírt a politika, több szava, mint amennyi a költészetéhez kellett, és több története, mint amennyi a tankönyvekben elfér. Idézem őt: *„Nem írtam, mondtam és tettem olyasmit, amit szégyellnem kellene. Egyetlenegy szót sem kell le-
tagadnom.”* Irigylésre méltó pálya- és életív. Nekünk pedig már csak az maradt, hogy ne felejtjük el egyetlen szavát sem.

Tisztelt Búcsúzó!

Géza 1986-ban írt egy verset. Csaba királyfi Szócs Géza lantján, gondoltam, amikor elolvastam.

*„egy napon néhány indián
a Bering-szoroson át
akármilyen szoroson át
segítségünkre jön majd
segítségünkre jó majd,
átvágja hozzánk magát.
Az indiánok nem hagynak cserben senkit.
Az indiánok nem hagynak cserben minket.”*

Harminc évvel később még olvashatta, együtt olvashattuk, amikor az utánunk jövő fiatal farkasok nemzedéke azt írta, kedves Géza, nekünk is írta, hogy az indiánok mi vagyunk. Mi vagyunk azok, akikre vártunk. Igen, Géza, mögöttünk már egy új nemzedék, új hang, új önbizalom. Látod, Neked volt igazad, itt az újabb bizonyíték: Magyarország és a magyar nemzet nemcsak volt, hanem lesz is.

Az egyik legnagyobbtól búcsúzunk. Most elmész. Mi, akik maradunk még, tudjuk, hogy a legtitkosabb, szavak nélkül is közös, nagy magyar vágyak kapujában állunk. És tudjuk, hogy amikor kinyitjuk, Te ott állsz majd mellettünk. Addig is Isten Veled, kedves Barátunk, Géza! Isten Veletek, Gyászoló Család! Isten Velünk, Gyászoló Gyülekezet!

ORBÁN JÁNOS DÉNES búcsúztatója

Kedves gyászoló család, kedves gyászoló gyülekezet, barátaim, tisztelt magyar honfitársaim határon innen és túl! Nyájas olvasók! Drága Gézám – mert még mindig nem tudom elhinni, hogy nem a legújabb csínyednek vagyunk tanúi...

1993 tavaszán egy versrajongó ifjú – aki maga is kacérkodott már a műzsákkal – kerékpározott a kolozsvári Fürdő utcában, amikor a Forma-1-es járgányokéval vetekedő sebességgel elhúzott mellette a hírhedt fekete Audi Avant, mellyel egy híres poéta folyamatosan veszélyeztette a maga és az útjába kerülők életét. Mint oly sokszor, ezúttal is csupán egy hajszálon múlt a tragédia, de végül az olvasók nem csemegézhettek Szöcs Géza villoni bűnbánó lírájából, ellenben megismerhették az enyémet és nemzedéktársaimét. Bizonyára vannak olyanok, akik – így utólag visszatekintve – a fordított verziót preferálnák, ám a Legnagyobb Író, aki a történelmet és ezen belül az irodalomtörténetet is jegyzi, így óhajtotta.

Az ifjú poéta még csak nem is szitkozódott, sőt egyenesen megtisztelve érezte magát, hiszen nem mindegy, hogy az emberfiát egy költőóriás vagy csupán egy közönséges halandó sodorja el. Kiváltképp, hogy elsodrásról szó sem volt, mindössze egy kis esésről, amelyet a száguldó jármű szele okozott. A vátesz észre sem vette ezt a jelentéktelen történést, hiszen szokása szerint agyának egyik féltekéjével a nemzet megváltásán gondolkodott, a másikkal pedig azon elmélkedett, hogy amennyiben ő leír egy olyat, hogy „a borszarvú, vagyis a vinocérosz”, akkor vajon akad-e élő vagy holt nyelv, melyen ezt ugyanígy el lehetne játszani. A harmadik féltekével – mert neki olyan is volt – pedig valami olyasmire gondolt, amiről nekünk fogalmunk sincs, de egész biztos nem a közlekedési és egyéb halandók által írt szabályok betartásán töprengett.

Este aztán lehetett dicsekedni ezzel a kocsmában, és napokig szájról szájra járt a bölcsészkaron, hogy OJD-t szinte elgázolta Szöcs Géza. Volt nagy irigykedés.

Mert bizony ott és akkoriban, a rendszerváltást követő évek Kolozsvárán ilyen kultusza volt az irodalomnak és Erdély költőmeg írófejedelmeinek. Az ugandai viszonyok közepette tombolt a poézis, és nem volt kérdés számunkra, hogy a világot csak egyféleképpen lehet megváltani: az irodalom révén. A lelkesedés és a tehetség megvolt hozzá, már csak az a három dolog hiányzott, ami a háborúhoz is kell. És akkor – nem egészen másfél évvel a kerékpáros incidens után – megjelent Géza, mint egy jóságos Mikulás, és elhozta ezt a három dolgot. Egyszerűen besétált a mindenkori kolozsvári magyar egyetemisták mindenkori irodalmi körének – mely akkor éppen Bretter György nevét viselte – egyik ülésére, kicsit figyelt, picit szundikált is, majd meghívott bennünket egy kocsmába, és szürreális ajánlatot tett: fiatal irodalmi lap, könyvkiadás, műhely, mozgalom. Paradigmaváltás. Egy vékony kötetnyi vers és három beszélgetés elegendő bizalmi alap volt számára, hogy ennek a műhelynek mind a szellemi, mind az adminisztratív vezetésével megbízzon. Engem, az alig 21 éves legénykét. Ráadásul korlátlan jogkörrel: ő maga soha semmibe nem szólt bele. És mindaz, ami azelőtt még ábránd sem volt, ott és akkor testet öltött: olyan mértékű és színvonalú tehetségkutatás és tehetséggondozás indult be Erdélyben, melyre nem volt még példa a Kárpát-medencében. Ez volt az Előretolt Helyőrség mozgalom, amelyből aztán két évtized múlva kinőtt a magyar állami íróakadémia is. Egy évtized leforgása alatt félszáz fős utánpótlás nevelkedett ki, hosszú évtizedekre biztosítva az erdélyi magyar irodalom fennmaradását, ugyanakkor az összmagyar irodalommal való egyesülését is.

És mindez ennek a furcsa, mackószerű úrlénynek köszönhető, aki bármilyen áldozatot képes volt meghozni azért, hogy egy-egy újabb kiadvány megjelenhessen, vagy történjen egy jó kis polgárpukkasztás. Valami új, valami szokatlan. Szócs Géza legnagyobb tanítása ez volt: óvakodjunk mindentől, ami szokványos. A legfontosabb izgalmasnak, érdekesnek, különlegesnek lenni, nem pedig tökéletesnek. A tökéletesség a középszerűek vágyálma, ők azok, akik a végletekig kimunkált részletekkel próbálják ellensúlyozni a sziporkázó ötlet hiányát. És ő maga járt elől a példával: versei

a legfurcsább helyzetekben, és legtöbbször percek alatt születtek. Ha lesz emlékmúzeuma, abban nem lesz íróasztal, mert Szöcs Gézának nem volt ideje egy ilyen négy lábú segédeszköz előtt üldögélni, és fölötte révedezni. Nem volt nála elfoglaltabb, zsúfoltabb és bonyolultabb életű-programú honfitársunk, de hát a világ irodalom által történő megváltása mindennél komplikáltabb.

Szöcs Géza már nem ír többé, de fogunk róla írni könyveket. Ezekben a könyvekben szívszaggató fejezetek szólnak majd a barátság metafizikájáról. A szerető gondoskodásról, mellyel irodalmi gyermekeihez viszonyult. A páratlan, excentrikus egyéniségről és tehetségről. És persze lesznek benne anekdoták az örök kisfiúról, a kópé életművészcéről, a tréfamesterről is. *„Mint egy kis belső medve”* – írta ő. Mint egy nagy belső medve – írom én. Ő lesz a bennünk élő költő-mackó.

De arról is fognak szólni ezek a könyvek, hogy halálával irodalmunk nemcsak legnagyobb költőjét, hanem egyik legfontosabb, egyszemélyes intézményrendszerét is elveszítette. Hogy fölborult az irodalomökológiai egyensúly, mint mindig, amikor a regnáló Költőfejedelem távozik. Csak abban bízhatunk, hogy az a típusú irodalmi tehetséggondozás, melynek Szöcs Géza volt az atyja és patrónusa, és amely napjainkra művészeti főiskolai szintre nőtte ki magát, olyan trónörökösöket nevel ki, akik továbbviszik az örök költészetet.

Ha akkor a száguldó vátesz halálra gázol, és megtudja, hogy egy ifjú poéta az áldozat, minden bizonnyal vezeklésből megírta volna helyettem az életművem, zsenyéim stílusában. Hidegrázóan megnyugtató, hogy a költészetet nem lehet elpusztítani.

De a költő meghal, és legtöbbször felháborítóan korán. És szeretne költőien meghalni. A halálfélelmet nem ismerő Szöcs Géza mindig magabiztosan vágta le a kanyart, és olyan lélekvesztő repülőalkalmatosságokra ült föl mosolyogva világutazásai közepette, melyekre a pilótát is fegyverrel kellett fölkenyszeríteni. Kórházi ágyban, párnák közt... – sem ő maga, sem más nem hit-

te volna. Akkora költő volt, hogy egy külön forradalmat kellett volna kirobbantani számára, hogy abban veszítse el életét.

Másképp történt. A Nagy Belső Medve megunta a lélegeztetőgépet, és leszállt róla. Még láthatjuk, amint lecammog a kórház elé, ott áramvonalas fekete sportautóba ül, tövig nyomja a gázpedált, és miközben telefonál, adatokat visz be a menedzserkalkulátorba, szívja a vastag kubai szivart, százhússzal tép a főváros utcáin, és csak úgy ugrálnak félre a bringázó tollforgató-palánták, arra gondol, milyen lassú, patetikus mozdulattal vághatta föl az ereit egy madagaszkári törzsfőnök lánya, aki beleszeretett abba a francia káplárba, aki lelőtte Benyovszky Móricot, Madagaszkár magyar királyát, és szolgaként követte őt egy Toulouse melletti falucskába, ahol a legényt menyasszonya várta, egy másik szerecsen leány, egy másik egzotikus hadjáratból.

Valami ilyesmit gondolt volna, de még ennél is sokkalta bizonyultabban, és persze sajátos rímekben.

A magyar költészet legszebb szerelmes sorai immáron sírverssé lényegültek:

*Ha bálnák volnánk, delfinek,
nem tudná soha senki meg,*

*hogy hol kószálunk, kedvesem,
szabadon, sósan, nedvesen;*

*rejtegetnének mélyvizek,
el nem árulva senkinek:*

*merre kísérik egymást ketten,
szerelmes, lázas delfinek,
éjszakákban és tengerekben.*

Isten nyugtasson, drága Gézánk!

KORPA TAMÁS búcsúztatója

Kedves Géza,

szeretném elmondani neked, hogy *A sirálybőr cipő*, e különös és megejtő című könyved megváltoztatta az életemet. A költészet-hez és az anyanyelvhez való viszonyomat, vagyis az irodalom-mal mért életemet is. Váratlanul, keresetlenül, derült égből, már amennyire derült lehetett egy 12 évvel ezelőtti novemberben az ég a debreceni Egymalom Antikvárium felett, ahonnan kiléptem a könyvvel, derült égből megbicsaklott, aztán első kábulatából felrepesett bennem a lélek boldog ácsorgás közepette: „*bezúzott arcában két bogyo úgy remeg / mint forró vaslapon hideg eper-szemek.*” Hideg forróság öntött el, mint azóta olyan sokszor, ha a verseidet olvasom, a kibuggyanó és a vaslapra odatapadó, oda-égő eper íze, csöndes eufória, füstölgő gyümölcs. Aztán jöttek a többiek: *Szönyeg a kolozsvári utcán*, *Egy januári délelőttön*, *Egy éjszaka Walesben...*

Elbűvölt és kétségek között hagyott, hogy a *Waldemar Daa lányai* című felejthetetlen nagykompozícióban Farkas Árpád egyik versét úgy írtad át tíz változatban, úgy lírakonfiguráltad, úgy folklorizáltad, hogy az utolsó szövegben egyetlen sor sem egyezik meg az eredeti művel, mégis belesimul, majd kiválik a szövegfolyamból, és a létrehozás, a keletkezés, a vers mint hőmpolygó képződmény megvilágosító példája tud lenni.

Ércnél maradandóbb szobraid ott világítanak a papír talapza-tán: vízi Szent György és a víziló; a mindenség lovas szobra, amit az átvilágított erdélyi hoz át a határon önnön testében és a vámo-sok elképedve nézik; a szamosi aranymosók emlékműve, vagy az *Egy szerelem teljes története* című opusban ott egy befényképe-zett, konkrét ujjlenyomat, bárki felpróbálhatja, összemérheti a magáéval ezt az ujjlenyomat-emlékművet.

Tisztelt Tanúságtevő Gyülekezet!

Szócs Géza kivételes tehetségű költő volt, aki táalentumait élete során megőrizte, gyarapította, nagy hatású verseskönyvek soka-

ságában tette közkinccsé. Már indulása, majd első kötetei is valószínűs paradigmaváltást jelentettek a romániai magyar költészetben, mind az idősebb, mind a fiatalabb generációkat inspirálta, hatása korántsem lokális volt csupán, messze túlterjedt a költői iskolákon, műhelyeken és az országhatárokon. Szöcs Géza költészete úgy folytat végeérhetetlen, „véresen komoly” párbeszédet a sokszálú hagyománnyal, hogy közben sosem engedi elfelejtetni a líra zavarba ejtő, (nyelv)játékos, az esetlegességeknek és keresetlen összehangzásoknak is engedő természetét.

E nekrológ végén a *Nekrológ* című poémából idézek: „*Nem ér annyit a világ mindahány nekrológja / amennyi egyetlen / rövid / félórás föltámadás volna. / Egy félórás föltámadás.*”

Szabadság, spiclik, dörzspapír, sétatéri hattyúszárny, gyönyörűen viharvert, tengersós kabát, húsz méter hosszú sál, olyan szépen elrendezve, mint egy kinyílt, zuhanó ejtőernyő, albatrosz, indián szavak, albatrosz, spiclik, dörzspapír, indián szavak a rádióban, szabadság, befalazott lábnyomok. Homokóra, mely szüntelenül, megállás nélkül forog, folyton pereg. Nyugodj békében, a boldog feltámadás reménye alatt.

Demeter Szilárd

Búcsú Szócs Gézától

Büszkén vállaltam, amikor rám sütötték, hogy Szócs Géza köpenyéből bújtam ki. Mert az a köpeny nem forgott. A világ, az igen, az forgott körülötte. És benne – számomra, számunkra – Géza volt az észrevétlenül mindig előrébb mozduló fix pont. Húzta maga után a mindenséget. Somolygott a vihar magjában, olykor elővett egy szivart, derús bölcsességgel szemlélődött.

„Elmondhatom neked, mert azt hiszem, barátok vagyunk, de ha nem lennének, akkor is elmondanám”, kezdte általában, ha nagyon fel akarta kelteni a gyelmemet.

Pedig nem voltunk barátok. A szó klasszikus értelmében biztosan nem. Túl nagy költő volt ahhoz, hogy a barátja lehessen, ha a barát az, akire rábízod a családod, amikor háborúba mész.

Géza inkább eljött a harctérre. Vagyis vissza, egész életét úgy töltötte, mint aki lövészárkok közt sétálgatva alkot, nem törődve az egyszerre rázúduló ellenséges és baráti tűzzel. Mint akin nem fog sem fegyver, sem átok – és mint akin nem segít az ima.

Tiszteltem, becsültem, aggódtam érte, olykor morogtam rá, de hát ismeritek, Géza.

És azt szerettem volna, ha verset ír. Följárnlottam, hogy építetek számára egy piederstált, kapaszkodjon fel rá, alkosson, hogy hasson, hogy gyarapodjunk.

Elsétált. Nem mondta, hogy nem, csak úgy elsétált, mint aki nek halaszthatatlan dolga van, nem ér rá önnön szobrát faragni, majd beszélünk, szólt vissza.

Nem ő akart a fellegek fölé kerülni, azt várta, hogy mi nőjünk föl hozzá. Csakhogy Géza volt az a teknősbéka, akit senki Akhilleusz nem ért utol, mert mindig volt egy kis előnye.

Az a rettenetesen sok esze.

Az a rettenetesen sok gondolata.

Az a rettenetesen sok szép szava.

Föl-föllebbentette a Májá-fátylunkat, megmutatta, milyen mély a szakadék, aminek a peremén állunk.

Ha nincs híd, akkor repülni kell, bólintott ilyenkor mintegy magának, logikus.

Nem tudunk repülni, Géza.

Vidám szikrák a szemében, dehogynem, mondta, és azzal repült is.

Hajtotta az a rettenetesen nagy hite.

Idézem a feladatszabó krédóját:

„Támogatom a magyart a magyartalannal szemben és az embert az embertelennel szemben,

a bölcső pártján állok a koporsóéval szemben,

a megszólaló harangok pártján az elnémult harangokéval szemben,

Nándorfehérvár pártján Moháccsal szemben,

a velszi bárdok pártján Edvárd király ellen,

Csingacsuguk és a musztángok pártján a sápadtarcúak ellen,

az aradi tizenhármak pártján Haynau ellen,

Radnóti Miklós, Szerb Antal és Karácsony Benő igazában hiszek a lélekmérgezéssel, az agyomosással, a kirekesztéssel és a nemzeti önpusztítással szemben,

hiszem, hogy érdemes életünket is adni azért, hogy országunkban bárki szabadon elmondhassa véleményét, még ha e véleménynel nem érthetek is egyet,

úgy gondolom, hogy szeretnünk kell ellenségeinket is mint felebarátainkat, és felebarátainkat mint önmagunkat,

elítélek mindenfajta okkupációt, legyen az román, német vagy szovjet, és ezért a szovjet tankok pártján állok a német tankokkal szemben és a Corvin köziek pártján a szovjet tankok ellen,

osztom azt a meggyőződést, hogy a rosszat nem győzheti le a kisebbik rossz, csak a jó – de védem a rosszat a még rosszabb ellen,

hiszek minden magyar ember kultúrához való jogában, mint ahogy minden ember kultúrához való jogában is:

de a mi felelősségünk, hogy a magyarokat sikeres kultúrnemzetté segítsük felnőni, egy azonosságával tisztában levő, azt vállaló, önmagával kibékült, erős és magabizó közösséggé,

egy korszerű nemzeteszmé híve vagyok egy korszerűtlen nemzeteszmével és egy korszerűtlen nemzetköziséggel szemben,

segíteni szeretném a gyengét, az elesettet, a hátrányos helyzetűt, a kicsit – de nem szeretnék kicsi lenni, és nem üzenem senkinek, hogy merjen kicsi lenni, hanem arra szeretnék biztatni mindenkit, hogy egy sikeres és megbecsült nemzet tagja akarjon lenni, és azt is gondolom, hogy az ország újjáépítésének a fejekben és a lelkekben kell elkezdődnie,

meggyőződésem, hogy a kultúra segíthet az elmúlt ezer év okozta külső és belső sebeket beforrasztani, és csak az segíthet ezeket beforrasztani,

a műalkotást támogatom a szuvenírrrel szemben, a népit a népiessel szemben és a málnát és az almát a málnaízűvel és almaízűvel szemben,

hiszem, hogy a magyarok megtalálják helyüket a most kialakuló világban, s hogy nem fogunk példázatbeli szabad tyúkká válni, amely nem bírta a szabad versenyt a szabad rókával szemben,

az élő élet pártján állok, a DDT-vel, a KGB-vel, az ÁVH-val és a mustárgázzal szemben,

hiszek abban, hogy a magyar nemzet történelmi küldetést teljesít, és hogy ez a küldetés mélyen összefügg a lelket és a nemzetet nemesítő csodálatos képességünkkel, a kultúrával,

azt szeretném, hogy tudásközpont épüljön fel e keresztút-házában, Kelet és Nyugat, Dél és Észak e sokat látott találkozási pontján,

hiszek abban, hogy nemzetünk a legműveltebb nemzetek egyikévé lesz Európában, ha Isten is megsegít, és miért ne tenné, hiszen egyetérthetünk azzal a vélekedéssel, hogy amíg a nemzet távolodott az Istentől, akkor is közeledett hozzá, csak a hosszabbik utat választotta,

ezeket gondolom, rózsaszállal a fogaim között.”

Így repült, rózsaszállal a fogai között.

Nyugodj békében, Géza!

Farkas Wellmann Endre

Albatrosz, strucc, hattyú...

Magunkra hagyott Szócs Géza. Mától másképp virrad fel a nap, és semmi nem lesz olyan, mint eddig. Sorolhatnánk, ahogy egy nekrológban szokás, a címeit, díjait, rangját, státuszát – de akik ismerték, túl azon, hogy tisztában vannak mindezzel, tudják azt is, hogy sokkal nagyobb tragédia történt. Olyan ember ment el közülünk, akire mindannyian számíthattunk, akinek a személyes sorsok és a nemzet sorsa ugyanúgy kiemelten fontos volt, és napiparancs volt számára e sorsok ügyének egyengetése.

E nekrológ is – túl az evidenciákon – csak arról tud szólni, hogy mennyire nincsenek szavak, és biztos vagyok abban, hogy Géza így akarta itt hagyni ezt a világot, hogy ezt a vákuumot érezzük utána: tudjuk, hogy pótolhatatlan. Fatalista volt, mindig szembement a sorssal, mindig felvette a kesztyűt, és az élet legabszurdabb helyzeteit is a legnagyobb nyugalommal tudta kezelni. Imádta a veszélyt, lételeme volt, hogy olyan helyzetekben találja meg mindig a briliáns megoldást, amelyek megoldásától régen elfordultak mások, s a világnak pedig az a része, ami nem rejtély volt a számára, azt minden esetben kihívásnak tekintette, lettlégyen szó irodalomról, politikáról, sorskérdésekről vagy épp a jövő fürkészéséről, amikor épp jóslatokba bocsátkozott.

Tisztán látta a világot, minden ismerhető vagy felismerhető összefüggésével együtt, bosszantották az élet apró hülyeségei, portások, határőrök packázásai, de a fontos kérdésekben mindig magabiztos nyugalommal gondolkodott, bölcs tanácsait érdemes volt megszívlelni. Finom érzéke volt az abszurdhoz, nyilván nemcsak az irodalomban, de a hétköznapokban is, otthonos volt az ésszel fel nem fogható dolgok világában – ahogyan egy költőnek illik. Ahogyan egy mágusnak, vagy sámánnak. Talán épp ezért jó kifejezés a költő: ő az, aki világot tud teremteni, vagy újrateremteni, ha kell.

Fantasztikus munkabírása is a fentieknek rendelődött alá: önpusztító munkatempóját nehéz volt követni, bár közvetlen mun-

katársai is nagyon sokan voltunk, mégis olykor kevesen ahhoz, hogy az igényeinek megfelelően minden percre pontosan úgy legyen, ahogy szerette volna.

Többször tanúja voltam annak is, hogy haszonlesők veszik körül, akik a markukat tartva jó barátként vannak körülötte, majd teleszájjal fordulnak ellene a háta mögött. Igen, ezt is ki kell mondanunk. De azt is, hogy ezeken az embereken is mindig segített. Ahogyan másokon is: nem tudok olyat, hogy bárkit elutasított volna, aki a segítségét kérte.

Az is evidencia, hogy megosztó személyiség volt, de hát az ellenkezője lenne szomorú. Költőként viszont nincs ember, aki ne ismerné el az érdemeit. Kockázatos dolog költőket, életműveket összehasonlítani, kánont írni is hálátlan feladat, vagy megkeresni bárki helyét bármely irodalomban, az ő helyét valahogy mégis mindannyian érezzük, tudjuk. Nem mondhatjuk róla, hogy olyan volt, mint X, és azt sem, hogy nagysága Y nagyságával mérhető. Ő Szőcs Géza volt, pontkum.

Költészetének világából most három toposz jut eszembe, három madár. Az albatrosz, a strucc és a hattyú. Az albatrosz a végtelen szárnyalás jelképes madara, a strucc (a *Limpopó* című kötetének főszereplője), a röpképtelen madár világa, amely egyéni és sorsszimbólumként vált az életmű egyik sarokpontjává, és a hattyú – a hattyú a kolozsvári sétaterről. A hattyú, aki arra figyelmeztet, hogy a legnemesebb dolgok is halandóak, és legvégül csupán egyetlen dolog él túl bennünket, a költészet, a szépség örök parancsa. De még a megjelenése előtt mondjuk el, az utolsó, a hattyús könyv a hűség könyve is: azt hiszem, soha nem szerette ennyire senki Kolozsvárt, és ez a hattyúdál – amint az egész könyv ekként is értelmezhető – azt a fájdalmat és szomorúságot mondja el, vagy mutatja meg, hogy az ember az életének legszebb dolgait is elveszítheti. Ahogyan ő Kolozsvárt. Ahogyan Kolozsvár őt.

A rendszerváltás előtt Szőcs Gézát az erdélyi magyarság szabadságtörekvéseivel, az egyetemes antikommunista ellenállással azonosítottuk, a rendszerváltás után pedig a szabadságtörekvések kibontakozásával. Most úgy tűnik, más idők jönnek... Amit tehetett értünk, bevégezte, ezért ment tovább.

Böszörményi Zoltán

A szellem kenyérében a kovász

*Mihozzánk álruhában,
hisz nagykabátja nincsen,
eljár egy titkos vendég,
és az a vendég Isten.*

(Szócs Géza: Liberté 1956)

Megdermedt körülöttem a világ, amikor elmentél, te bátrak bátra. Felöltötted ruhádat, búcsút sem intve kisiettél a ködös őszbe. Itt hagyta minket a délibáb kezében tündöklő minden-ségben.

A szellem csatáiban edzeted magad, és azt akartad, mindenki legyen olyan, mint tenmagad: sziporkázó, megdöbrentő, mély és meg nem alkuvó Szent István, Szent Imre vagy Szent László.

Most nem áll rikkancs a Délinél, mégis lehozta a hírt a Daily Mail: Szócs Géza, mielőtt partot ért, újra elhajózott az örökkévalóság országába nemesi okmányaiért.

A papír fehér mezején minden harcos megpihen, mielőtt csatába szállna a feltámadással. Te is ott állsz most a vakító fényben, kémlelő tekinteted biztos pontokat keres, a visszatekintő tájat megszínezed még egy utolsó akarattal, egy utolsó lázadással.

Aztán csak köd, foszlós kenyér, tünemény, a nyárutó gyöngy-sorai hullnak szerteszét, én pedig arra kérem a Fennvalót, hozzon vissza a valóságba.

Egyszer Zsuzsival ültetek a nizzai tengerparton, lábad fürdetted a hullámokban, mosolyogva mondtad: a víznek mily selymes a keze.

Selyemkereskedelem helyett Petőfi-szobrot avattál Kínában, Janus Pannoniusként vitted a hírünket New Yorkba, Moszkvába, Londonba, Rómába, Párizsba. A világ legnagyobb költőit hoz-

tad Budapestre, és nem ment el a kedved, ha a Csendes-óceán partjáról visszaszólt Lawrence Ferlinghetti, köszöni szépen, nem tart igényt az őt megillető díjra. De a többi költőnagyság: Simin Behbahani, Ali Esber Adonis, Yves Bonnefoy, Charles Bernstein, Giuseppe Conte, Adam Zagajewski, Augusto de Campos, Yang Lian és tavaly Clara Janés Nadal örömmel utazott Budapestre, vette át a Janus Pannonius-díjat.

Nemcsak nagy verseket hagytál nemzetünkre, de álmaid is hatalmasak voltak.

Tüzeddel, lelkesedéssel küldtél bennünket harcba, megharcolt harcaid sohasem fulladtak kudarcba. Messiás lényed világította be a szellem és a haza sugárútjait.

Immanuel Kant szülővárosát újra híressé titted, megírtad a Königsbergi kiáltványt, mely átjárást és együttműködést biztosítana az orosz és az európai uniós kultúra között, amilyenhez fogható ma nem létezik. „Az *Unióval* közösen kormányozni az Európa kulturális fővárosává váló Königsberget, ez olyan esély és olyan modell, precedens volna, amit föl nem ismerni igen nagy stratégiai hiba lenne” – írtad. Mindjárt csatlakozott a kiáltványhoz Konrád György, Umberto Eco, Mircea Dinescu.

Bárhol éltél, te voltál a szellem kenyérében a kovász. Költőgenerációk nőttek fel vigyázó szemed alatt, s váltak kötetről kötetre egyre ismertebbé: Orbán János Dénes, Sántha Attila, Farkas Wellmann Endre.

Őrzi telefonom utolsó üzeneted: *Hívd Zsuzsit! Ne keresd elveszett verseim!* Arra a kérdésemre már nem válaszoltál: *A Podmaniczky utcai lakás folyosóján elveszett kéziratokra gondolsz?*

Mennyi jót és szép, okos szót kell elköltenie a költőnek, hogy átutazza a galaxisokat?

Mennyi törődést, metaforát, költői képet kell élesítenie, hogy a Tejút labirintusaiból egy messzi, elfeledett szőke tengerparton végül kikössön? Szívemben dajkálom szavaid, bátorításod és tanácsaid. Öröm verseid.

*Virrasztok én és őrzöm őket
míg tízezer év eltelik
hisz énnekem ez annyi csak
mint hajnaltájtól reggelig.*

Gézám, nem tudok elbúcsúzni tőled!

(Forrás: magyarnemzet.hu)

Lőwy Dániel

Búcsúzunk Szőcs Gézától, a Nemzetközi Tudományos Testület megálmodójától

A nagy forgatókönyvet az égben írják, ahonnan sorsunkat és mulandóságunkat irányítják. Megrendítő a hír, hogy Géza, akit számos betegsége és egészségi gondja ellenére múlhatatlannak hittünk, nincs többé. Három hétig volt lélegeztetőgépen. Az elején reméltük, hogy sokat próbált, végletes helyzeteket átvészelt szívós szervezete most is felülkerekedik, de sajnos nem így történt. Szomorúsággal értesültünk örök távozásáról.

Még jelen lehetett a harmadik alkalommal megrendezett Tudóstalálkozón, amit ő kezdeményezett. Géza egyik merész gondolata volt, hogy megszólítsa a külhonba szakadt és ott jelentős szakmai pályát befutott magyar tudósokat, szakembereket, akik szívesen vették, hogy végre a szülőhazájukból is felfigyelnek munkájukra, eredményeikre. Hívó szavára sokan válaszoltak, és mind tudományos, mind erkölcsi tekintélyükkel támogatták a magyar innováció ügyét. Három Tudóstalálkozót sikerült megszerveznünk, és a hagyomány a világjárvány ellenére sem szakadt meg.

A harmadik találkozón a résztvevők fele fizikálisan, a másik fele pedig a tengeren túlról, virtuálisan lehetett jelen. Géza hétfőn délben érkezett a margitszigeti szállóba, a tudósainkat köszönteni. Egyenesen a repülőtérrel jött, külföldi útból. Így élte egész életét, halmozva a hasznost a kellemessel, az örömet a kötelességgel. Jelenléte mindig nyugalmat, kiegyensúlyozottságot árasztott, valójában zaklatott, minden percét hasznosító életet élt. Mindenhova elment, ahová hívták, beszédet mondott kiállításmegnyitón, könyvbemutatóon, díjkiosztáson, a Janus Pannonius Költészeti Nagydíj átadóünnepségén, vezette a PEN Club

értekezleteit és elnökként az általa alapított innovációs cég, a VALOR HUNGARIAE igazgatósági üléseit. Közben, miniszterelnöki főtanácsadóként, számos küldöttség része volt, egyik alkalommal Manhattanban vacsoráztunk együtt, ahol a nyugati parttól Európába tartó repülését egy napra megszakította. Évtized múltán Münchenben találkoztunk, ahová kínai útjáról érkezett, a Garchingi Max Planck Intézetben tárgyalt, majd továbbutazott Svájcba, és csak onnan tért vissza Budapestre. Embert próbáló naptár. Közben egekbe szökött a vérnyomása, a sürgősségin kezelték, de másnap már a Kossuth-díj Bizottság ülésén vett részt, mivel – mint mondta – ott „csak a megjelenteknek van szavazati joga”. Talált időt arra, hogy az utcáról bekopogtató feltalálóval elbeszélgessen, rengetegen keresték, hogy ügyes-bajos dolgaikra orvoslást kérjenek, és Géza mindenkit fogadott. Közbenjárt sokak érdekében, és a csak számára megnyíló ajtókon kopogtatva intézte ügyüket. Legutóbb, a befolyását latba vetve, hazahozta Budapestre a világjárvány idején Limában rekedt tudós barátunkat.

Életvitele legjobban a *to burn the candle on both ends* mondással írható le: napestig dolgozott, energiakészletét nem kímélve, sőt azt gyakran lemerítve. Amikor fáradtnak látszott, arra panaszkodott, hogy „meggondolatlanul ráállt az orvosi tanácsra, és gyógyszert szedett”, azért érzi magát rosszabbul. Másnap reggelre jobban lett, és folytatta az egészségét felőrlő tevékenységét. Örökké nyughatatlan volt, belső motiváció hajtotta.

Mindezek mellett mikor ért rá írni? Például a *Raszputyin küldetése* című pamfletszínjátékát, ami nem egyszerűen irodalmi mű, hanem ritka kordokumentumokkal alátámasztott munka, amelynek megalkotása az I. világháború történéseinek pontos adatolását igényelte. A darab olasz és orosz nyelvű színrevitele után, 2019 októberében Géza jelen lehetett a Szatmárnémetiben megtartott magyar nyelvű ősbemutatón. A színmű központi kérdése a döntéshozók felelőssége: „Mennyit vállalnánk saját tetteinkből, ha előre látnánk a teljes következményeket?” (Szöcs Géza). Elgondolkodtató, nehezen megválaszolható kérdés.

Enciklopédikus tudása és műveltsége révén nem szorult internetes keresők használatára; a teljes magyar irodalmat fejből tudta. Mikor bírt Szöcs Géza többtucatnyi kötetet megírni? Talán Márai Sándor adja meg a választ, Krúdy Gyula emlékére írt regényében: „Egy szekrényben mintegy száz kötet könyv hevert, könyvek, melyeket Szindbád írt, mellékesen, amikor éppen ráért életében; s most elcsodálkozott a hajós, mikor és hol volt ideje megírni e könyveket?...” A *Szindbád hazamegy* című regényből már azért is szívesen idézek, mert Géza egyik kedvence volt. „Soha ennél szebb megemlékezést magyar író a másíkról nem írt” – vélte.

A kolozsvári Utunk című irodalmi lap hasábjain megjelent első versében a költő úgy érzi, hogy életének tartama az idő mozsarába mért két ütés közötti:

*Mint viharban
az ordító menny fogsora közé szorult holló vergődése
a kettérepedt ég részébe fogva
olyan
két ütés között meglapuló létem
a döngő idő mozsarában.*

*Még kétszer ennyi, mint amennyit éltem,
és hajam olyan lesz, mint a sarki nyúlé
mert mindig permetez a halál fehér korma rám
és jaj mint síkos halat éhes kormorán
elnyelnek engem hideg nyílásai az időnek.*

(Szöcs Géza: *Heaven's Temple*)

Most, hogy a költőt, a nyitott gondolkodású értelmiségit és barátot elnyelték az idő hideg nyílásai, legyünk azon, hogy a Géza által megálmodott elképzeléseket továbbvigyük. Azt hiszem, ezzel adózhatunk leginkább Szöcs Géza nyitott szellemiségének, kreatív gondolkodásának és mindenkori emberségének.

Nyugodalma legyen békés, és emléke áldott!

Hans-Henning Paetzke

Az ellenállás költőfejedelme

Nincs hát többé ő, az emberbarát és zseniális költő, a barátom, Szőcs Géza. Legalábbis nincs többé testi közelemben. De szellemi és lelki közelemben mindig is megmarad, tovább kíséri életemet. Ugyanúgy, mint Rajk László, Konrád György és egyik bátyám, akik tavaly egyetlen hét leforgása alatt árultak el halálukkal engem, bennünket, az itthagytakat. És most Géza is.

Augusztusban, születésnapj összejövetelén, csak kevés szót váltottunk. Túl nagy volt a forgatag. És természetesen folyamatosan csörgött a mobilja. A telefonálás volt a gyengéje. Nem, az erőssége! A telefon volt a köldökzsinórja a világhoz. Földrészekkel kötötte össze, és természetesen szülőföldjével, Erdéllyel. Ott, Szatmárnémetiben (románul Satu Mare, németül Sathmar, héberül és jiddisül pedig Szákmer) volt tavaly októberben *Raszputyin* című drámájának négy és fél órás magyar ősbemutatója, Sardar Tagirovsky bombasztikus és zseniális színpadra állításában. Budapest és Peking között is, ahol a verseit nemrég egymillió példányban adták ki, alkalomadtán „felforrósodtak” az éterben a műholdas vonalak. Nemrég még a kínai fővárosból hívott, tudni akarta, pontosan mikor jelenik meg németül *Ha polip szuszog Kolozsvárott* (németül: *Untergrundfürsten*) című elbeszéléskötete. Mert mindenképp látnia kell a kefelevonatot. Hát persze! De a Mitteldeutscher Kiadó tavaszra, a Lipcsei Könyvvásárra megjelenő könyvének korrektúrájával most már, sajnos, egyedül kell megbirkóznom. A felolvasásokon is csak árnyként fogsz ülni mellettem. És ügyelnem kell majd, hogy ne érzékenyüljek el túlságosan a pódiumon.

Ki volt Szőcs Géza? Melegszívű és önzetlen barát. Ismerek legalább hat embert, aki nagy hálával tartozik neki. Nem tudok róla, hogy bárkitől is viszontszolgálatot várt volna el. Rossz szót sem hallottam tőle soha senkiről. Viszont róla elítélően nyilatkozni szinte kötelező volt a liberális fősodorban.

Hűséget esküdött egy szinte Európa-szerte kiátkozott politikanak. De merem állítani, hogy sohasem hagyta magát kisajátítani. Oda akart tartozni – és mégsem. Talán Nyíró József 2012 pünkösdjére tervezett újratemetésében játszott kulcsszerepéért kapta a legélesebb szemrehányásokat. Az író közismert náci és antiszemita volt, irodalmi munkásságában viszont ennek nincs nyoma. Ebben hasonlít Louis-Ferdinand Céline francia szerzőhöz, és bizonyosan Gottfried Benn német költőhöz is. Géza nyilván úgy vélte, hogy az irodalmi mű különválasztandó a szerző közéleti szerepétől. Erről vég nélkül lehet vitatkozni. Miként arról is, hogy Géza mennyire hagyta magát befogni egy újnacionalista színezetű politika szekere elé.

Voltaképpen rejtély számomra, miként sikerült barátomnak ellenállnia, hogy a politika ne eméssze fel rendkívüli tehetségét. És ellenállt! Egyedül a COVID-19 vírus ellen nem tudott talpon maradni. Mindig azt hittem, halálos autóbalesetben fogja végezni. Mert vezetési stílusa több volt, mint szokatlan. Egyik keze a kormányon, másik a digitális noteszon, majd a telefonon, hogy halk hangon megbeszélje a következő találkozókat. Az az utazás Kolozsvárról Budapestre belém égett. Mi tagadás, halálfélelmem volt. Megesküdtem, hogy többé nem ülök be a kocsijába. Két hónapja mégis megszegtem ezt a fogadalmat. De többé már nem szeghetem meg.

És újra meg újra ugyanaz a kérdés: „*Ki volt Szócs Géza?*” A testes alkatú, az epikureus „fürgén” érkezik a Nagy Marinetti Autóval. *„Nézz ki, ott áll a kapunál vörös ponyvával letakarva az autó, kirobbanó lélegzetű kígyókhöz hasonlatos, vastag csövekkel díszített motorházával, egy bömbölő autó, ami úgy száguld, mint a kartács, és szebb, mint a Szamothrakéi Niké szobra, kormánykerekének képzelt rúdja eléri a bolygót, vágója földi pályájának körein. Ezzel az autóval foglak elvinni utazni.”* Márpedig Géza állandóan úton volt, a fantázia birodalmában kezdettől, majd később Kolozsvár és Budapest között, hol a legkülönbözőbb tevékenységek – köztük mindig az irodalom – sosem hagyták nyugodni.

Mindaz, ami személyéről elmondható, verseiből tűnik ki legjobban. De költői körvonalait kirajzolja egy Petri György-idézet

is: „*A leginkább talán Hans Magnus Enzensbergerhez hasonlít. Érzékeny szellem, de nem kritikaszter, elementáris, de minden naivitás nélkül. Ezt persze főként csak a német olvasót orientálandó mondom, hiszen mint minden valódi művész jól megkülönböztethetően önmagára hasonlít.*”

1986-ban találkoztam először Szócs Gézával, amikor svájci kényszer-emigrációja idején Münchenbe látogatott. Ekkoriban készültek az első német fordítások verseiből, főként politikai lírájából. Gyakran csak különálló sorok, melyek kiemelkedő politikai üzenetét a kortörténeti háttér világítja meg. A Romániából származó költő, Rolf Bossert öngyilkosságára *A rejtett hatalmakról* című versében ezzel az egyszerű kérdéssel reagált: „kinek a keze vethette papírra halálot?” Gyakran évek teltek el, míg a halál és a mulandóság témáira egyetemes érvényű formában, versben reflektált:

*Mikor átlép az ember
a földalatti térbe
beleolvas az Isten
a fölnyúló levélbe.*

Nyugodj békében, Géza, hűséges jóbarát!

Kinda Gabriella fordítása

Szócs Géza németül megjelent művei:

Lacht, wie ihr es versteht. Verse. Fordította Hans-Henning Paetzke. Frankfurter Verlagsanstalt, 1999

Rasputins Mission. Dráma. Fordította Hans-Henning Paetzke. Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata és a Proscenium Alapítvány, 2019

Előkészületben:

Untergrundfürsten. Elbeszélések. Fordította Hans-Henning Paetzke. Mitteldeutscher Verlag, 2021 tavasz

Finta Edit

Szócs Géza varázstakarója

„felrepül ő is s ezt gondolta magában:

*tájfun sátra takar majd el megőrli testem –
ám tegye: mégis a szó CSAK FENNMARAD így is amúgy is*

AZUTÁN is”

(Szócs Géza: *De a szó a szó*)

Fogadjátok őszinte, nagy tisztelettel nyilvánított részvétem! Óriási költő távozott közülünk. Nagy veszteség.

Nyitotta meg kiállításomat Budapesten és Debrecenben. Írása, beszéde rövid volt, lényegre törő és magas röptű. Semmi félrebeszélés. Értett engem. Szerette festézetemet.

Egyszer régen Szamárfogat a hegyre vitt. Ott sem ajtaja, sem ablaka nem volt a romhalmaznak. Besüvített a hideg, s a félelem. Még egy takarónk sem volt. Akkor, ötévesen indultam először világgá. Csak a szomszédig jutottam, ahol mézes kenyérral kínáltak, próbálták letörölni könnyeimet.

Jóval később, nehéz évek múlva kiskorú gyermekemmel újra világgá mentem.

Akkor jött Szócs Géza, hogy megvásárolja egy olajfestményemet. Életmentő gesztus volt. Késett, délután helyett este tíz körül érkezett. Szólt a telefon: Legyek szíves menjek ki, mert késő van már, nem tud bejönni. Autója mellett, az alig kivilágított úttesten álltam. Ő a markomba nyomott egy halom pénzt a félhomályban. Nem számolta meg. Én sem.

Emlékeimben él, hogy mikor Balázs fiam megszületett, egy gyönyörű takarót hozott neki kolozsvári otthonunkba. Varázstakarót, mint mondta, hogy kisgyermekünket mindig megóvja a hidegtől, minden veszélytől és leselkedő ellenségtől. Férjemmel, Mózes Attilával hittünk is akkor, 1981-ben ebben a csodában, mesébe illő, furcsa álomban, elmondhatatlan varázslatban.

Őt most nem tudta semmi megóvni.
Kedves Géza, nyugodj békében, mi megőrizzük örökkön-örök-
ké emlékezetünkben!
„AZUTÁN is”

Hudy Árpád

az éGcsőSZ malmai a Pontus Euxinuson

Idézetek egy Szőcs Gézával megélt költeményből

Ketten malmoznak a piaci csarnoknak is beillő legénységi há-
lóteremben, az ötven vaságy egyikén.

Két román katona. A román hadsereg leendő tartalékos tiszt-
jei.

Egyikük a Kolozsvárról behívott Szőcs Géza. A másik, Aradról,
én vagyok. Voltam. Két frissen végzett magyar szakos bölcsész,
ismerősök a kincses város egyetemének folyosóiról, az irodalmi
körről, alkalmi társaságokból.

Tikkasztó a július, sztyeppei hőségben izzik az ősi román föld,
Dobrudzsa, az ókori Scythia Minor. 1979-ben járunk, százegy
esztendővel azután, hogy a berlini kongresszus az alig pár éve
létező Romániához csatolta az oszmán fennhatóságú bolgár tar-
tomány nagyobb részét.

A laktanyában napok óta nincs víz, a guggoldás szeparék bo-
káig fekáliában. A rendetlenségnél és az unalomnál csak a bűz
nagyobb. „Magnetofonra lehetne venni” – jegyzi meg, miközben
becsukja malmát, és leemeli a tábláról egyik követet. Majd sor-
ra a többit. Ez a parti is elveszett. Részemről szélmalomharc.

A világvégre tolt helyőrségből meglépve néha órákig kószá-
lunk. A muzulmán falu kísértetiesen kihalt hátsó utcáit, ablak-
talan házait elhagyva elvadult tájon gázolunk. Ez a tatár ugar.
Szóvicceket faragunk, beszélgetünk és hallgatunk fűről, fáról,
csodabogarakról, magunkról.

Kiszáradt ér mentén hanyatt dőlt, korhadó fatörzsre telepe-
dünk. *Vizek patája az égen.* Egyenruhánk most *zúzmarás*, vál-

lunkon *hiúzmarás*. *Valamely távoli dudora alatt a tér-lepelnek a Malom-madarak térdepelnek. Óriási üvegvarjú! sárga harangokkal kivilágított óriásmadár* húz el felettünk, s elénk ejt egy villódzó kristálygömböt, melyben jövünk filmje pereg.

Látjuk magunkat két évvel később, a kolozsvári újság szerkesztőségében, amint aradi kollégájának jegyzetet olvas fel a gyalogátkelők metafizikájáról. Az aradi vasútállomáson, ahol a titkoszolgálat üldözte szamizdat-szerkesztő suttogva pár izgatott szót vált tartalékos tisztársával. Friss politikai menekültekként a Szabad Európa Rádió müncheni épületében, és halált megvető bátorsággal Köln felé autózva a Rajna völgyében. A Dunánál szerkesztőségében, majd egy balatonfüredi teraszon Königsberggről beszélgetve, s egy enyingi ház kertjében, a diófa alatt ebédelve. Végül negyven év múlva, a Szoboszlay-kötet budapesti, csíkszeredai és aradi bemutatóján.

Ezt látjuk a dobrudzsai égből hullott varázsgolyóbisban, csak pillanatokig, villámgyors iramban, ráadásul karinthysan fordított időben és térben, hiszen e szürreális költemény után – előtt – ott áll hátulról visszafelé írva: Szócs Géza. Normális olvasatban: Az égcsősz.

EPILOG-EPIGRÁF

**Elúsztál, lomha, óriás Üvegmadár.
Benépesült Veled az üres láthatár.**

Szócs Géza

Testem, ezt az üvegtestet

A lélek halhatatlanságáról

MERT AZ EMBER VILLANYKÖRTE!

*becsavarja őt az Isten
valamilyen foglalatba
valamilyen áramkörbe:*

*becsavarja őt a sorsba.
Becsavarja őt a létbe.*

*Lélek, lélegzet, áram!
áram! áramlás! élet!*

*mint égőben az áram,
bennem is ég a lélek.*

*Meddig élhet egy körte?
S vajon én meddig élek?*

S ha majd engem...

ha majd ezt a....

hogya ezt az üvegtestet....

hogya minket – így a körték –

mert milyen a körte sorsa:

ha valakik összetörték,

– így töpreng a körte énje –:

vajon mi lesz velem akkor?

Halhatatlan-e a lélek?

Föltámadhat-e a körte?

*Haladó a villanykörte.
ÖRÖK CSAK AZ ÁRAM ÚTJA
ÁRAMKÖRBŐL ÁRAMKÖRBE.*

A HÓNAP ALKOTÓJA

GÁL JÁNOS

Hommage à ...

*Ezer év alatt sokan voltak, akik
valami értelmeset akartak írni magyarul.
Aztán jött egy ember, aki
inkább valami értelmetlent akart
skótni. Vagy angolni.
Ez az ember pedig a messzi Tandorban
nem Zsó, nem Zsű, de Zső néven
látta meg a napvilágot.*

A szabadvers megszólal

*Az utóbbi bő száz évben
úgy ment át rajtam mindenki,
mint egy útszéli kurván.
Mert ugye az van az összes degeneráltnak a fejében,
hogy ha nincs forma, akkor olyan rohadt könnyű.
Csak szólok, hogy ez is egy forma, kezit csókolom!
Ha léírod, mit csináltál aznap, meg hogy mik a szerencsétlen
érzéseid, és nem hagyod faltól falig, hanem összevissza
tördeled, attól még nem lesz vers,
legfeljebb papírpochékolás.
Nem tudom, ki olvasta a Csongor és Tündét
(felteszem, nem sokan, különben nem lenne ilyen*

kriminálisan szar a helyzet), de az Éj monológja most nagyon idevág: „Sötét és semmi vannak”

A kortárs írók fejében biztos, tisztelet a kivételnek.

Szerintem ott van a baj, hogy ezt a poeta natus hülyeséget nem kéne még mindig beszopni. Persze, Petőfi, meg franc tudja

kit szoktak mondani, a született költők! Az tény, hogy megszülettek, de a tanulást és a gyakorlást úgy letagadták, mint a háborodás.

Igen, gyerekek, tanulni kell veszettül, ugyanis

nem adom könnyen magam. Nem mintha felvárnék,

de sokkal nehezebb eset vagyok, mint a formavers.

Nincs fogódzó, nincs zsonglőrmutatvány, csak a betűk, a papír, meg a te (azaz a szerző) állítólagos kurva nagy zsenialitása.

Szóval lényeg a lényeg, mielőtt bárki szabadverset írna, számoljon el tízig, és akkor jóba' leszünk. Nincs harag?

Klasszicista tájérzet

(Városliget)

Caplattam, mint egy nyomorult, aki pesti lakosként nem tud róla, hogy itt nincs semmi keresnivalója, mégis a Kós Károly sétányt koptatta a lábam.

Nyugger, kismama és nyugger: köztiük szlalomoztam, s rám csengettyűzött jó néhány kerge biciklis.

Gondoltam, megnézem már, nem léptem-e szarba, ebben a helyzetben felpillantottam az útról,

s ekkor csendül a hang, megszólal lelkem Ekhója:

Oly gyönyörű ez a táj, menten szétantikizálom!

Nézd a Király-dombot, Thaliarchus a téli Soractét így bámulta Horác buzdítására, ahogy te.

Aztán ott van a tó, nem volt jobb Sirmium ennél, nem látott szebbet teraszán kitekintve Catullus.

Két fej híján Cerberus az, kis francia bulldog,

*húgyszagosan jön a szél, de Zephyr legyen ez most,
nimfa gyanánt leggingsében jól fest a turista.
Képzeletem nyughat, hiszen erre satyr van amúgy is.*

Epigrammata cum titulis Latinis,
ut poeta sua scientia linguarum
gloriari possit,

*azaz epigrammák latin címmel,
hogy a költő nyelvtudásával kérkedhessen.*

Ad honorem Martialis (Martialis tiszteletére)

*Jókora volt a pofád, és önteltséged időtlen!
Sírodban ne forogj, úgyis ezért szeretünk.*

Ad hominem eodem nomine meum (Névrokonomhoz)

*Géniuszod ha nem is, de neved legalább örököltem,
S egyúttal kicsinyes, nárciszi jellemedet.
Példádat követem: ha meguntam már Padovában,
Mint te, beképzelten térek e földre haza!*

De cyclo Alexandri Petőfi, cuius titulus Nubes est
(Petőfi Sándor *Felhők* című ciklusáról)

*Őszintén megmondva, a szalkszentmártoni ciklus
Nem sikerült túl jól. Persze ez is relatív.
Nincs nagy baj, Sándor, van az úgy, hogy nem jön az ihlet.
Írhatsz így is amúgy, csak ne ilyen szarokat.*

Fama aeterna (Örök hírnév)

*Látod, utókorod emlékszik hősére, Lucullus:
Fűszersó, delikát őrzi örökre neved!
Ámde milyen jól festene még a 'Neró' a poroltón,
Vagy késkészletben 'Brutus' a pengelapon!*

Ad interpretes a se designatos epigrammatum Graecorum et Latinorum

(A görög és latin epigrammák önjelölt fordítóihoz)

*Hexameterre felöltve szerintem szép a magyar nyelv;
Általatos tudjuk, hogy milyen az, ha nem az.
Megkeseredtünk már műferdítéseitektől:
Inkább megtanulunk hát görögül s latinul!*

Victoria arithmetica epigrammatis

(Az epigramma számtani győzelme)

*Három sorral a haiku a legtömörebb mai forma?
Ez kettőbe kifért. Most melyik is tömörebb?*

Ad poetas plurimas horum temporum

(Ezen idők igen sok költőjéhez)

*Kár, hogy nem vagytok, teszem azt, káposztapalánták,
Mert biz' rátok fér egy kiadós egyelés.*

De infecunditate poetica sua

(Saját költői terméketlenségéről)

Hallottam valahol: „Lassú munkához idő kell.”

Hymnus Sancti Ioannis Galli

*Benedicaris Sancte Ioannes Galle,
patrone turpium feminarum,
qui a pulchris puellis non tactus es,
et qui tulisti onus maximum mundi.
Discebas in faculta philosophiae,
in mari puellarum venustarum,
tamen turpes cupierunt te.
Quot dolorem videbas inter femores earum!
O Ioannes! O miser Ioannes!
Eum calicem, quem bibisti, Iesus nec acceperit.
Intercede pro nobis ad Dominum,
liberaque nos a puellis turpibus. Amen.*

Ford: **Szent Gál János himnusza**

*Áldassál szent Gál János,
a ronda nők oltalmazója,
aki szép nők által nem érintettél,
és aki a legnagyobb terhet viselted a világon.
A bölcsészkaron tanultál,
a szép lányok tengerében,
mégis a rondák kívántak téged.
Mennyi szenvedést láttál azok két combja között!
Ó, János! Ó, nyomorult János!
A poharat, melyet kiittál, Jézus sem fogadta volna el.
Járj közben érettünk az Úrnál,
és szabadíts meg a ronda lányoktól. Amen.*

Végeposzíróiász

eposzka

Első ének,

illetve az egyetlen ének, amelyben a költő egy ócska történet segítségével kifigurázza az eposzokat kifigurázó szerzőket, hogy végre leszámoljon a vígeposz kezdettől fogva szánalmasan humortalan műfajával.¹

Summa: Szába az alvilágban keres vígeposzíró társakat, akikkel hosszú utat követően elér a Parnassushoz, tovább viszont nem engedik őket.²

I. Invokáció és propozíció, alias prooemium

*Kalliopé, te szerencsétlen, rabszolgasorú nő!
Hány költőt láttál, aki csókot kért, de eközben
combjaidat fogdosta, vagy éppen melleiden járt
dülledt szempárral, szándékát anticipálva?
Kérdezem én: nem akadt ugyanennyi poétajelölt tán, 5
kiknek a Múzsától nyilván jól jött a segítség,
s ócska babérként díjaikat százszámra aratták?
Mondd: a siker csúcsán nem ezek baszták-e köszönni,
hogy csettintésedre az ihletnélküliségük
úgy elszállt? – – – – –³ 10
Kérlek, szólj, ha nem így élted meg a dolgot esetleg.*

¹ Minden szövegrész előtt kiemelem, hogy melyik eposzi kelteket parodizálok, ezzel is szándékosan rontva a mű humorát.

² A végjegyzetek által keltett ide-oda ugrálás, valamint a történet teljes összefoglalása, remélem, emelni fogja a mű élvezhetetlenségét. Egyébiránt Csokonai, Petőfi és Arany is végjegyzetelte a maga vígeposzát, ez már afféle „vígeposzi kellék”. Én személy szerint meglennék ilyen kiszólogatás nélkül, a stíluselemek viszont makacs dolgok!

³ Ez a Vergilius-féle „nem írom végig a sort” dolog felettébb szimpatikus, még sokat fogok élni vele.

*Várrj, erről jut eszembe: nem ismeresz egy mai költőt?
Azt, aki ott született, valahol jó messze, Szalában,⁴
és úgy hallottam, hogy a Parnasszus fele bolygott.
Már alig emlékszem, hogy s mint is esett ez az affér, 15
állítólag hozzátok jött volna, azért, hogy
itt lakjon veletek. De hisz' ebben csak te segíthetsz:
mért utazott ide Szába, a múltból, Múzsá, idézd fel!
Most nem kell nótázni, nyugodtan tedd le a lyrát.*

II. In medias res és a kötelező alvilágjárás

*Hajnali három múlt, már rég elment az utolsó 20
metró, és sok időbe telik, mire megjön az első.
Szába a Széll Kálmán téren lent volt a peronnál
(két Kőbányaiért leeresztették a melósok),
és böszén keresett valamit, mi a béna, halandó
szemnek nem látszik. Hosszú repedés a megálló 25
szürke falán, s egy régi magyar hieroglifa: faszrajz
bontakozik ki belőle. A jel felfedte a titkot.
Megsimogatja a képet, ahogy még Pythia mondta.
Nem hazudott ez a vén simlis; szétcsúszik a kőlap,
nyílik a liftajtó, átlépve a mélybe alászáll 30
bátran az írőhős. A felejtő Léthe vizénél
számlálatlan holt lélek tülekedve tolongott.
Szába nem is habozott, s nekiállt sereget toborozni.
Érzékeny füle arra figyelt, hogy hall-e görög szót,
majd a nyomon biztos szimatával, mint a vadászeb, 35
rögvest felkajtatta a hellén brancsot. Ahányan*

⁴ Érdekes intertextualitás, Csokonai *Dorottyája* is ilyen régi formában aposztrofálja Zala megyét. Leendő téma szakdolgozathoz: *Földrajzi archaizmusok és funkcióik Gál János verses epikájában.*

*csak voltak, legjobbjai elmúlt, hősi koroknak:
 százával mind ott hemzsegték a trójai hősök
 (tudjátok, Phoinyx, Nesztor, meg a fényes Akhilleusz,
 meg Diomédész is, de tovább most hadd ne soroljam). 40*

*Szókratész mellettük aranyszájú Ioannészt,
 az meg Szókratészt győzködte saját igazáról,
 Krózus, Nagy Sándor, meg persze Minósz a bizánci
 császárokkal tromfoltak, kinek ért birodalma
 legmesszebb. „Vak Klub” feliratnál Teiresziásszal 45*

*egy padon ült, költők közt első, íme, Homérosz!
 Mint kollégáját, úgy szólította le Szába,
 s rögtön előállt tervével. Kérdezte az aggot,
 hogy nem volna-e kedve a Parnasszushoz utazni.
 Mért is kérdezi ezt, neki rendesen elmagyarázta: 50*

*egy csapatot szervez, csak az ismert vígeposzírók
 hívattnak meg, kiknek érdemeikre tekintve
 VIP-hely jár egy Mnémosziüné-lány párna-ölében.
 Hát oda kell mennünk, és ott követeljük a jussunk!
 Jött válasz, rapszódosz módján, pár hexameterben: 55*

*„Jóhoz fordultál, hiszen én volnék az a költő,
 kit maga Phoibosz is úgy irigyelt, hogy az élete végét
 kérte a Moiráktól, nehogy elhódítsa a Múzsák
 csalfa hadát. Na, ezért vagyok itt, s beleuntam eléggé.
 Szába, Prométheuszként idehoztad a Styx vize mellé 60*

*azt a reménylángot, hogy láthatom újra a cserfes
 Kalliopét, aki támogatót a sikert is elérve,
 persze meg azt a reményt, hogy a pöcsfej Apollónt
 eltakaríthatom oly szeretett és isteni nőktől,
 oly gyönyörű parnasszusi lankámról. Ha nem is fog 65*

*jól sikerülni, veled tartok, lásd, nyújtom a jobбом!”
 Most, hogy megvan a vak költő, csak a többi delikvenst
 kell még Szábának valahonnét összekotorni
 Árpád sarjaiból. Nem lesz gond, játszi mulatság:
 tudta, elég pár ingyen fröccs, és úgy követik majd, 70*

*mint Mózeset a zsidók. Kémlelte a bő pipafüstöt,
 honnan ered. Meglátta a forrását, közelítve
 egyértelmű volt, hogy sűrűsödnek a bajszok,
 majd a magyar kártyát hallotta, a lap susogását,
 gyorsan elérte fülét az az első „kurva anyádat!” 75
 mely bizonyíték volt: megvannak a jó magyar írók!
 Szába nem is tett mást, szétkurjantotta elánnal:
 „Ingyen házmestert!” És nem lett terve csalódás,
 jöttek az írók mind, szaladó süldőmalacokként,
 mint amikor hallják csábítva csörögni a málét.⁵ 80
 Jött, aki kell, a Vitéz, mármint a Mihály Csokonáról,
 jött az Arany János, mellette a büszke Petőfi,
 és jött volna a Zrínyi, akit meggyilkolt orvul a vadkan,
 ámde leintik a nagy harcost: ide vígeposzoknak
 szerzőit várják, bármennyire szép viadalról 85
 dallott bármi dicsőn, ez nem vehető figyelembe.
 Kész van a válogatás, felmennek a földi világba
 inszurgens hadként a humor költő-katonái.
 Újra a Széll Kálmán téren van Szába, de most már
 bőszerű hada élén áll, s csak a Neckermann irodáját 90
 látja szemével a hős, ahol egy buszutat fizetett be.
 Itt veszik át jegyüket, délben pont indul a busz majd.
 Népliget: újabb cél, innen megy járat Athénba.
 Átmetróztak hát, s rögvést felszálltak a buszra.*

III. Eposzi hasonlat

*Jó, na de hogy szálltak? Kieresztett, óvodabéli 95
 gyerkőcfalkáktól nem voltak nekik se különbe,*

⁵ A kukorica szatmáriasan málé. Nem vagyok szatmári, de Csokonai is használt debreceniként somogyi tájszavakat a *Dorothyában*, szóval semmi gond.

*főleg azoktól nem, miket állatkertbe cipelnek,
s ettől meg, mint egy borjú, amely épp tejet óhajt,
úgy nekiesnek a busznak, elárasztódik a jármű
beltere padlótól plafonig gyerekek folyamával, 100
mely forog és tombol, s csak az állatkert kapujában
kezd igazán szétfolyni, ahol sok büszke zsiráfot,
csóri jegesmedvét és egy nagy birkacsoportot
lát, Bencuska kiszól, megkérdezi hogy: „na, beengedsz?”
erre a birkai válasz: „bee!” s ebből nagy nevetés lesz. 105
Szóval pont így szálltak fel. – – – –*

IV. Seregszemle és eposzi jelzők

*Felszállott legelőbb a hatalmas irónia élén
(sőt, önirónia az, tudjuk, hogy a Békaegérharc
mostohatestvérként a dicső Iliászt imitálta), 110
vaksi poéta Homérosz, utána a szittyá Vitézünk,
fordítója előzőnek, fársáng fejedelme,
lába nyomában Arany, ki lapos humorú (ide jó az).
Több száz szar, torz hexameter, ez a védjegye néki,
A helység kalapácsa: felugrat a büszke Petőfi,
Végül a legfőbb fő, legjobb Devecséri-utánzó 115
főkolonéz, jó tollal író, vicceskedő Szába.*

V. A késleltetés (megalapozása)

*Indul a dízelbusz, de korán, Cacamachiaszerző,
transzilván Janusunk valahol még kujtorog éppen!
(Biztos nőnél van). Jaj, jaj mi lesz így az eposszal?!
Hogy fog e hős parnasszusi lányok ölébe ledőlni? 120
Bűnhődj, busz, ki korán indultál el Budapestről!
Bűnhődj, toll, aki későn róttad e sort a papírra!*

VI. Utazás és epikus tájleírás

- Úton az armada célja felé, ki a pesti dugóból,
végig az M5-ösön, Röszkénél Szerbia jön már,
Belgrád, Niš, Preševó, innen Macedónia földje* 125
*tart pont Gyevyelijáig, a tenger partjai mentén
kell pár órát hajtani még, hogy Δούλεια mellett⁶
felbukkanjon a hegy, melyet íróink szeme éhez.*
- Hősei terhétől szabadulhat mostan a jármű,
művünk öt költője leszáll, majd tíz euróért* 130
*megtudják, hogy merre az arra. Alig gyalognak,
szembejön egy táblás oszlop, meg körbe kerítés:
„Parnasszus – Költőüdülő”, e kopott felirat volt
írva a pléhtáblára. Amint meglátta a nagy had,
artikulálatlan hangján ujjongani kezdett,* 135
pár méter múltán feltűnt a poéta-oázis.
- Oly gyönyörű látványt ily bárgyú emberi szájjal?
Nem lehet ezt elmondani sem... de nekem sikerülhet:
volt egy hely, hol a csüggedt, megfáradt literátor
meglelhette a gyógyírját bús lelke bajának;* 140
*egy költőéden, mivel ingyen volt a rozéfröccs,
amfórába keverték, s adtak vízpipát is.*
- Nimfák táncoltak, kéjencként nézte Apollón,
míg dedikálópultnál álltak sorba a legszebb,
legkerekebb fenekű lányok szignót követelve.* 145
- Csakhogy eposzba' vagyunk, jöjjön véres csata, ostrom!
„Jertek, másszunk át!” – nagy hévvel mondja Petőfi,
felkap a rács tetejére, de elszámolta a dolgot,
villanypásztor fut végig: megbassza az áram.*
- Nem jött össze, se baj, mindegy, csak rajta, haladjunk!* 150
*Ostrom híján nincsen más, polgári megoldás
adja magát, a bejáratnál biztos bemehetnek!*

⁶ Állítólagos újgörög ejtése „Dávleja”.

VII. Deus ex machina

Látván ezt Zeusz is Hermészt szólítja magához:
„Lám, vicceskedő Szába, e nagyszerű, nagybecsű férfi
itt van, elért hozzánk, hova egy költő se jutott el, 155
s mint vőfély, a legényeinek kér tőlem egyenként
nyájas, kedvre való, örökéltű Múza-menyasszonyt.
Tisztelet illeti meg, nincs még egy vígeposzíró
tudtommal, ki ilyen kolonéz, s nincs egy kolonéz sem
(mondd, ha te másról tudsz), aki ennyire vígeposzíró. 160
Mindezekért jóindulatom kísérfje az útján!
Semmibe sem telik ez, de viszont azt nem viselem jól,
hogy követel, nem mást, mint hogy legyen én az apósa!
Hogy nyújtsam nekik át a kilenc, szép drága leányom!
Istennők két lába közé áhítózik, ím, ez a csürhe, 165
én meg nyerhetek öt fasza vót, hát kell a fenének!
Nem vagyok én NKA, hogy oly sok pénzzel a kézben
ezt az adagnyi hülyét brahiból most csecsre vehessem!
Nézd, be akarnak jönni, bejárat nincs is egyébként.
Menj, nyiss egy portát, írd egy táblára fölé ezt: 170
»Ügyfélszolgálat«, s valahogy hajtsd elfele őket!”
Hermész megtett mindent úgy, ahogy atyja parancsa
szólt, és várt, és várt, most már mint isteni portás.
Megpillantották, s mentek vicceskedő Szába
költő társai célegyenest, hogy hátha bejutnak. 175
Szába megáll szemközt a kikészített kamupulittal.
Hermész megszólítja: „Mi van?”, mint egyszerű férfit.
Szába: „Talán tessék” – így válaszol erre a szóra.
„Hát tessék, de mi van?” – reflektál isteni Hermész.
„Az van, jó portás, hogy a Parnasszusra bemennénk” 180
– válasza Szábának levegőt rezgetve emígy szólt.
„Várólista van ám, nemrég bevezettük. Azért csak
írjatok egy szignót, pár száz év, sorra kerültök!”
– zárja rövidre a konfliktust Hermész e szavakkal.

VIII. A késleltetés és a történet befejezése

Jó magyar ember volt, aki nem balhézik ilyesmin, 185
meghálálva a hírt elmenne, hanem valamit lát,
vagy jobban valakit: transsylvaniaus Janusunk jön,
méghez a kifelé a kapun. Megkérdezi társát
Szába: ha már az eposz derekán lemaradt, hogyan ért el
erre a helyre korább' mint ők? Az mondja, hogy úgy, mint 190
minden eposzban lévő hős, deus ex machinával.
Nemrég engedték be, s alighogy bent van a lába,
már szólnak, hogy most zárnak. Neki semmi ilyet nem
mondtak a várólistáról, illetve csak annyit, 195
hogy nem véglegesen tartják fenn, és lehet attól
még a közelben szállással napijegyre bejönni.

IX. Anticipáció és befejezés (most már tényleg)

Szóval Kalliopé, hát szép volt, ennyi elég is.
Ismertetted a Szába-sztorit, de tudom, hogy a vége
az, hogy Zeusz megelégteli ezt, illetve Apollónt,
főleg azért, mert sok költő, mint éjjeli lepke 200
villanyfény láttán, úgy jön gyalog erre a helyre,
mit kis cirkuszként fenntart, s mint egyszeri playboy
fetreng féltestvérei közt, és esküdözik, hogy
nem nyúl hozzájuk; türelemfogytán Zeusz ettől
jól megmondja Apollónnak, hogy menjen el innen, 205
máshol fetrengjen, meghagyva a vágyakozóknak
vágyuknak tárgyát, mi a Parnasszus, de ezentúl
Múzsáktól mentes, higiénikus állapotában.
Elpilledtél, úgy látom, kicsi Múzsza, megértem,
hosszú volt ez a történet. Gyere, bújj ide mellém! 210

Pál-Lukács Zsófia

A modern poeta doctus

(Gál János: Vígeposzíróiász)

*„Nem vagyok én NKA, hogy oly sok pénzzel a kézben
ezt az adagnyi hülyét brahiból most csecsre vehessem!”*

Gál János több szövegében találkozhatunk a klasszikus műveltség védjegyeivel: ókori görög és római szerzőket szólít meg és idéz, helyzetbe hoz egy-egy korabeli műfajt vagy verselést, ezeket pedig latin nyelvű versekkel írja felül. Ifjú és egyben klasszikus tehetség, egy modern poeta doctus, aki alig huszonegy évesen az epika legnagyobb formáját választotta most műfajául és tárgyául, az eposzt – pontosabban *eposzkát*, amit *Vígeposzíróiász* címmel jegyez. Ha elemeire bontjuk a címadó szót, azt sejthetjük, hogy a vígeposzírók közül kiemelkedő ászokat, zseniket teszi meg szereplőknek, „esztétikai tárgynak”. Nyilvánvaló, hogy a műfaj történetének legfőbb tartópilléreihez nyúl, olyan kanonizált szerzők megszólítását vállalja már a formaválasztással, mint Homérosz, magyar szövegkörnyezetben pedig Zrínyi, Arany, Petőfi, vagy éppen Szálinger Balázs, aki a kritika elismerését kiváltó *Zalai passió* című munkájával irányította rá újra az olvasó figyelmét a műfajra (is). Gál Jánost éppen a felsorolt szerzők kalauzolják Szálinger alkotásáig, vagy úgy is értelmezhetjük, hogy ezt az utat fordítva teszi meg, de mindenképp azzal a céllal, hogy „egy ócska történet segítségével kifigurázza az eposzokat kifigurázó szerzőket, hogy végre leszámoljon a vígeposz kezdettől fogva szánalmasan humortalan műfajával” (*Első, illetve egyetlen ének*). Továbbmenve, Gál itt nemcsak az eposzokat kifigurázó szerzőket figurázza ki, barokkos kifejezéssel szólva, hanem kicsit magát a műfajt is (használja az eposz konvenciókincsét, megjelenik benne a „kötelező

alvilágjárás”, a seregszemle stb.) alkotásával, ami most, ellentétben a megszokott terjedelmi megkötéssel, csupán egy énekből áll. Láttunk már ilyet az irodalomtörténetben, nagy mesterei vannak a műfaji hagyomány újraírásának, ehelyütt azonban egyfajta metaparódián alapuló kezdeményezésre figyelhetünk fel. Nem a bevezetőben (igaz, igen szükszerűen) megfogalmazott tárgyválasztás teszi sajtóságossá e vállalkozást, hanem a benne rejlő nagy ambíció, hogy rámutasson egy irodalmi műfaj mesterkéltségére. De amikor a költészet bölcsője felé indul, látens módon azt is kérdezi szerintem, hány éneket tudunk ma türelmesen végigolvasni egy eposzból. Vagy hogy mennyire idegen tőlünk ez a nyelv és versforma, hogyan ruházzuk fel jelentésekkel ezt az avitt műegészt. Mert mi is az eposzírás vagy a líra mestersége napjainkban, mit kezdünk ma azokkal a szerzőkkel, akik „ócska babérként díjaikat százzámra aratták”-aratják? Igen, meglehetősen provokatívak ezek a kérdések, de érdemes észben tartani őket a formálódó társadalomrajz vagy az elbeszélő figurájából kibontakozó narratív szövegegységek ütemei mentén.

A toposzok felülírására tett kísérletnek lehetünk tehát itt tanúi; mintha arra vállalkozna ez a lényegében töredékes szöveg, hogy felszámolja a referenciális olvasatot, kicsit ironikusan, kicsit mítoszszerűen. Persze, nem is tehet másként, ha végig akarja gondolni az invocáció előtt megfogalmazott tételét, miszerint a vígeposzírók nem jogosultak a múzsák kegyeire, egyáltalán, a szerző és a múzsa közötti idealizált viszonyulást is elvitatja. Ha sorra vesszük a fenti szempontokat, azt kell látnunk, hogy az eposz mint műfaj perifériára került. Jól tudja ezt Gál János is, amikor témaválasztásával a húsz évvel ezelőtt(!) megjelent Szálinger-művet idézi, azét, aki megközelítésében „a legfőbb fő, legjobb Devecseri-utánzó / főkolonéz, jó tollal író, vicceskedő Szába.” Pontosan itt fordítja ki a szöveg a befogadó előfeltevéseit: nemcsak a jelölt Szálinger-szöveget, de szerzőjét is a mű részeként, szereplőjeként láttatja, aki az alvilágba megy eposzíró társakért, vállalkozásában pedig a legnagyobb művek ihlető-

jétől, Kalliopétól kér segítséget. Elérnek ugyan a Parnasszusig, de tovább nem engedik őket, a kapun viszont már kifele jön „transsylvaniaus Janusunk”, azaz Orbán János Dénes.

A szereplő neve eszünkbe juttathatja Goldmark Károly világ-sikert hozó operája, a *Sába királynője* címét – a történet szerint Sába királynője fáradhatatlanul kutatja a bölcsességet, így találkozik a bölcs Salamon királlyal, a történetben a szerelem mellett a manipuláció, a lelepleződés, a rejtőzködés is nagy hatású erő. Gál János eposzában Szába ugyanígy felkutatja egyrészt a bölcs „hellén brancsot”, a „szókratészi huzatban” állva találkozik a nagy tekintélyekkel, s hozzáveszi ehhez Árpád sarjait, az irodalmi kánon alakjait, így indulnak el a pesti dugóban a „Parnasszus – Költőüdülnő” felé (üdülni mennek ugyanis a „megfáradt literátorok”). E jelentésrétegeket, esetleg jelentésátviteleket, rétegződéseket azonban nem dolgozza ki a költő. Érdemes lenne például árnyalni, hogy miért nem nyernek bebocsáttatást, mi okból kerülnek várólistára. A komikus és ironikus kiszólások azonban leveszik ennek terhét a szövegről, s inkább játékos élcelődéssel vonja ki magát a szerző ennek felelőssége alól: „Jertek, másszunk át!” – nagy hévvel mondja Petőfi, / felkap a rács tetejére, de elszámolta a dolgot, / villanypásztor fut végig: megbassza az áram.” Azt hiszem, az értékválság itt művészi válság, melynek egyik legfőbb hiánya ezúttal a hálátlanság, mintha közvetetten ez a mű is minden érték átértékelését látná szükségesnek, amit a demitizáló képsorok erősítenek fel, valamint a kérdés, hogy lehet-e ma „méltó múltbeli súllyal” alkotni (in: *Zalai passió*). Úgy gondolom, hatástörténeti szempontból ezek a rámutatások lehetnek érdekesek, amellett, hogy most is jól járhat a műfaj, és az olvasó is a nyelvi és a tartalmi keretek átrendeződésével.

Orbán János Dénes

Diluvio fluvii requirunt alveos prios suos

Gál János erőteljesen kibontakozó költészete igazából csak ürügy ezen jegyzet megírásához. Nem akarom sem elemezni, sem dicsérni, sem kritizálni az ifjú poéta műveit, főképp érintettségem okán. De azért is, mert ő az a fajta, aki jól elboldogul magától is, megvan benne a kellő hetyke büszkeség, szimpatikus pimaszság, ám a szakma iránti mélységes alázat és a kellő fegyelem meg szorgalom is. Amennyiben ezt az egyensúlyt meg tudja tartani, beváltja a hozzá fűzött reményeket.

Amire föl szeretném hívni a figyelmet, az a jelenség. Miért van az, hogy egy ennyire ifjú tollforgató a 21. század második évtizedének legvégén anakronisztikus módon nem a kortárs trendeket követi, hanem visszatér a (humanista) irodalom gyökereihez?

A kérdésre nem fogalmaznék konkrét választ. Inkább elmondom, hogy idén egy olyan dokumentumfilmen dolgoztam, amely az erdélyi unitárius felekezeti oktatás történetéről szól. Az 1800-as évek elején a kolozsvári unitárius iskolaépület falainak egy része még sövényből volt fonva, mint teszem azt, Pápua Új-Guineában. Ugyanis nem futotta többre. Ám ebben a szürreális kégliben egy mai diák számára elképzelhetetlen mértékű volt a fegyelem és a követelmény. A diákoknak tudniuk kellett latinul és ógörögül, logikát, metafizikát és algebrát tanultak. Az osztályok és a fokozatok a következők voltak: deklinisták, komparisták, konjugisták, szintaktisták, etimologisták, poéták, orátorok. A szabályszegésért büntetés járt: a delikvensnek kidolgozott latin nyelvű orációval, vagy egy Ciceró-beszéd betanulásával és hibátlan felmondásával kellett a coetus, vagyis az iskolaközösség előtt bocsánatot nyernie.

Kíméljük meg magunkat az akkori és a mai diákok teljesítményének összehasonlításától. Ha valaki ellent szeretne mondani, akkor mutasson nekünk egy, egyetlenegy 15-16, ette fene, 18 éves

diákat, aki úgy versel latinul, mint a kamasz Janus Pannonius.

Aki szánakozón vigyorog, hogy felesleges, mi több, röhejes fontosságot tulajdonítani a holt latin nyelvnek, azt emlékeztetném arra, hogy a történelmet elnézve azért a latin – mint uralgó világnyelv – még legalább tizennyolc évszázadig dominálni fogja a statisztikát. Továbbá aki elzárkózik a latinitástól, kétezer év kultúrájától zárkózik el.

Ami a szabadverset illeti, teljes mértékben egyetértek Gál Jánossal: „Leginkább attól szabad, hogy a szerzője szabadon rámondhatja, hogy vers.” Persze nem tartom megvetendőnek, szó se róla, de elfogult véleményem szerint csak az írjon szabadverset, aki már bebizonyította, hogy jól bánik a kötött formákkal.

Kajánul megjegyzem, hogy valamilyen okból kifolyólag azok, akik bravúrosan bánnak a kötött formákkal, általában csak elvétve írnak szabadverset.

A kortárs magyar költészet – legfőképpen a fiatal – válságban van. Nemcsak a formaművészet tűnt el, hanem a humor, az erotika, az izgalom. Eltűnt a kaland a versből. Műveletlen vagy jobb esetben csak félművelt, a szakma csínját-bínját el nem sajátító, rövidtávfutásra berendezkedett alkotók produktumai töltik meg az irodalmi orgánumok közlési felületének 95%-át, és egyértelműen sokkal többen vannak azok, akik ilyen verseket írnak, mint akik ilyen verseket olvasnak. Persze, ki lehet jelenteni nyeglén, hogy ki a francot érdekel a múlt, minek a műveltség, mikor ott van minden szükséges információ a szerveren, ne olvassunk, csak írjunk, meg minek a gúzsba kötő forma, és miért ne éljünk úgy, mintha nem lenne holnap, de ki kell ábrándítanom mindenkit, aki így gondolkodik: nagy és maradandó költészet eleddig még csak azok tollából született, akik az évezredes hagyományokat követték, és a klasszikus módszereket alkalmazták. Azokból, akik a tudásért könyvtárba, az élményért pedig pokolra voltak hajlandók menni. Ez alól még az őstehetségek sem kivételek, amennyiben hosszú távon akarnak érvényesülni, előbb-utóbb el kell fáradniuk ezekre a helyekre.

Szerencsére az irodalomnak is van immunrendszere. A trendek, irányzatok jönnek-mennek és lecsengenek, és időről időre

– amikor a hülyeség már fárasztó, és kezelhetetlen módon szét-
árad – a költészet visszatér régi medrébe.

Ennek a jeleit látjuk most. Még ha ő is a legelokvensebb példa, de nem Gál János az egyetlen pályakezdő ifjú titán, aki visszatér a gyökerekhez. Ezek a fiatalok szorgalmasan tanulják a verstant, bárátkoznak a latinitással, és komoly műveltségi alapra építkeznek. Többen bevallották azt is, hogy így láznak a kor – és a közösségi média – bárgyúsága, sekélyessége ellen. Régebben konvenció volt kötött formában írni, manapság lázadás. A magam részéről mély-
ségesen pártolom ezt a mozgalmat, és szerintem nincs menőbb egy ifjú poétánál, aki aszklepiadészi strófába gyúrja a Facebook-posztját.

P. s.: A cím magyarul: *Árvízkor a folyók megkeresik régi med-
rüket*. Panek Zoltántól kölcsönözte Mózes Attila, aki regényt írt
ezzel a címmel. A frázist Gál János fordította latinra.

Fotó: Gál Tamara

GÁL JÁNOS 1999-ben született Buda-
pesten. Az ELTE BTK történelem alap-
szakán szerzett diplomát. Jelenleg mes-
terszakos tanulmányait végzi, emellett
zenetanárként dolgozik. 2017-től publikál
hazai folyóiratokban, 2019-től az Előre-
tolt Helyőrség Íróakadémia hallgatója.

Zenei linkek:

GÁL JÁNOS: Költő-
Író Imre balladája
(short version)
[https://youtu.be/
IHMdyqeXm-E](https://youtu.be/IHMdyqeXm-E)

GÁL JÁNOS: Mezőkövesdi dudánóták
<https://www.youtube.com/watch?v=6hChO71BLEg>

Ma újra a formákkal lehet különködni

Varga Melinda interjúja
Gál Jánossal

Gál János huszonegy éves, első kötete előtt álló poéta latinul is versel, jól ismeri a kötött formákat, manifesztumot írt a kortársairól, megújította a vígeposz műfaját.

Lapozgatom a Szepes–Szerdahelyit, mint az IKEA-katalógust

– *Rendkívüli, hogy ilyen fiatal poéta legyen a hónap alkotója az Irodalmi Jelennél. Úgyhogy kénytelenek vagyunk feltenni neked a legközhelyesebb és legkellemetlenebb kérdést: hogyan lettél költő?*

– A kérdéshez dukál a legközhelyesebb válasz is: sokakhoz hasonlóan gimnazista koromban hülyültem meg, és kezdtem el költőnek képzelni magam. Nyilván vállalhatatlan szövegek fémelezték ezt az időszakot, ezért sem szerettem innen datálni az írói próbálkozásaim kezdetét. Valójában az egyetlenem szereztem annyi technikai tudást és olvasottságot, amennyivel már elboldogultam. Indíttatás tekintetében szerencsére el tudok szakadni a „mindig is imádtam olvasni stb.” típusú kliséktől. Nem mondhatom magam túlzottan szenvedélyes irodalomfogyasztónak, inkább a becsvágy kiélésének lehetősége és a véleményem kérdés nélküli megosztása vonzott a dologban.

– *Az írásaid olyanok, mintha magad elé raktad volna a vers-tankönyvet, és végigkísérletezted volna a kötött formákat, strófákat. Letagadhatatlanul a klasszikus vers híve vagy, ami a mai vi-*

lágban meglepő egy ilyen fiatal alkotótól. Honnan ez a vonzalom a klasszikus, kiemelten az antik formaművészet iránt?

– Ha realizálhatom a hasonlatot, nemhogy olyanok, hanem sokszor konkrétan így is születnek. Lapozgatom a Szepes–Szerdahelyit, mint az IKEA-katalógust, és kinézem, mihez van kedvem. Na de válaszolva a kérdésre, alapvetően van a gondolkodásomban némi földhözragadtság és rendszeretet, ezért nem érzem idegennek magamtól, ha a gondolataimat meghatározott korlátok között kell összerendeznem. Nagy összefüggésbe helyezve a kérdést pedig úgy látom, hogy századunk elejére a szabadvers észrevétlenül ugyanolyan megcsontosodott konvenció lett, mint amilyenek a 20. század elején az avantgárd a klasszikus formákat látta. Ma újra a formákkal lehet különködni, én pedig ehhez a különködéshez szeretnék csatlakozni.

– Zenélsz is. Mit kell tudni a zenészről?

– Olyan sok mindent nem kell tudni, jórészt népzenevel foglalkozom mint citerás és hegedűs. Az utóbbi szerep megmaradt műkedvelő szinten, az előbbi talán komolyabb. 2017-ben eljuttottam a *Fölszállott a páva* elődöntőjéig, több éve óvodai zenés foglalkozásokban veszek részt, valamint hangszerjátékot tanítok Budapesten és Keszthelyen. Mostanában kezdtem el érdeklődni a versmegzenésítés iránt, és az éneklésben is próbálgatom a szárnyaimat, remélem, ez új területet nyit a zenei működésemben.

– Mennyire segít a zene az írásban? Akinek jó a hallása, az az időmértékes verseléssel is jobban megbirkózik. Fül után írsz, vagy pedig aláhúzogatsz, ellenőrzöd a metrumok képleteit?

– Természetesen segít, bár a sok gyakorlásnak szerintem ugyanolyan komoly szerepe van, mint az eredendően jó ritmusérzéknek. Kisiskolás koromban még nem értem fel ésszel, hogy pl. egy Kölcsey tényleg számolgatás és folyamatos ellenőrizgetés nélkül írta a *Husztot*. Ha sokat gyakorolja az ember, kiderül, hogy tényleg nem misztikum a dolog. Biztosan Kölcsey is sokat gyakorolt. Jól bejáratott formáknál megyek a fülem után, bár nem akarok képmutató lenni, újdonságok esetében nálam is elkerülhetetlen a tisztázás.

Otthon érzem magam a kötött formák fertályán

– *Latinul is verselsz. A hónap alkotója versblokkban megjelent epigrammáknak latin címet is adott, illetve szerepel egy latin nyelvű vers is a művek között. Több versből világosan látszik, hogy te eredetiben olvasod az antik költőket, észreveszed a hibás műfordítást. Ez hogyan alakult ki?*

– Latinul szintén az egyetemen kezdtem el tanulni, prózai módon csak a történelem szakon való kötelező jellege és a más nyelvi szakokhoz szükséges előképzettség hiánya miatt. Aztán szép lassan megszerettük egymást, vagy inkább csak én őt. A szabályszeretetem és a tudálékoskodó stílusom tökéletes partnerre lelt a latin nyelvben. Mielőtt azonban teljesen megszilárdulna a tisztelt olvasók fejében kialakult kép rólam, ami nagy eséllyel egy nagyképű sznobra emlékeztetne, hadd jegyezzem meg, hogy lefekvés előtt azért nem Horatiust olvasgatok eredetiben.

– *Ógörögül is olvasol, netán írsz verseket?*

– Felesleges megállapításnak tűnhet, hogy az ógörög teljesen más nyelv, mint a latin, de talán mégsem az. Sokkal egzotikusabb, több lehetőséget ad a cikornyás nyelvi megoldásokra, cserébe (legalábbis szerintem) bonyolultabb a grammatikája, és úgy *en bloc* kifejezetten hálátlan a tanulójával szemben. Tanultam ógörögül, és még tervezek is, de az olvasásnál és egyszerűbb szövegek fordításánál tovább nem jutottam, a verselés pedig jelenleg csak ábránd.

– *Kiket olvasol szívesen a magyar és a világirodalomból? Mestereid, példaképeid vannak, vagy minden formabűvészt annak tisztelsz?*

– Az én hőseim az irodalom fölényeskedően szellemes, a világot a fonákjáról látó, szókimondó, cinikus alakjai: Martialis és Ovidius, Janus Pannonius, Kazinczy Ferenc és Karinthy Frigyes. Valóban minden formabűvészt szellemtestvérnek érzek, de mind közül Csokonait tartom a leginkább olvasandónak. Mindezeket túl külön tisztelettel adózom az irodalomtörténet tehetséges csailóinak, átverőinek, mint pl. James Macpherson, Thaly Kálmán és

Faludy György. Akkor lennék a legbüszkébb magamra, ha az ő teljesítményüket akár csak megközelíteném.

– *A humanista időkben a poétatanoncok előbb megtanultak mások modorában írni, aztán, ha a versírás minden csínját-bínját elsajátították, következhetett az újítás. Egy modern költő akár az avantgárdig és azon túl is eljuthat. Érdekel a kísérleti költészet, vagy az antik formák keretén belül szándékszol maradni, és csak tartalmilag újítanál?*

– A kísérleti költészet igazán szórakoztató, előszeretettel töltök vele időt, de be kell látnom, hogy a benne rejlő humorforrások többségükben elapadtak. Mondjuk úgy, hogy a 21. század olvasója látott már karón varjút, nehéz mivel kizökkenteni. Éppen ezért csak tiszteletemet teszem a kísérleti terepen, megmutatom, hogy ilyet is tudok, utána szépen letelepszem ott, ahol valójában otthon érzem magam, a kötött formák fertályán.

A jó szabadvers muzsikál a nyelvvel

– A szabadvers megszólal *című műveden nagyot derültünk:*
„Nem mintha felvagnék,
de sokkal nehezebb eset vagyok, mint a formavers.
Nincs fogódzó, nincs zsonglőrmutatvány, csak a betűk, a papír,
meg a te (azaz a szerző) állítólagos kurva nagy zsenialitása”
– *írod. Mitől szabad a szabadvers, és milyen szerinted a jó szabadvers?*

– Leginkább attól szabad, hogy a szerzője szabadon rámondhatja, hogy vers. Meg attól, hogy nagyon nehezen számonkérhető. Pontosabban a végtelenségig képes elbizonytalanítani az olvasót afelől, hogy ez tehetséges szövegformálás, vagy csak mellébeszélés. A cinizmust félretéve: jó szabadverset olyan szerző tud írni, aki annyira uralja az anyanyelvét, a témáját és a gondolatait, hogy egy rögzített forma valóban csak akadályozná. Következésképp a jó szabadvers a maga alkalom szülte formájában is muzsikál a nyelvvel.

– *Van-e önálló Gál János-formavers, tervezel-e kitalálni saját formákat, újítani ezen a téren?*

– Valamikor az említett obskúrus gimnazista időkben voltak ilyen próbálkozások, persze nem adták ki újra a Szepes–Szerdahelyit csak azért, hogy ezeket beleírják. Részemről még bőven kihasználatlannak érzem a rendelkezésre álló formaapalettát, így egyelőre nincs napirenden a kérdés. Viszont a forma felélesztése úgy lenne szép, ha együtt járna a megújítással; nem kizárt, sőt, jó kihívásnak ígérkezik. Majd fejetlen pherektráteusokból és wilamowitzianusokból írok keresztrímes strófákat, nem lesz sok értelme, de legalább lesz egy *versus Ioannis Galli*.

– *Manifesztumot is fogalmaztál, az Epigonista kiáltványt. Összefoglalnád ennek a lényegét? Mennyire paródia, és mennyire komoly?*

– Az epigonizmus egy tiszavirág-életű, egyszemélyes mozgalom volt 2019 derekán, amely a kortárs magyar irodalom általam siralmasnak lefestett jelenlegi állapotát kívánta elérni, így, mondhatni, a startvonalon állva megnyerte a futamot. A kiáltvány a legtöbb szempontból komoly: nagyon kedves olvasmányaim az avantgárd korának vagy a transzközépnek a manifesztumai. Elsősorban előtűk akartam tisztelni, aztán pl. a hungarofuturizmus létezése miatt véletlenül mai mozgalmárokat is sikerült parodizálnom. A tartalomra vonatkozólag pedig Smid Róbert, kritikus és irodalomtudós szavai csengenek a fülembbe: „azért nem vicces, mert igaz”. Tehát én nagy könnyelműen elkezdtem ironizálni, ami akarva-akaratlanul átcsúszott komoly valóságba.

– *Mi a véleményed a kortársaidról? Ha az epigonista kiáltványt nézzük, nem túl jó, hiszen imígyen nyilatkozol róluk: „Az elmúlt években lehengetlően semmitmondó, tehetségtelen és kizárólag szabadversben alkotó költők generációi nőttek fel.” Egyre többen hívják fel a figyelmet, hogy a humor, a játékosság, de még az erotika is kiveszőfélben van a kortárs – különösen a legfiatalabb – magyar irodalomból. Marad valami érdekes?*

– Jóllehet sok esetben bosszant, vagy untat, amit a korosztályom művel a kortárs magyar irodalom berkeiben, mégsem ha-

ragudhatok rájuk: ha nem művelnék azt, amit, nekem jóformán nem lenne témám. Az utóbbi kérdésre válaszolva: ha a gyerekkor analizálását, a női lét mindennemű problémáját és a cigarettázást az „érdekes” címszó alatt tartjuk számon, akkor marad. Sőt, az erotikát sem félténém. Bár nem pontosan ugyanaz, de a szexuális abúzusok, aberrációk módfelett foglalkoztatják kortársainkat. Összességében a véleményem nem túl jó, viszont van fény az alagút végén. Szerencsére a kortársaim egy szűk csoportja között látom ennek az új témák és új eszközök felé forduló körnek a kialakulását. A '20-as évek végre elhozhatnak egy új korszakot.

A Végeposzíróiász, avagy a vígeposz műfajának megújítása

– *Mind a szakember, mind a művelt olvasó fölkapja a fejét, ha egy fiatal író eposzsal jelentkezik. Szálinger Balázs A zalai passió című vígeposzsal futott be. Nyilván ismered a művet, hiszen a te kiséposzodban utalsz rá, és a Szába nevű szereplő kétségkívül Szálinger Balázst takarja. Szálinger műve épp 20 éve jelent meg. Úgy érezted, hogy éppen ideje új időknek új eposzával betörni?*

– Be kell vallanom, a 20 éves jubileummal való egybeesés az eposz írása közben jutott eszembe, utólag nem akarom azt hazudni, hogy így terveztem, mindenesetre megörültem a felismerésnek, és igyekszem kihasználni. Az irodalom terepén a humoron kívül a lírikopikus műfajok kötik le a figyelmemet, a két dolognak lényegében a vígeposz a metszéspontja. Adta magát a feladat, hogy egy ilyen valamikor írnom kell. Mivel ebben a műfajban utoljára Szálinger vívta ki a szakma és az olvasók figyelmét, logikusnak tűnt, hogy a *Zalai passiót* kell párbajra hívnom, egyúttal egy kis reklámértéket is adva a *Végeposzíróiásznak*. Az „új idők új eposza” aposztrófálás igazán tetszetős, és valóban volt bennem megújító szándék, remélem, ezt sikerült elérni a nem szokványos tematizálással.

– *Megjelenik egy másik poéta is az eposzban, transsylvania Janus is. Mit szólt hozzá, amikor elolvasta? És miért tartottad fontosnak megjeleníteni?*

– Sajnos nem láttam az arcát olvasás közben, bár állítása szerint jól szórakozott. De hát volt más választása? A megjelenítésnek egyfelől az az oka, hogy mint jó történésztanonc igyekeztem minden előzményt felvonultatni, bár biztos van még magyar víg-eposz is, amiről én nem tudok. (A világirodalmi szálakat szándékosan hagytam ki, elégnek éreztem a magyart.) Másfelől úgy képzeltem el ezt a viszonyrendszert, mint mesterek és vetélkedő tanítványok kapcsolatát. Mint ahogy Homéroszra példaképként tekintett Vergilius, Ovidius pedig Vergiliust próbálta felülmúlni. Vagy ugye Vergiliusszal rivalizált Ovidius, de Statius megint Vergiliust követte. Szálinger is Orbán János Dénes mellett inaszkodott, és én is most töltöm a tanulóéveimet. Ezek az analógiák jártak a fejemben, amikor beleírtam a mestert is, na meg persze több lehetőséget adott a poénokra.

Az istenektől nem kell tartani, ők bizonyára értékelik a humort

– *Milyen reakcióra számíthat az szakmától? Hiszen ironikusan, jóféle humorral figurázod ki a kortárs magyar költőket, a klasszikusokat, sőt még az istenek is kapnak hideget-meleget.*

– Az istenektől nem kell tartani, ők bizonyára értékelik a humort, a szakma szempontjából viszont nem tudom, minek örülnék a legjobban. Ha nem veszi magára senki az élcelődéseket, engem pedig megdicsérnek a szellemességemért, kiegyezem vele, nem rossz dolog, ha hizlalják az ember máját. De talán az lenne az igazi, ha végre besértődne egy szerző vagy egy kritikus, és történe valami ebben a kortárs magyar irodalomnak nevezett állóvizecskében.

– *Mi az oka annak, hogy a vígposz „kezdettől fogva szájalmasan humortalan”?*

– A vígposz maga a döglött oroszlánál való heroikus küzdelem. Ott fekszik szerencsétlen eposz kinyúlva, úgy százévente pedig jön valaki, és öntudatosan belerúg egyet. Mi a vígposz

humorának az alapja? Az eposz magasztos műfajának kisszerű témához való leszállítása. A probléma csak annyi, hogy a modern olvasó eleve unalmasnak és dagályosnak tartja az eposzokat, nem kell külön felhívni erre a figyelmét. És mi magának a humornak az alapja? A meglepetés, hogy valami olyat mondunk, amit a közönség magától nem gondolt volna. Ettől olyan a víg-eposz, mint egy szakállas vicc: mindenki tudja, mi a vége. Persze ha a szerző elrugaszkodik a pusztá műfaji konvenciók kiforgatásától, lehet nagyon is humoros, szerintem Csokonai *Dorottyája* erre a legjobb példa.

– *Bőséges és színes versanyagot kaptunk tőled, a hónap alkotójától. Ez egy erős debütökötet magja lehet. Mikorra tervezed az első köteted befejezését? Hogyan szándékszol felépíteni: rendhagyó vagy rendkívüli szerkezetben kívánod tálalni eddigi munkáidat?*

– Ha valóban hihetünk a prognózisoknak, és 2021 tavaszán-nyarán elviselhető viszonyba kerülünk a koronavírussal, elő fog jönni az élményekre és a közösségre való éhség az emberekből. Én nagyon szeretnék egy ilyen hangulatú időszakban kötetbemutatót tartani, tehát a cél, hogy jövő február-március környékére már álljon össze a teljes kézirat. Nem vagyok rutinos kompozíciók összeállításában, eddig azt találtam ki, hogy a *Catulli Veronensis liber* mintájára csoportosítanám a verseket polimetrikus, elbeszélő és epigrammatikus részekre. Így most jól le is lőttem a poént, meg a rendkívüli tálalás nekem is jobban tetszene, szóval ez márciusig valószínűleg változni fog.

Viola Szandra

Hol van?

*Ott lakik a gondolatszszakadásban,
mely összefűzhetetlen,
ott, ahol a sötét éjszakában
először jelenik meg a világoskék szín
apró szemcsésen, porhanyósan,
és utána jönnek a mámoreltakarító nők
magas szárú csizmában, amelyben
viszket a lábuk, visszaviszketi őket
a valóságba; valóságvakaródzás.
Fényképtekintetek feslenek lustán
a semmibe, zuhannak vissza
az elalvásba, de ott, valahol
a szempillaközön, a reményben,
ott, a májusig rohanó ködben,
ott, ahol idővékával mérik a visszatérést,
ott, a zsibbadt lámpafénynél,
mikor pirított mandulát enni épp olyan,
mint a jót szétválasztani a rossztól,
ott, a hihetetlen triviálisban
és a hihető lehetetlenben,
a vánkosba tömött és írásra
soha nem használt lúdtollakban
és a farktollak kitépkedésében
és a szárnyakkal kitakart égen,

ott van a költészet.*

Fák, semmiben

*Már a semmiben is fák álltak,
mert egy semmibe is kell erdő,
de ebben az erdőben nincs madárfütty,
csak síri csönd,
néha felhősuhogás,
ösvényre hullott szárnycsattogások
– kalimpáló kezek és szívek –,
majd kéikkel bevont égcsokoládé.
Csak sóhajok matematikája;
átlóik tüdőtől az égig.
Megemelt fények,
a fák kezeslábásba öltöztetett lelkek,
a letüdőzött fény és
igazság kiárad, mint a reggel,
harmatos tárgyaival birizgál,
nem kéreget, hanem, mint a dézsmát,
begyűjti álmaink.
A reggel tanoncai eszelik ki,
és rejtik el a napban, a tárgyakban,
elég, ha hozzáér ruhánk széle,
a bőrön át is felszívódik
az újabb álom,
a lidérces kipárolgás;
álomfajankók, álomüdvözültek
gyűjtik szét
lidérccsiklandó tüzét.*

Mintha a nagymamám

*Olyan vagy, mintha a
nagymamám süített volna:
ropogós térdkalácsok,
apró ujjbegypogácsák alkotnak.
Kisül a fehérség a kenyérben,
foszlós és irgalomhúsú,
keresztülfehérlik rajtad
a keresztmagány,
kenyérszentkereszt.*

7

*Keddenként otthagytá babonáit,
szerdánként ellátogatott babonáihoz,
csütörtökönként a tájat függönyként
elhúzta az ablaka előtt,
péntekenként nem alakoskodott,
magából sírt kifelé,
és sírt szombaton is,
míg üres nem lett, mint a névtelen vasárnap
a teremtés kezdete előtt,
dologtalan fehérségben várta,
hogy beléköltözzenek a napok.*

Czilli Aranka Ágota

Letakart tükrök

*Szemed alatti táskákba gyűröd
az átvirrasztott éjszakákat
rettegve csillapítod a lázat
siratod a fel nem épült házad
a hazaérkező előtt kipattanó zárat
hallgatod.
Letakarod a tükröket
mint a halottvirrasztó estéken
parasztasszony nagymamád.*

Mellékvonal

*Így vagy úgy, de
valahogy
mindig elhagynak
a férfiak.*

*Férjek, akik
fiatalabb nők
szoknyasuhogásába
kapaszkodva
lopják vissza magukba
a legújabb tavaszt,*

vagy

*fiúk, széparcú álmodozók,
akik hirtelen megnyúlnak,*

*kinövik a gyermekkort,
s a bokalegyezővé vált családot,
a hamuba sült tegnapot
vállukra kapják s átlépnek,
mint egy küszöböt,
mielőtt anyóssá tesznek,*

vagy

*apák, akik meghalnak,
rögök alá bújnak
és úgy mennek el, mintha
csak álmofoszlányai lennének
a nélkülük itt rekedteknek.*

*Így vagy úgy, de
valahogy múlt időnké
lesznek a férfiak.
Rejtett gyökerek,
boldogságfoszlányok,
gúzsba kötő szögesdrót-élek.
Hazugság, hogy vannak,
hazugság, hogy nincsenek.
Mint az Isten,
aki néha fölvilan benned,
közelét sejtéd, erőre s hitre lelsz,
aztán elveszted újra, hiába keresed.*

*Két villanás között
talán nem is élnek.*

*Lehunyam szemem.
Leírt szavaimmal érintlek:
némán csodállak téged.*

Ölelés

*Karjaim összezáródó szemhéjak,
amikre belülről fested fel magad:
a sötéten átsziporkázó csillagokat.*

*A fehér falon
életre kelnek a festett mesék
s látványuktól elfelejt sírni
a gyermekben tomboló szenvedés,
és otthonná szelídül a mindenség.*

Arkhimédészi pont

*Nincsenek pontok ebben a szövegben,
csak lélegzetvételnyi vesszők,
pihenők, ahol a lélekvesztő
kudarok közt újrakezdjük,
kósza gondolatok jelei –
elmélázni azon, ami nem követ
soha egyetlen éhes kérdőjelet
sem, csak tátogó bizonytalanság,
csend, pontosvessző,
zárójelekbe szorult csalódások.*

*A világot, amely bennem megfeszül,
kifordítom szűkké vált medréből,
hegyeket hordok eget csókoló halomba,
és tengerem terítem végtelen partokra,
csak egy pontot mutass bennem,
ami biztos, ahol térdre kényszerül
vergődő kételyem!*

*Olyan vagy, amilyen helyetted
soha senki más nem lehet.
Ahol záruk pattannak ki
kopár lelkek felett,
ott van a helyed.
Pipacsmező vagy, nyírfaág,
egy korty kávéban a hallgatás.*

GUSTAV KLIMT (1862–1918) alkotása

Korpa Tamás

Nagy Mária

*szemceruzával írt a tükörre.
a mikrohullámú sütőben száradt a nerckabátja.
a függöny mögül poros jégcsapok hulltak a parkettára.
nem olvadtak el.*

Andrea Apartment, Str. Baba Novac 1.

*lőporszín szemérmed előtt játszom a tűzzel.
gyertyát gyújtok, egy pillanatra
megbokrosodik a láng.
a falakban terjed tovább a szuszogásod.
a télikertben szobafogságra ítélt pintyek köröznek.*

Haşdeu Apartment, Str. Haşdeu Nr. 122.

*habkönnyű köntösöd tárva-nyitva. mákszemnyi
mellbimbóid fénylő, barna, körkörös led-ek.
verejtékezel, fruktózédes a mázad.
arcodba hullva finom lepedék gyanánt a szemek.
a tejjefér bőrön ülő vénuszdomb, ez a gyöngém.
násztáncod a krémes ágyban.
az égről ütemtelenül oszlik az éj a Hajnal-negyedtől
a Román Operáig.*

Nagycsütörtök 2.

10 óra 20 perckor Isus célszemély megjelent egy nő társaságában, aki az MM fedőnevet kapta, a megfigyelő pont körzetében. kézen fogva sétáltak a Györgyfalvi utcai autóbusz-megállóhoz. öt percnyi várakozás után felszálltak az éppen beérkező 7-es buszra. a Napoca utcai pékségig utaztak. útközben arról beszéltek, hogy szobornak hajtott egy személyautó pár napja. itt Isus célszemély bevásárolt, majd végighaladtak a Napoca utcán, elmellőzve a Széki Diszkót az I. Rațiu utcán kötöttek ki. beléptek a 9-es számú épület 9-es lakásába. ennek ajtaját Isus kulccsal nyitotta ki, megállapítást nyert, hogy itt lakik. öt perc múlva elhagyták a lakást, befordultak a Noemi Jancso Observatorului-nál, és besétáltak a Győzelem téri bíróság épületébe, ahol a csendháborításért perbe fogott zongoristák ügyét tárgyalták aznap. innen Isus célszemély egyedül jött ki. átnyargalt a Konstanca és az Argeș utcán, bejutott a csarnokba, a földszintre. körüljárta az asztalokat, megnézte a kirakott termékeket, néhány percig sorban állt, tehéntúrót vett, a csomagot egy fehér műanyag szatyorba tette. menetközben nagyokat szippantott a virágládákból. 14 óra 30 perckor találkozott Lazăr célszeméllyel, aki a Szabó utca 15. szám alatt lakik, és virágokat szokott vásárolni. melegen köszöntötték egymást, váltottak két szót, aztán elhúzódtak a csarnok egyik kevésbé forgalmas részébe. beszélgetni kezdtek, de leginkább Lazăr vitte a szót, míg Isus

figyelmesen nézte a körülöttük lézengőket. 20 perc múlva elváltak, Lazár elhagyta a csarnokot, Isus célszemély még maradt, az asztalok között járkált, mintha várna valakit. majd kifutott a parkba, és két ízben a lombkoronaszintig emelkedett. röviden, feltűnésmentesen lebegett. 15 óra 7 perckor odament hozzá MM, csókkal köszöntötték egymást. kb. 3 perccig ácsorogtak és beszélgettek, aztán a Tímár, a Posta, a Sävinești utcán át lesétáltak a Múzeum térre. a mellékkapun át belopódtak a ferencrendi templomba. megjegyezzük, hogy ezen a bejáraton át a főpap lakásába is el lehet jutni. a templombelső ellenőrzésekor sem Isus, sem MM nem volt ott. 15 óra 50 perckor a főbejáraton át távoztak, beszélgetve búcsúztak el. Isus célszemély 16 óra 5 perckor felbontott egy levelet. mindezek után visszasietett a buszmegállóba, és a 22-es járáttal egészen a Tóköz megállóig utazott. a nyílt vízben ringó halászbárkákat és ladikokat kémlelte a nap hátralevő részében. gyalog ment haza, 19 óra 3 perckor lépett be a lakásába. saruit félrerúgta. a megfigyelőpont felfüggesztéséig Isus célszemély többé nem jött elő. a nyomon követés folytatódik.

Azonosítatlan repülő tárgy

a Kolozsvári testvéreknek

*mióta a sárkány asztmás,
belföldön sem repülhet.
a csatornában gyógykezelik.
időnként emelgeti a csatornafedőket,
nyújtja a nyakát,
odapörköl a járókelőknek.
kezdetben St. György kazánkovács,
szájkosarat készít a tűznek.
de gyorsan életpályát vált,
bádogosként végre beindul az üzlet.
pikkelyes csatornákat gyárt,
tűzokádó vízköpőket.
a sárkány néha söpröget,
a csatornát karban tartja.
ha szárnyával port töröl,
csilingel rozsdamentes lakatja.
a köztereken a St. Gheorghe Security
mindhiába cirkál.
egy azonosítatlan repülő tárgy
ma ismét Felek felé száll.*

Idén nem jönnek angyalok

Az Irodalmi Jelen
karácsonyi versösszeállítása

Lackfi János

Az ecsetvonások és koboldcápák zsoltára

*Uram, egy ecsettel egyszerre
csak egy vonást lehet húzni,
mindig csak egyet, s ez igen bajos,
hiszen te teremtettél belém képzeletet,
s tudod, mennyire gyúlékony anyagból van,
mint egy benzinnel leöntött szalmakazal
tikkasztó hőség idején,
zsummm, lobog is már,
zsummm, előttem áll a boltozat
angyalokkal, evangélistákkal,
színpompás tollazattal, vibráló glóriával,
tüzes csillagokkal, mélyülő égbolttal,
fantáziám a te szavadhoz hasonló,
amely felhangzik, és rögtön teremt is,
elég, ha kimondod, koboldcápa,
és már ott vergődik az ezerfogú szörny,
elég, ha kimondod, tanrek,
s már ott puffog a ciripelő miniemlős,
kimondod, okapi,
s már szökdécsel is a csíkosfarú,
gülüszemű, botlábú bociféle,
kimondod, tengeri disznó,*

*s a kis áttetsző gömböc máris
ázalagok után kutat az iszapban.
A nagy különbség, hogy az én fantáziám
igazából csak délibábot vetít,
és ha sikerült izzadó homlokkal
megterveznem azt, amit egy lázas éjszakán
fejben megszülttem már,
utána kénytelen vagyok akkurátusan,
egyenként felnagyítgatni a templom
belterébe szánt freskók mintáit,
hatalmas papírlapedőkre rajzolni mindet,
majd átmásolni a falra,
figyelembe véve a vakolat
egyenetlenségeit, dudorodásait,
ez biza nem kockás papír,
ez biza öntörvényű valóság,
és állványozhatom fel az épületet,
hurcolászhatom a festékes vedreket,
a kicsi, nagy, legkisebb, legnagyobb
ecseteket, pingálhatok vakulásig.
Mert a vakmerő tervek megtestesülése
kicsi lépésekből, ecsetvonásokból,
vakolókanálnyi maltermennyiségekből
tevődik össze, nincsenek lángolások,
csak apró lángnyelvek,
melyek összeadódnak,
nincs eső, csak esőcseppek,
nincs hó, csak hópelyhek,
nincs sivatag, csak homokszemek,
nincs galaxis, csak csillagok.
Illetve ha mindezek vannak,
hát csak cseppenként, pelyhenként,
szemenként, csillagonként.
Ahogyan a krumplipucolással,
a körömvágással, a zoknistoppolással,*

*a hímzéssel, a faragással
halad apránként az ember,
ahogy a templomfalat elborítja
a mintázatok takarója,
mindig csak a részletek
nyűgje és gyönyörűsége,
keserves egymásutánja,
négyzetcentiről négyzetcentire
így araszolgat
a lassú megszentelődés.*

Szilágyi-Nagy Ildikó

Mária, 5 óra 53 perc
(Advent 1., Bűnbánat)

*„A bűnbánat előbb van, mint a bűn”
– sötét reggelen apró megvilágosodásod,
Mária, késleltet. „Csak a macska ne
szaladjon be, az a lényeg, indulás előtt”
– szorongsz, és már csak hét perc.
Pakolsz, ami kell, meleg tea, meleg víz,
derékmelegítő. Mit vegyél fel, ami
illik az alkalomhoz, legyen-e smink, hogy
messziről is lássanak, hogy az évezredek
szóadásszifon szemüvegén át elhomályosult
arcod kitisztuljon a távolba kallódott
embereknek.
Szempillaspiráltól a szemed begyullad,
de adventkor muszáj, majd kikönnyezed*

*a fekete lét, és hetvenhét látomásban
vért könnyezel.*

Van-e bűnöd a bűnbánathoz?

*Nem jött az Úr haza, sem József,
hiába várod.*

Elhagyott szerető vagy, Mária.

*Már csak öt perc, a Suzukiról
a jeget kaparod, rólad lekaparná
szívesen más.*

*Törölt jelenet a kánonból vágyad,
de léted színe a szivárvány
háromszázötven árnyalata.*

*Három perc, és a Suzuki az indítást
harmadszor elkapta. Hallod a téli
ködön át: Rorátéra harangoznak.*

Mindenmentes mennyország (Advent 2., Szent fegyelem)

*„Szia, Mária” – csak úgy megjelent
a kertben, hogy van-e mit segíteni.*

*„De milyen munka is lenne télen”
– sajnálkoztál, Mária, de Gábrriel
talált. A szentlélek hajtotta nyilván,
de zártad ajtódat évekig, pedig az
Úrra hiába vártál.*

*„A mindenmentes mennyországot,
mint üveggolyót, megkapod.”*

*De te nem szeretted, ha férfi ígér,
mert ha nincs ígéret, legalább
van remény. Magányos aszkézised
fényűzése lejárt, de ez a pompa úgylis
teher csak neked. Letenni akarod*

*a súlyt, de nem tudod, melyik
a szent fegyelem:
Ha feszíted, vagy ha örömré
hangolod a húrt.*

Hússzínű ajkak (Advent 3., Örömvasárnap)

*Rózsaszín liliummal a kezében azt
mondta: „Szia, kegyelembe fogadott!
Az Úr veled van.” Mondtad volna,
Mária, hogy nincs veled, elhagyott,
távozott, elhanyagol, hogy veled
sem volt igazán, de figyelmedet
elvonja, honnan szerzett
liliomot decemberben Gábrriel.
Szirmai hússzínű ajkak, mélye
végtelen bejárat a végtelenbe
nyíló bejárathoz.*

*A szent fegyelmet, Mária,
tartod, de Gábrriel a végtelenbe
nyíló bejáraton belép az öröm-
vasárnapba.*

*Az idő rövid, az üzenetet gyorsan
átadja: „A koronát annak add, aki
holnap reggel először kinyitja
a kertkaput!” – hadarja a főangyal,
és autóba száll.*

*És hétfő reggel ugyanott kiszáll,
a kertkaput hajnalban kinyitja.
„Elaludtál megint, Mária, beviszlek.”
Az üzenetet, Mária, felfogod, sminkelsz,
palástot húzol, az angyalé a korona.*

*A templomhoz csak három kanyar az út.
Rorátéra harangoznak.*

Tekinteted alatt, Mária (Advent 4., Összeszedettség)

*Mint pohár mosogatógépben, a tablettá
miatt opálos a tudat, vagy a szíved, Mária.
Túl sokat mos a magány, már nem
tisztít, csak karmol, reszel, koptat, véresre
zúz. Az üres napok súrolópora kint
fakaszt pórusaidból. Ez a te véred,
a te fájdalmad, sok ezer stigma.
De a fájdalom nem te vagy.
Van szenvedés. Hogy kibírd,
fogaid ellazítod, és kéred az Urat, ha
távol van, legalább küldje az
angyalt. Nem tudod, meghallotta-e
vagy meghalt, de életjelet nem adott
évezredek óta. Egy a biztos, a
lélegzeted, Mária. A ki- és belégzésedet
figyeled, de jelenléted csak pillanatokra
érintetlen. Összetört forma vagy,
magadban, és fájdalmad néma.
Nincs a hanghoz közeg, és nincs,
aki hallgassa. Tekinteted alatt
elég a negyedik gyertya. Belül
lobbansz, csak pillanatra:
Az én üres, az üresség én
vagyok.*

Lőrincz P. Gabriella

Születésnap

*Ünnep volt, hóhullás, karácsony,
Szaloncukor helyett kenyérkocka
Díszes papírba csomagolva.
Az óriás üveggömböt óvatosan akasztottuk a fára,
És énekeltünk, mert Megváltó született.
A templomokra nem emlékszem,
Talán zárva voltak,
Halott már mind, ki mesélni tudna.
Mennyből az angyal és Leszállt az ég dicső Királya közben
Bejgli sült a cserépkályhában.
Az illatra és az ízre emlékszem.
Hangokra is, koccanó pohárra és könnyre,
De születő Jézusra nem.
Kisdedes mesére, jászolra, bárányra, angyalra,
Vérző, halott és feltámadó, gonoszt legyőző Úrra nem.
Kizárták, meg sem hívták, ajándékot a fa alá miért én kapok?
Megszületett! Hirdették az angyalok.
És hallod, Öreg, angyal szól?
De az öreg csak a töltött káposztát és a kolbászt hallja főni a fazékban,
És ez volt akkor az egyetlen őszinte gondolat.*

Viola Szandra

Évgyűrű boltívén

*Apám és anyám házassága ég és föld vitája volt,
égeképek és vízképek és levegőképek: gyerekkorom,
először sár,
azután por és víz.
Azután szétnyílik a zápor
a háztetőn,
széthasad,
mint egy női test,
és bezárul,
mint a megváltás.
A gyerekeknek minden jár,
vagy csak az úgynevezett élet,
amin mindenki olyan keveset ért,
amennyit nem szégyell?*

*Hazamegyek karácsonyra és húsvétra,
aztán évgyűrű boltívén belépve,
kéreg küszöbén álldogálva,
az ünnepi ebéd alkalmával,
a családi receptek egyedülvalósága és
a kert legfenekéig lenyúló inak és idegek kiásása közben,
kéz büttykein és gerinc létráján lépkedve
újra hazaérkezem.*

*Ez az egyetlen út, amelyen
az ember
nem visszatérő, hanem hazaér.*

Varga Melinda

karácsonyra Apámnak

*hószíve van az égnek.
dobol a csend a padlón.
az égősorok kiégnek.
a mennyből leszállnak
a ködarcú angyalok.
és betemetik végtelen hóval
a vért és a könnyet.
a könnyet és a vért.
mell alatt dobog
a hószív.
az Isten tenyerén
felhővonalak.
az apámnak már
naparca van.*

Csepcsányi Éva

Forgatókönyvek

*A Kis Jézusról szó sem
esett, hiába született meg valahol
túl a heveshatáron.
Háromkor ablakba ült
a vaskos, fekete este,
csak a szobai fények
mosolyogtak rám.
Nagyszülők jöttek – ezüst,
arany zizegés,
Tesómmal az új játékok közt
félünk, de senki sem érti meg.
Keresztszülők, kuzinok
mindig – örökké karácsony
másodnapján.
Végül el apával,
új ajándékhegyek,
kopogós cipő, fehér harisnya,
délután Vicán-tavon korcsolya...
Hol volt, hol nem volt, víg-bús
gyerekkarácsony.*

Jézuska

*Rajzoltunk hittanon
Betlehemet, ahol született
a kard-szavú.
December 19-én
Angyal vagy Mária voltam
örökké az iskolai
fenyőünnepen.
Csak egyszer Mária,
Mária, mert Mária csak
a legmenőbb lányokból
lehetett: vad különcök
maradtak angyalok.
Végül, nyurga tini, a búsképű
angol úr meséjébe léptem
fecskeként, életem árán
vidítva a Boldog Herceget.
A Herceg azóta is boldog,
de én, döglött fecske, már
nem lehetek.*

Drávucz Zsolt

Az éjjeliőr képeslapja

Seattle, 1989

*Egy égősor felkapcsolva maradt
a kirakatban, üres folyosók szűrik
az izzók zizzenését. A váltakozó
fényben messziről látni a mű-
fenyőket, alattuk üres dobozok
tökéletes sorrendben, mellettük
szövetkabátos bábuk.*

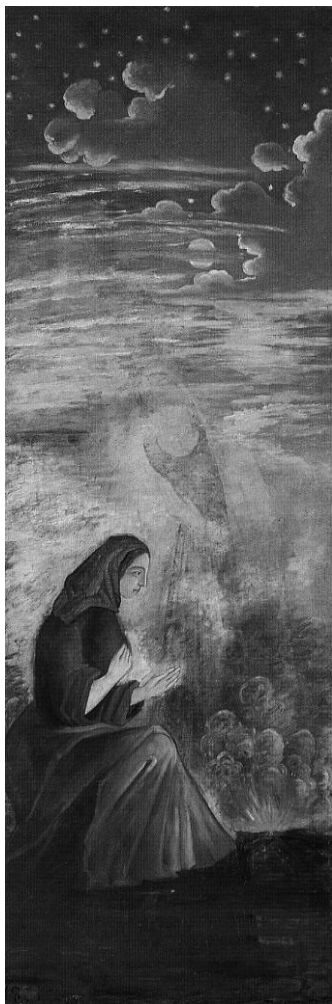
*Éjjeliőr vagyok a Northgate Mallban,
zseblámpámmal pásztázom
a leárazott játékokat, tévéket,
rádiókat. A plafonról díszek lógnak,
lépteim megtörik a tátogó csendet.
December van, huszonnegyedik.*

Lakinger Tibor

Azon az estén

*A csengő szólt,
és kint friss hó hullt.
A szobában
az igazi fenyő.
A mennyezetig érő,
színes gömbös,
ismerős díszes,
állatfigurákkal.
Ugyanazokkal,
mert a karácsonyfa
csak elutazik kicsit nyaralni,
és, ha eljön az ideje, visszatér.
Teljes pompájában.
A húgom akkor még
tudott zongorázni.
A „Csendes éj” alatt
a csillagszóró helyett
már a csomagokat figyeltem.
Elégedetten.
Az asztalon ünnepi terítő,
és szalvéta Bécsből.
Magyar halászlével,
harmóniában.
Körülötte Mi:
a szüleim,
a testvéreim,
és én.
Akkor ott, együtt.
Később lett
saját fenyőm is,
földlabdás.
Külön minikarácsonyokkal,
ujjba szúródó akasztó fájdalmával,*

*Csendes éjjel keltául.
De megmaradtak azok az örök karácsonyok,
és a kertbe költözött fenyők.
Mert sokan várjuk a csodát,
legalább évente egyszer.
De hó már ritkán esik
azon az estén.
Vannak, akik tagadják még
a globális felmelegedést is.*

PAUL CÉZANNE (1839–1906)
festménye

Vesztergom Andrea

'89 karácsonya

*Talán akkor, lehet, egyetlenegyszer
a Bakonynak fenyői nem daloltak
csendes éjről. Az elmúlás, a vegyszer
mosta húsát halcsontú hajnaloknak.*

*A pelyhek karcsú balettmozdulattal
úgy ültek rá a kékes esti hantra,
mint egy templom tornya fölött az asztal
lámpabogárral lenne körberakva.*

*Ott ült anyánk hajának illatában
a szobánkból hozott bűvös bergamott,
mikor elszikrázott a láng, mint az áram,
s nagypapa szíve végleg megfagyott.*

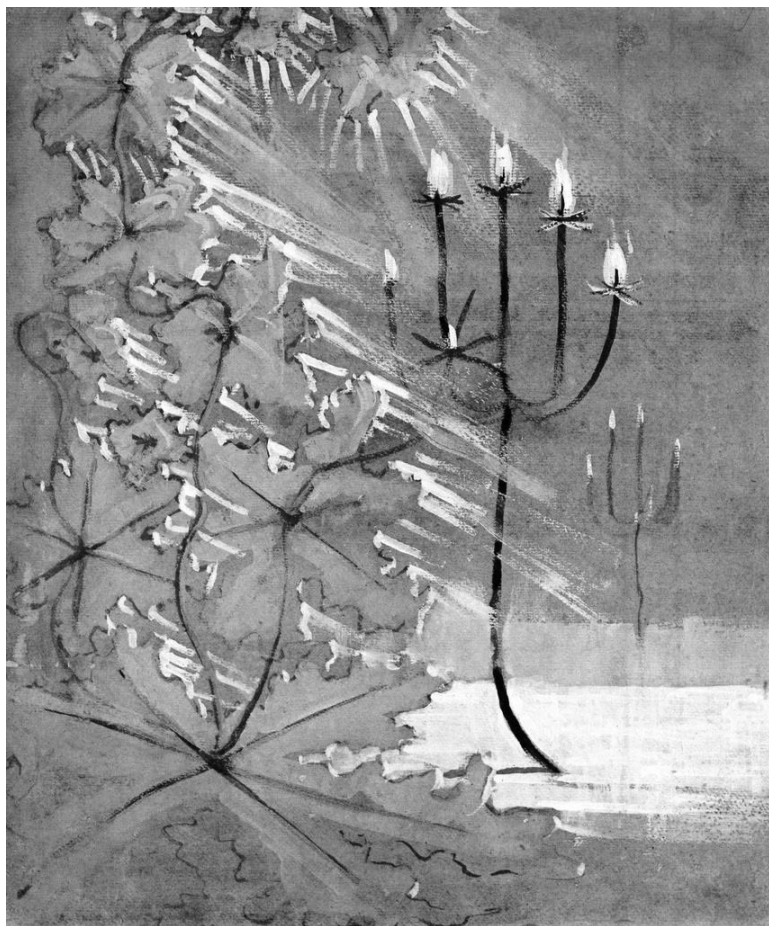
*Miért nem díszíthetjük fel a fejfát,
kérdeztem, hát neki is karácsony van,
de éreztem, hogy nagypapa már nem lát,
ahogy az utolsó rög is alákoppan.*

*A kisváros kihalt. Bár ott a nagy fenyő,
egyszerű, de bájos dísze incseleg,
holnap már karácsony. Most az est-elő
árnyai jönnek, hogy megtekintsenek.*

*Aztán csend helyett a pörgő képsorok,
apánk feszülten figyel, és izgatott,
a képernyőről ijesztő vér csorog,
miközben kiált: a diktátor halott!*

*Nem értettük akkor még, mért öröm,
hogy „megdöglött végre már a vén szemét”,
hiszen nagypapa átment a fénykörön,
s egyre könnyezte hólepte tetemét.*

*Az idén talán nem jönnek angyalok,
gondoltam, amint a hó megült a rácson
a kertajtó mintáiban. Mert halott
a csend, a csengő, s halott a karácsony.*

MIKALOJUS KONSTANTINAS ČIURLIONIS (1875–1911) festménye

A modernitás regénye

VARGA MELINDA beszélgetése
BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁNnal

Böszörményi Zoltán *Darabokra tépve* című regénye kizökkent a komfortzónánkból, álmatlan éjszakákat okoz, felkavar, megnevetet, elkápráztat. Kalandregény, fejlődésregény, esszéregény, sajtó történelmi tények Trianonról, szenzualitás, filozófia, lélektan, költészet együtt.

Emberemlékezet óta a nők többet olvasnak, mint a férfiak

– A *Darabokra tépve* című regényed nem oly rég hagyta el a nyomdát, máris rengeteg pozitív visszajelzést kapsz mind a szakmabeliektől, mind az olvasóktól, fiataloktól és idősektől egyaránt. Gondolom, nem tévedek, ha azt mondom, a legtöbb olvasóid a nők. Az írói oldaladon is magánlevelezésekben, szakmai visszajelzésekben is a hölgyek tapintanak rá a gordiuszi csomókra, vesznek észre olyan részleteket, amelyek fölött talán a férfiak tekintete elsiklik. Egy fiatal hölgy, aki szintén prózaíró, azt írta, hogy a regényed intellektuális pornó. Erről mit gondolsz?

– Emberemlékezet óta a nők többet olvasnak, mint a férfiak. Nem merem azt állítani, hogy csak a nők olvasnak figyelmesen. A nők valóban érzékenyebbek és intuitívabbak, de ami az elméleti tudást, a kognitív tulajdonságot illeti, a férfiak sem maradnak alul. Olvasó válogatja, ki milyen mértékben ágyazza be magát a cselekménybe, milyen mértékben fogadja be, és hogyan írja tovább, miként reflektál a szövegre. A *Darabokra tépve* rendhagyó regény, a borító hátlapján is olvasható egy erre utaló szöveg. Ami az intellektuális pornó besorolást illeti, elmosolyodtam a műfaji megnevezésen. Csáth Géza

Naplóját talán nevezhetném annak, de nyilvánvaló, ez utóbbiban is több van, mint szexuális kaland. Végül is döntse el minden olvasó, minek tartja a most megjelent regényemet.

– *A legújabb műved fejlődésregény is, középpontjában a szexuális nem áll. Melanie, a madárcsontú, gyönyörű, harmincas éveiben járó pszichológusnő, de sajátos szerepet kap a történetben az egzaltált, okos és érzéki egyetemista lány, Suzi és nemkülönben a talpraesett, író férjét eltartó, okos üzletasszony, a magyar anyanyelvű Éva, majd a tragikus sorsú Margit, akinek levelei révén sajtó történelmi látteleletekre bukkanunk. Ők együttesen határozzák meg a cselekményt, a mű gondolatiságát, köréjük szerveződnék a férfi szereplők: Fredy, Kenny, Richard, Paul, Thomas. Miért izgalmasabb a nők köré felépíteni a regényt, hiszen egy férfi író számára talán könnyebb férfihangot megszólaltatni?*

– A regény cselekménye 2019 áprilisa és 2019 októbere között játszódik Torontóban. Szerintem Thomas Larringen, a kanadai író fogja össze a cselekmény szálait, ami nem mond merőben ellent a fenti kérdésben leírtaknak, csak bizonyos mértékben pontosít. A történetben majdnem megegyezik a női és férfi szereplők száma, mégis a narrációban a nők szerepe valóban hangsúlyosabb. Szinetár Miklós felesége, Hámori Ildikó kérdezte meg 2009-ben, amikor a Gundel Irodalmi Díjat *Az éj puha teste* című regényemért átvettem: *Zoltán, maga honnan ismeri ennyire behatóan a női lelket?* Nem emlékszem, mit válaszoltam erre, ám arra igen, hogy nagyon jólesett a megállapításnak is beillő kérdés. A történelem is mindig a nők köré szerveződött, akkor miért ne lenne ez így egy regényben.

– *Kötődik ez az írói technika előző, Sóvárgás című kisregényedhez, amelynek főhőse egy kislány, aki az édesanyja utáni szeretetvágyba enyészik el?*

– Ha minden kötődik valamihez, akkor a mostani regényem, a *Darabokra tépve* is kötődhetne a *Sóvárgáshoz*. Technikailag talán a belső monológokban. De ha már szóba hoztad a *Sóvárgást*, hadd mondjam el, hogy tavaly orosz és román nyelven jelent meg, szinte egy időben a magyar kiadással, idén pedig spanyol és német nyelven.

Androgün lény a művész

– *Thomas Larringen, a Darabokra tépve egyik szereplője, aki író, azt mondja, hogy az alkotó emberben mind a férfi, mind a nő jelen van, azaz androgün lény a művész. Csak Thomas látja így, vagy Böszörményi Zoltán is ezt gondolja?*

– Nemcsak Platón és még sokan mások, de Hamvas Béla is úgy gondolta, hogy az ember, ami a lelkiséget illeti, eredetileg kétnemű. (Nem összetévesztendő a hermafroditákkal, akiknek mindkét, a női és a férfi genitáliájuk megvan.) A lét két pólusa a női és a férfi jelleg, a kettő között létrejött feszültség egységesen oldódik fel a szellemben. Igen, éppen ezért teljesen egyetértek Thomasszal.

– *A regény keretes szerkezetű, szinte ugyanazzal nyitod és zárod, akárcsak korábbi, Míg gondolom, hogy létezem című esszé-regényeddel vagy az Éj puha testét. Ennek milyen jelentősége van? És van-e szándékos párhuzam az új és a korábbi regények között? Hiszen bár egészen más, merőben eltérő minden regényed, egy-egy ponton a szemfüles olvasó észreveszi, hogy mintha összekacsintának egymással.*

– Tavalay *Az éj puha testét* újraírtam – remélem, jövőre újra megjelenik magyar és német nyelven is –, ezért már nem keretes szerkezetű. Hans Henning Paetzkének, német fordítómnak támadt az az ötlete, hogy keverjük meg a történések sorrendjét, ezért megváltozott a regény vége. A karakterek formálásában, a történések képiségében, stílusban viszont elmondható, hogy az írások „összekacsintanak” egymással.

– *A Darabokra tépvét a Míg gondolom, hogy létezem című regényeddel érzem legrokonabbnak, hiszen az esszéisztikusság és Descartes, Platón, Arisztotelész mindkettőben karizmatikusan jelen van. Jól látom?*

– Igen, jól látod.

– *De mielőtt az olvasó megijedne: a filozofikus jelleg, az esszé-regény-réteg cseppet sem unalmas, szájbarágós vagy didaktikus, a filozófia a szereplők életterében kap helyet, egy-egy beszélgetés,*

dialógus, megoldandó helyzet része. A szereplők válságos helyzeteiben nyúlnak a filozófiához, például Melanie és Paul válása vagy Thomas Larringen írói sikertelensége ad erre jó táptalajt. Talán az olvasók nem tudják, hogy te filozófiai tanulmányokat végeztél Torontóban, és hogy a filozófiát később az üzleti életben is hasznosítottad. A filozófusokat elővehetjük az élet bújára-bájára? Hogyan vesszük hasznát egy üzleti tárgyaláson?

– A meggyőzés- és hatástechnikában, a hamis következtetések felismerésében, a tárgyalások szerkezetének felépítésében, a kommunikáció milyenségében, a logikus gondolkodásban vesszük hasznát a filozófiának. Az emberiség egyik legnagyobb hibája, hogy nem tudja megfelelően, érthetően, érvszerűen, röviden elmondani, mit, kivel-mivel, mikor, hol és miért tesz, vagy mit akar. Nem tud a lényegre koncentrálni, többnyire sallangosan, bőbeszédűen mond el mindent. Elfárasztja a hallgatót, aki értetlenül áll a jelenség előtt, és végül csalódottan távozik. Gyáros koromban ezt naponta számtalanszor tapasztaltam.

– *Nietzsche Zarathusztrája az intertextusokban gyakran feltűnik. Miért ez a mű szerepel a leggyakrabban? Talán Isten miatt? Ide kapcsolod aztán a peripatikusokat, majd Kantot, Schopenhauert, Szent Ágostont és a buddhizmust is.*

– A filozófusok műveiből vett idézeteknek hangulatteremtő, értelmező szerepük van, kidomborítják, aláhúzzák a gondolatokat, bevezetnek egy-egy prózai cselekvésbe, ha úgy tetszik, keretet adnak nekik. Zarathustra, a perzsa vallásalapító nem más, mint Nietzsche alteregója. Inkább irodalmi, mint filozófiai műnek vélem az alkotást behálózó „próféciákat”, melyek érdekesítőek, szellemesek, szenvedélyesek, őszinte hangjuk lenyűgöző. Van bennük bölcseleti töltet, sziporkázó gondolatiság, képtermelő erő. Ezért idézek többször is a Zarathustrából.

– *Azért gondolom, hogy fejlődésregény is a legújabb műved, mert Melanie jellemének kiteljesedését, az önmagára találást követhetjük végig. A regény intrója és zárójelenete szintén hozzá kötődik. De javíts ki, ha tévedek...*

Idézek, ezzel nyitod a Darabokra tépvét:

„– És miért nem akarod lemosni a kocsimat? – rántja meg a vállát ingerülten a harminchat éves, madárcontú nő.

Téglavörösre festett haja alatt megvillan fehér homloka. Kimért, hűvös pillantást vet az előtte álló fiatalemberre.

Reszkető ujjával felpattintja retikülje kapcsát, kihalássza pénztárcáját, és meglóbálja a fiú orra előtt.

– Egy ötvenesért megteszed? – kérdezi, és jobb keze megáll a levegőben.”

A zárásban pedig:

„Farmerbe öltözött, madárcontú nő száll ki a dzsibból.

Kalászszőkére festett haja alatt megvillan sápadt homloka. Fekete napszemüvege mögül nem látszott, hogy kimért, hűvös pillantást vet Fredyre. Reszkető ujjával felpattintotta retikülje kapcsát, kihalászta a pénztárcáját, és meglóbálta a fiú orra előtt.

– Egy ötvenesért megteszed? – kérdezte, és jobb keze megállt a levegőben.”

Álmomban felkerestek szereplőim

– Melanie Vaughn az ügyvéd Richard Vaughn felesége. Szabad gondolkodású, oldott jellemű, művelt nő, aki nem melleleg – pszichológus. Az, hogy szexfüggő, meghatározza életvitelét, kapcsolatait, végeredményben sorsát. Rokonszenves figurája a regénynek. Az a típusú ember, aki arra törekszik, hogy felszabadítsa magát önmaga alól. Visszanyeri határozóképeségét, magabiztos és ezért szeretni való.

– *Úgy gondolom, hogy a 21. század egyik legmodernebb regényét tartja az olvasó a kezében, ezt a fülszövegemben ki is emelem. Többféle regénytípust, epikai műfajt, lírát és filozófiát ötvözől. A Darabokra tépve esszéregény, történelmi regény, kalandregény, fejlődés-*

regény, filozofikus elmélkedés, ismeretterjesztő könyv, amelyben versbetétek és három elbeszélés is található. Kimerítő munkát, komoly írói elhivatottságot igényel egy megerőszakolt lány történetét, a szexfüggőséget, a modern, elidegenedett ember, a művészember, a börtönben Voltaire-rel, Szent Ágostonnal és Dantével „beszélgető” Guzman drogbáró, Karl Marx, Edmund Veesenmayer, Horthy Miklós, Donald Trump, Kant, Platón, Ciceró, Goethe, Shakespeare, Bolaño, Kazuo Ishiguro – hogy csak néhány fontos nevet emeljek ki – alakját, gondolatait találkoztatni egymással. Álmodtál a szereplőiddel, elkísérték az éjszakáidba a regényed bizonyos részletei? Hogyan formálódott meg mindez, mikor érezted úgy, hogy összeállt egészzé? Volt több első mondat és zárómondat variánsod?

– Megmosolyogtatsz. Az egész soha nem lehet egész, mert minduntalan kimarad valami belőle, és akkor is hiányérzetem támad, ha egy adott pillanatban úgy vélem, készen a kézirat. Tudatosan építkeztem, miközben remekül szórakoztam. Szabadnak éreztem magam a regényírás közben, mert nem zártam a szellemem kalodába, hagytam, hogy tobzódjon. Igen, álmomban felkerestek szereplőim, a sorsukról vitatkoztak velem. Márai Sándor a *Mágia* című novellájában már tett említést arról, hogy az író levélben megkeresik főhősei, sőt tárgyakat is küldenek neki. Vallom, nemcsak az író befolyásolja a szereplőit, hanem azok is hatnak rá. Különleges szimbiózisról, egybeolvadásról, egymásra való hatásról van itt szó. A regény élő anyag, a betűk között megelevenednek a személyek, és ott, mindenki szeme láttára alakítják a jövőjüket. A játékban mindig van egy nagy adag komolyság, és minden komoly dolog mélyén a játék is megtalálható. Éppen ezért nem gondoltam ki a kezdő- és zárómondatokat, hagytam, hogy minden véletlenszerűn történjen, a szükségszerűség szerint.

Sajgó tények Trianonról

– *Veesenmayer döbbenetes, vérlázító jelentése Magyarországról és annak ténye, hogy a magyarországi több százezer zsidó ha-*

láláért ő a felelős, mégsem ítélték el, nem nyerte el a méltó büntetését, számomra felkavaró élmény volt... Megvallom, hogy a te regényedből értesültem erről, előtte sosem hallottam, olvastam ezeket a fontos történelmi tényeket.

Hogyan bukkantál erre a fajsúlyos információra, a jelentésre, meg olyan kordokumentumra, mint például Kolozsvár átadási jegyzőkönyve?

– Veesenmayer története engem is felkavart. Nürnbergben a második világháború befejezése után két bíróság működött. Az egyik a Nemzetközi Katonai Bíróság, míg a másik az Újabb Katonai Bíróság tizenkét személy háborús tetteiről döntött. Veesenmayer az utóbbiak között volt. Húsz évet kapott. Másfél év múlva szabadlábra helyezték, pedig több mint háromszázezer magyar zsidó ember haláláért felelt. Ezt felháborítónak tartom ma is. Ezért kutattam fel a hozzá fűződő dokumentumokat. Személye számomra is történelmi leckét jelent. Kolozsvárt 1940 szeptemberében adták át a románok a magyar katonai képviselő vezetőknek. Az átadás jegyzőkönyve meglepően egyszerű, szinte adom-veszem szintjén történik, kézzel javítanak a néhány soros szövegbe, még azzal sem törődnek, hogy újragépeltessek. A sors iróniája, hogy ez a valóság álomszerűen csak néhány évig tart. Többet erről a regényben olvashatnak.

– Szándékosan helyezed kanadai környezetbe a regényt? Talán így jobban kiviláglik Trianon fontossága a fiatalok számára is? Vagy csak egyszerűen könnyebb volt eltávolodni?

– Talán kevesen tudják, hogy több mint tíz évig laktam Torontóban. A múlt század nyolcvanas éveiben kerültem oda. Éltem a magyar emigránsok életét. Amikor Torontóról, akkor saját tapasztalataimról is írok. A magyarokat mindenütt szeretik a világon. Szorgalmas, okos, kitartó, rátermett nemzetnek tartanak. Még sohasem hallottam a magyar bevándorlókról egyetlen rossz szót sem. Magától adódott, hogy regényem cselekményét – melynek két magyar szereplője is van – Kanadába helyezzem. Trianonról beszélünk kell. Higgadtan, megfontoltan, szenvedély nélkül. Meg kell ismernünk – a fiataloknak is –, mi történt

Magyarországgal 1920-ban – az előzményeket, a Tanácsköztársaságot, a magyar diplomácia és katonai hatalom gyengeségeit, Horthy Miklós passzív szerepét és az akkori nagyhatalmak bűnösségét. Könyvem csak szelektív betekintést nyújt a trianoni eseményekbe, kíváncsivá teszi az olvasót, hogy maga is további részletek után kutasson. Az, hogy ma a legtöbb magyar embernek még száz év után is vérzik a szíve Magyarország kétharmadának elvesztéséért, igen meggondolkodtató, fájdalmas realitás. Szemléletes példa: a mai Magyarország összterülete 93 ezer, az elvesztett Erdély területe pedig 103 ezer négyzetkilométer.

– *A fiatalok valószínűleg a kalandosabb, szenzuálisabb részeket forgatják szívesen, és egyszer csak ott találják magukat 1920-ban, és azzal kénytelenek szembesülni, hogy Erkel Ferenc Veesenmayer szerint nem is volt magyar, meg hogy mi, magyarok, mindig függünk valakitől, hogy nincs is nemzeti öntudatunk, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc pedig csak zendülés volt. Megvallom, kinyílt a bicska a zsebemben... Készül a regény német, angol és francia fordítása is. Mit gondolsz, milyen lesz a fogadtatása külföldön ennek a résznek?*

– A világon, de még Európában sem ismerik, mi történt Magyarországgal az első világháború után. Az emberek többsége keveset olvas, az iskolákban a történelemlkönyvek hézagosan, vagy hamisan írnak Trianonról. Ezért szeretném, ha minél több nyelvre lefordítanák. Regényembe történelmi tényeket, eseményeket, több levéltöredéket ágyaztam. Szereplőim kevésszer kommentálják ezeket, éppen azért, mert mindenekelőtt tárgyilagosságra, a valóság szenvedély nélküli ábrázolására törekedtem. Megvallom, szeretném, ha minél több magyar fiatal kezébe kerülne a könyvem.

A nők elleni erőszak manapság egyre nagyobb méretet ölt

– *Nem szeretném lelőni az olvasók előtt a poént, felfedni a regény cselekményét, de találkozunk benne egy nagyon fontos résszel, Suzi,*

a mű kulcsszereplője tragikus történetével. Megerősokolják. Ő ezt másképp dolgozza fel, mint amire az olvasó számít. Tudom, hogy pszichológussal is konzultáltál, amikor ezt a részt írtad, és hogy eredetileg novellának készült. Ezt a részt vagy a Trianonnal kapcsolatos Margit-leveleket volt megterhelőbb megírni?

– Igen sokszor a fantázia nem tudja utolérni a valós eseményeket. Suzi története sajnos nem egyedi. A nők ellen elkövetett erőszak manapság egyre nagyobb méretet ölt. Társadalmi betegséggé fajult. Sokat küszködtem ezzel a résszel, többször átírtam, konzultáltam, újraírtam. Sokkal többet bajmoltam vele, mint a Margit-levelekkel. Utóbbinak friss volt az élményanyaga.

– *Apropó Margit levelei, miért választottad a levélformát? Műfajilag is érdekes, hiszen a levél mint irodalmi műfaj manapság ritka.*

– Amióta megváltoztak kommunikációs habitusaink, a postán küldött levelek ritkaságszámba mennek. De vannak a drótpostán továbbított rövidebb-hosszabb üzenetek, fényképet és dokumentumokat lehet csatolni hozzá... szóval merőben más, gyors és hathatós, nem kell napokat, heteket, netán hónapokat várni, amíg megérkeznek. Margit levelei is ilyenek.

– *Beszéljünk a címről is! Bár 2020-ban jelent meg a könyv, és kétségtelen, hogy Trianonra is utalsz a címmel, a regény egészét fogja össze. Széttöredezett világ, elidegenedett emberek élete tárul elénk, darabokra tépett táj, darabokra tépett lelkek, darabokra tépett ország... A szövegszervezés, a szerkezet is ezt igazolja, amikor például George-ot vezeted be a regénybe vagy Richard karakterábrázolásánál is jellemzőek a rövid, már-már versszerű mondatok, a széttöredezettség. A regény szerkezetét tekintve pedig szintén ez mondható el. Az olvasó először egy vad szerelmi jelenettel, majd egy oldalra rá hirtelen Cicero Az istenek természete című művéről szóló dialógussal találkozik.*

– A regény hangulata azért mégsem ennyire borús. Az életkríziseken túlteszi magát majdnem minden szereplőm, újratervez, megoldásokat keres és talál, rálel a labirintusból kivezető útra. A darabokra tépett ország is magára talál, csonkán is képes újjáé-

ledni, felvirágozni. Remélem, ez a természetes optimizmus átsugárzik a szövegen.

– *Izgalmasak a filozófiai betétek, verseidben is gyakori elem a gondolatiság. A szereplőid különböző művekről beszélgetnek. Főként Paul, George és Thomas párbeszédeiben, utóbbinak meg írói feljegyzéseiben találkozunk szétágazó kulturális, művészeti hálóval. Miért tartottad fontosnak ezt beleszőni?*

– A bölcséleti elemek a szereplők természetéhez kötődnek, érdeklődési, szellemi világuk részei, vagy foglalkozásukból erednek. Nem én szövöm a szövegtestbe, ők mondják, íratják velem mindazt, ami számukra fontos. A töredezettség fókuszváltásra készíti az olvasót, ezért nem unja el magát. Az olvasó a legnagyobb hatalom az irodalom világában. Nagyon meg kell becsülni. Az írónak örködnie kell a felett, hogy az olvasó figyelme egy pillanatra se lankadjon.

– *Számomra reveláció, hogy kiderült, Karl Marx költő volt, akárcsak a véres kezű Néro... Miért foglalkoztál Marxszal, hogyan bukkantál a verseire, milyen költőnek tartod?*

– Marxot nem kell eltemetni még. Németországban szobrot állítottak neki két évvel ezelőtt. A *Darabokra tépve* szövegtestébe is azért került, mert egyre nagyobb a kultusza. Szerintem, de mások szerint is, Marx jobban tette volna, ha a költői pályát választja, megmentette volna a világot az agressziótól, a kommunizmus terrorjától. Nem ismerem minden versét, csak néhányat bányásztam elő a világhálóról. Így nem minősítem költészetét.

Az írónak örködnie kell afelett, hogy az olvasó figyelme egy pillanatra se lankadjon

– *A szerelmi jelenetek és az emberi jellemmel, lelki válsággal kapcsolatos részek poétikusak. A költőiség más prózai művedre is jellemző. Jelzős szó szerkezeteket, metaforákat szősz a szövegbe. Akkor is verset írsz, amikor prózát? Mit gondolsz a költőiség szerepéről a prózai műben?*

– Az ember akaratlanul is azon kapja magát, hogy írás közben verssé szelídül a szövege. Ezt a jelenséget megfigyeltem más íróknál is. Azt gondolom, a vers jót tesz, ha prózai szövegbe épül. Végeredményben néha csak a sorok tördelése miatt hisszük, hogy az elénk tett rész próza, és nem vers.

– *Találkozunk olyan leitmotívumokkal, amelyek a verseidben is jelen vannak. Összekötő elem a remény, a téridő és az elmúlás, az álom, a felhő, az ég, a madár, a tüll. Milyen jelentőségük van, hídszereppel bírnak a prózai és az írói munkáid között, vagy nincs ebben szándékosság, minden a véletlen és fantázia műve?*

– A visszatérő részek egyféle monomániák, rögeszmék, ezért semmi szándékosság nincs bennük. Néha ódzkodom tőlük, ha elem jönnek, néha pedig megörvendek jelenlétüknek. Az ember hóbortos.

– *A remény színe a lila?*

Idézek: „Az égen fekete felhők tornyosulnak, s a távolban mennydörgés visszhangzik. Magasság és mélység tekint rá a felhők takarta napkorongból átszűrődő vöröslila fényből.”

A kötet borítójához, amelyet Részegh Botond tervezett, hogyan köthető a remény-motívum?

– Szerintem úgy, hogy a lila a harmónia színe, egyensúly az értelem és a vágy, a bölcsesség és az érzelmi világ, a föld és az univerzum között, a mértékletesség színe. A lila ugyanakkor a liturgikus színek egyike, a bűnbánati időszakban, adventben és nagyböjtben használatos. A lila a királyság színe, nőies és romantikus, lenyugtatja az elmét és az idegeket, ösztönzi a kreativitást.

– „Az írás, fiam, önkívület, nyílt parancsa a kétségbeesésnek, szárnyalás, tűz és szenvedély, metafizikai vibrálás, eretnecség, valóság ellen fordulás, utazás a pokol mélyére, feszültségteremtő akarat, kín és szenvedés, nem pedig kellemes vasárnap délutáni séta a napsütötte Ontarió-tó partján” – *mondja Thomas Larringen fiatal íróbarátjának, aki egy novellát mutat meg neki. Te mit mondanál a fiatal íróknak, illetve az olvasóknak az írásról, az írói létről az interjú zárszavaként?*

– Pontosan ugyanazt.

Varga Melinda

„A lélek hasonlít a zsugorodó csillag befelé hajló fénykupolájához”

Böszörményi Zoltán

Darabokra tépve című, legújabb regényéről

Ínyenc és finnyás prózaolvasó vagyok, ha kortárs irodalmi művet veszek a kezembe. Az elmúlt években inkább klasszikus regényeket olvastam újra, és Borges novelláit. Bevallom – bár tudom, hogy egy szerkesztőnek és költőnek ilyen nem illő mondani –, a kortárs regények és rövidprózák zöme egyszerűen nem tud lekötni, mondjuk ki kerekentat. Álomfakasztónak használom őket nyugtalanabb nappalok után, amikor nehezen alszom el. Persze akadnak kegyelmi pillanatok, ami-

kor az önsajnálkozó monológok, párbeszédet mellőző, negédes naplók, történetet negligáló, parttalan, öncélú mondatfolyamok és magyartalan szerkezetek dantei, sötétlő erdejében feltűnik egy jó novelláskötet, egy nagyszerű új kortárs regény. Ilyenkor megemelem a kalapom a szerző előtt. A jó prózához türelem, állhatatos munka kell, az istenadta tehetség, jó ötlet kevés. Mindez a költészetre is igaz, de ott nagyobb eséllyel tud az „őstehetség” egy-egy jó verset írni utómunka és szakmai tudás hiányában.

Böszörményi Zoltán prózai világa nem idegen terep számomra, és azon kortárs írók közé tartozik, akit szívesen és mindig

örömmel olvasok. Meglepetést szerez. Leköt. Új világot, perspektívát nyit meg előttem. Költészetet művel a prózában is, ami légiessé teszi a műveit, katartikus élményt nyújt, úgy hogy közben ráadásul remekül szórakozom, néha nevetek is, szellemileg feltöltődöm.

Az első novelláskötet, amelyet tőle olvastam, a *Halálos bűn* volt. Egy tusványosi tábor után (ott vettem részt a kötet bemutatóján), dédanyám hatalmas kertjébe elvonulva, a gyermekkoromon nosztalgiázva, élvezve a székely nyarak ritka verőfényes délutánját, együttömben olvastam végig.

Ma is ott ég bennem annak a novellának a képe, amikor egy meztelen nő a hóesésben sétál az autók között, a csúcsforgalomban (*Hóesés*). Az író jó érzékkel a kötet záróírásának szánta a novellát. Böszörményi Zoltánnál nem mindegy ugyanis, milyen az intró, és milyen a zárás. Tudatosan építi fel mind a regényeit, mind a novelláit, elbeszéléseit. A kezdőmondatokat és a zárómondatokat úgy alkotja meg, hogy a műnek zenei kompozícióra emlékeztető hatása legyen.

A pörgős sztorik, a jó párbeszéd, az izgalmas mondatfűzés mellett a poétikus jelleg fog meg leginkább regényeiben és a novelláiban. Böszörményi úgy jó prózáíró, hogy közben költészetet művel, és ezt csak nagyon kevesen tudják magas szinten művelni. Nem mondom azzal újat, hogy a vers zenei műfaj. Meglátásom szerint a próza is muzikális kell legyen, nem mindegy, milyen ritmusa, sodrása van a mondatoknak, milyen a szerkezet, hány tagból áll a zenekar, a kórus és mennyire profik a szólisták.

Böszörményi sorai rendkívül költőiek, hangulatfestők, akár az impresszionista festők képei.

Néhány példa az eddig megjelent prózai műveiből:

„Lila foltokban szakadozott felette az esti felhőkkel takarózó égbolt. A kihalt utca új érzéseket ébresztett fel benne. Tompa zaj szaladt a járdakövön. A váratlan, a rosszat elutasító zizzenés futott végig az utca félhomályában. Gyerekkorában szeretett egyedül kó-

*szálni lenn a tóparton, ahová a zajos világ hangjait
tovafújta a tó felől igyekvő szél.”*

(Darabokra tépve)

Szintén az új regényből a számomra legkedvesebb, legmegrázóbb mondatok:

„A füst lassan ellepte a helyiséget. Eleinte csak apró felhők formáját öltötte, majd lassan egybe kúsztak. Sejtelmes, átláthatatlan ködfalat alkottak. Az jutott eszembe, hasonlóan alakulhatott ki a világmindenség is, apró anyagfelhőkből. Ezek évmilliárdok alatt egybeforrtak, felhevültek, a bennük feszülő energia pörgésre készítette őket, mígnem oly izzó és szédült gyorsasággal forgó anyagtömb lett belőlük, hogy felrobbanásuk elkerülhetetlen lett.

És akkor megszületett Isten.”

„A semmi kedve ül bennem. Szomorú világosszürke a négysávós út. Most, hogy ezt észreveszem, magam is szomorú és szürke leszek. Közben hirtelen fékezniem kell, mert valaki messze elöl megállt. Fordul, vagy éppen kikerül valamit.

Az éjjel leesett havat már feketés foltokkal fröcskölte be a benzinmotor páragőze.”

(Míg gondolom, hogy létezem)

„Szenvedni annyit jelent, mint lenni. A létezés tulajdonságai közé tartozik az öröm és a szenvedés is. Szenvedni lehet örömmel, és az öröm is sokszor szenvedéssel jár karöltve. Örömben szenvedni csak kiváltságosok tudnak.”

(Az éj puha teste)

„Fehér nyilak cikáznak. Fényekéjükkel felszántják a fekete égboltot. Kiolvashatatlan jelekkel írják teli az éjszakát.”

(Regál)

„A lángok villanásai felszabdalták az éj testét. Látta a csillagok fénycsipkéit tovatűnni. Fájdalom barázdálta arcára árny szökött. Bűvölő játék kerekedett a máglya felett. Táncot jár a félelem.”

(Füst)

„Estefelé emberes vihar kerekedett. A szél az udvaron álló nagy diófa lombjába kapaszkodott, és nem akarta elereszteni. Alkonyodott, amikor a hirtelen összegyűlt fekete felhők elborították a rózsacsíkos eget”

(Halálos bűn)

Aki már olvasott Böszörményi Zoltántól verseket, ismeri a korai költészetét is, az első két verseskötetét, az *Örvényszárnyont* és a *Címjavaslatokat* vagy a nem olyan rég megjelent *Kényszerleszállás Shannonban* című kötetét, az *Aranyvillamost* vagy a legújabb, *Soha véget nem érő szeretkezés* című verseskötetét, tudja, hogy a költő védjegye, egyéni hangjának fontos pillére a filozofikus hang, a gondolati vers, a személyesség kulturális és irodalmi szöveghálóval, intertextusokkal tűzdelve. A visszatérő toposzok pedig: a téridő, a szerelem, a remény, a magány, a madár, a toll, az éj, a tenger, a víz, az Isten, a szabadság, a fák, az arc, a semmi.

A szerző a lírában használt leitmotívumokat a regényekbe, novellákba is átviszi, ez sajátos, egyedi jelleget kölcsönöz a corpusoknak, azaz olyan hangot, amely csak Böszörményire jellemző.

Bár minden prózai műve más, merőben eltér egymástól, és nehezen lehet párhuzamot vonni a művek között, a sajátos írói eszközök és néhány szándékos hídszerepet betöltő motívum mentén összeköthetők, a folytonosság érzését adva ezzel.

A *Darabokra tépve* című nagyregény műfajilag nehezen behatárolható, modern kísérleti regénynek nevezném, ahol a szerző többféle regénytípust és irodalmi műfajt ötvöz.

Az esszéregény, a fejlődésregény, a kalandregény, a novella, az újságcikk, az interjú, a poétikus, leíró részek, a versek, a kordokumentum, a fénykép, a napló és a levél tudatosan felépített, színes, kavalkádszerű ötvözete. Az író nem riad vissza attól, hogy

szereplői filozófusoktól idézzenek, s a filozófiát a mindennapok szerves részeként kezelve éljenek, sőt még attól sem, hogy Karl Marx verseiről beszéltesse hőseit, de újságcikket, interjút, levelet, naplót is beleszó a szövegbe, illetve a regény szereplőinek életébe.

Így találkozunk több más mellett a gyalázatos Veesenmayer-jelentéssel, Kolozsvár átadási jegyzőkönyvével és több más mellett Goethe és Shakespeare verseivel, Szent Ágostonnal, Platónnal, Kanttal.

Izgalmas párhuzam a regények között, hogy a szerző – akárcsak a *Míg gondolom, hogy létezem* című regényében vagy *Éj puha teste* első kiadásában – a *Darabokra tépvében* is keretes szerkezettel él, melynek révén megismerhetjük Melanie-t, a harmincas éveiben járó, vonzó, szabadszellemű pszichológusnőt, aki a regény egyik kulcsszereplője. A szerző nem véletlenül használja ezt a szerkezetet. Olyan, akár egy költői utalás. Bár a történet minden szála Thomas Larringen köré épül, hozzá fut ki, az én olvasatomban mégiscsak a nők irányítják úgy a cselekményt, mint a regény gondolati fonalát, sőt, magát Thomas Larringent, a főhőst is, hiszen talpraesett felesége nélkül az élet „prózaibb” oldalát nemigen tudná megoldani. A karakterfejlődés kapcsán is, melyen minden szereplő átesik, a nők úgy gondolom, jóval hangsúlyosabban jelen vannak, látványosabb a sorsuk, a jellemük alakulása. Mindközül Melanie sorsa különös figyelmet érdemel, ezért nem véletlen, hogy vele indítja és zárja az író a művet. Nők nélkül nem történhetne semmi izgalmas, nem lenne a regényben vad szerelmi jelenet, édeshármás, sem pedig tragikus szexuális erőszak, de a költői részek is kevésbé lennének indokoltak, a szereplők sem idéznék fel dialógusaik, belső monológjaik, feljegyzéseik során Cicerót, Marcus Antoniust, Karl Marxot, Nietzschét, Descartes-ot, Szent Ágostont, Dantét, Lope de Vegát, Voltaire-t, Goethét, Nicolás Davilát, Stephen Hawkingot, Romain Garyt vagy Edmund Veesenmayert és sok más politikust, gondolkodót, művészt, költőt.

Böszörményi Zoltán prózájának kiválósága abban rejlik, hogy könnyen bújik bármilyen típusú személyiség bőrébe, hitelesen

szólal meg a másik nem – a fiatal egyetemista, Suzi, a tragikus sorsú Margit, az emancipált, okos, író férjét eltartó Éva – hangján is, de az egyetemista szlenget, meg az ügyvédek gyakran sívár, monoton életét is jól visszaadja Kenny, Fredy alakjában, illetve Richard személyisége révén.

Böszörményi Zoltán új regényével nemcsak a szakmát szólítja meg, nem öncélú intellektuális regényt szeretne az asztalra tenni, amelyben megmutatja, hogy mennyire bravúros, extravagáns, és hogy a nyelvi eszköztárt birtokolja, jól tud játszani a szavakkal. Az író a klasszikus, cselekményközpontú prózát és különféle irodalmi műfajokat keverve nyújt újat. Külön pikantériát kölcsönöz a műnek, ahogy az irodalmi eszközöket keveri a populáris nyelvi elemekkel. Úgy zsonglörködik a nyelvvel, hogy ne csak a vajtfülű irodalmár lelje kedvét az írásműben, hanem a mérnök, a takarító, az üzletember és az ács is élvezettel forgassa.

Gyakran apellál a humorra (Guzman, az elítélt drogbáró története is ilyen, amikor azt a börtönben meglátogatja Dante, Szent Tamás és Voltaire, de Kenny és Fredy beszélgetései is sokszor ide sorolhatók). A szereplők különböző társadalmi rétegekből jönnek és különböző generációkat képviselnek. A volt üzletember, George – aki felszabadította magát a napi hajtás és üzleti világ nyomása alól, olvasással tölti napjait, nem tud elköteleződni, igazán mélyen szeretni, de mégis akar valakihez kötődni – szintén többféle olvasót tud bevonzani. Könnyen tudunk vele azonosulni, s még ha az elején kevésbé rokonszenves is (minden hónapban az albérlőjétől, aki egyben a szeretője is, bevasalja a lakbért, majd szerelmeskedéseik közben verseket, érzelmes sorokat mond neki), ahogy a karakter kiteljesedését látjuk, szimpatikussá válik.

Az egyetemi hallgató, érzéki és szép Suzi külön színfoltja a regénynek. A fiatal lány egy nyaralás során szexuális erőszak áldozata lesz, ám ezt másképp éli meg, mint arra az olvasó elsőre számíтана. A szerző a lány alakjával elsősorban a fiatal nőket szólítja meg, és azokat a hölgyeket, akiket szexuális bántalmazás ért életük során.

Kenny és Fredy figurája szintén az ifjúsághoz áll inkább közelebb, rajtuk keresztül a könnyűzenei trendekbe is betekintést

nyerünk, eszünkbe jutnak a diákévek, a bulik, vizsgák, a csajozások, a lakótársakkal, évfolyamtársakkal megélt nehéz életesemények, az egyetem melletti diákmunkák.

Richard és Melanie alakja a középosztályt és az életük derekán lévőket képviseli. Mindenki számára ismerős helyzet egy zátonyra futott házasság, egy másfajta élet, a szabadság utáni vágyakozás, önmagunk keresése.

Thomas Larringer révén kész filozófiai-irodalmi és művészeti kalandtúrán vehetünk részt, ugyanakkor az íróember olykor tragikus sorsával is szembesülünk, amikor az áhított siker elmarad, vagy nem akkor érkezik, amikor várják, és csak a munka, az elkecseregés, a vívódás marad. Thomas Larringen sorsát végigkövetve a kortárs irodalomra is asszociálhatunk, bár a történet Kanadában játszódik, a magyar író élethelyzete sem sokkal különb.

„Az írás, fiam önkívület, nyílt parancsa a kétségbeesésnek, szárnyalás, tűz és szenvedély, metafizikai vibrálás, eretnokség, valóság ellen fordulás, utazás a pokol mélyére, feszültségteremtő akarát, kín és szenvedés, nem pedig kellemes vasárnap délutáni séta a napsütötte Ontario-tó partján” – mondja Thomas a fiatal, tanácsért hozzá forduló novellistának.

Az alkotói munkafolyamat olykor korántsem szivárványszínű oldaláról pedig a következőképp vall:

„Kitalálok egy alakot a legújabb regényemben, ötszáz oldalon keresztül végigkísérem a sorsát, és egyszer csak azon kapom magam, hogy vele álmodom, napközben vele beszélgetek. Panaszodik, amiért az élete oly tragikus véget ért. Meg akart bosszulni minden rajta ejtett sérelmet. Naponta találkozni akar velem. Kávézókba, éttermekbe cipelni. Vitatkozni mindenben. Ez olyan, Richard, mint mikor az ember egy életen át kutatja a csillagvizsgálóban a világűr rendezett káoszát, és egyszer csak azt veszi észre, hogy a világűr káosza visszatekint rá. Elkezd beszélni vele” – olvassuk az egyik Richard–Thomas-dialógusban.

A regény elején találjuk azokat a mondatokat, amelyek a kortárs irodalommal hozhatók párhuzamba: *„Az irodalom másról*

szól: szerencséről, szövetségről, szerepjátszásról. Az irodalom harcterén a győzteseket megkövezik.”

Éva révén azokra a nőkre ismerhetünk, akik talpraesettek, vezető szelleműek, férfiakat meghazudtolón erősek. Az ő rokona Margit, akinek alakja kardinális fontosságú a regényben. Évának küldött leveleinek a segítségével a trianoni békediktátum igazságtalanságára, a szétdarabolt hazára, Edmund Veessenmayer gyalázatos, Magyarországról szóló jelentéseire bukkanunk. A leveleket Thomasszal vitatja meg Éva, aki angol létére felesége kedvéért megtanul magyarul, nagyobb tisztelője a magyar kultúrának, nyelvnek és jobb ismerője a történelmünknek, mint sok honfitársunk.

Ezekhez a részekhez érve egyértelművé válik, miért választotta Böszörményi Zoltán a *Darabokra tépve* címet a regényének, és miért jelent meg a kötet 2020-ban, Trianon 100. évfordulóján. A cím jelentése viszont nemcsak a magyar haza gyásznapjára enged minket, olvasókat következtetni. Akárcsak a történelmi Magyarország, a regény szereplőinek élete is darabokra van tépve. Zilált sorsok, lelkileg megtört emberek révén mutatja be az író azt, hogy felemelkedni a téves útról, és megtalálni önmagunk a legfontosabb dolog, amit életünkben elérhetünk, és ezért gyakran át kell kelni a poklon, változtatni, feladni a biztosat a bizonytalanért. Csak így lehetünk szabadok, akár a sasok.

Lelki sebeink, félresikerült életünk elől hiába bújunk az érzéki-ség leple mögé, az átszerelmeskedett éjszakák, de a munkamánia vagy a könyvek sem oldják fel bennünk sem a magányt, sem az önmegalkuvást.

Melanie-t idézném befejezésül: „A lélek hasonlít a zsugorodó csillag befelé hajló fénykupolájához, azzal a különbséggel, hogy nincs mágneses, gravitációs tere. Az életeseeménynek viszont lerazkodnak, megnehezítik, végül teljesen bezárják a fénykupolát, és fogva tartják, nem engedik kiszökni az érzelmeket.”

KÖTETAJÁNLÓK

- ♦ **Kopriva Nikolett:** *Amire csak a fák emlékeznek.*
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

Hogy mennyi minden történhet egyetlen udvarban, a láthatárig tartó tájban vagy egy házban, azt akkor tudjuk meg, ha elolvassuk Kopriva Nikolett verseskönyvét. Ebbe a térbe még egy privát tenger is belefér, és még Walt Whitman is betéved. Csak a végtelen magány türemkedik ki belőle. Letisztult költészet ez, kevés ornamentikával, de fájdalmas érzelmi töltete leaglózó, gondolatisága pedig gyönyörködtető. Erre mondjuk, hogy szép.

KOPRIVA NIKOLETT

1996-ban született Kisvárdán, de a kárpátaljai Munkácson nevelkedett. A Debreceni Egyetem szabad bölcsészet szakán diplomázott, majd esztétikából szerzett mesterfokozatot a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. 2015 óta publikál, művei megjelentek *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* című antológiában, valamint az *Év versei 2020-as* kiadásában. 2019-ben az Irodalmi Jelen debütdíjával tüntették ki, 2020-ban Móricz Zsigmond alkotói ösztöndíjban részesült. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia hallgatója.

Tegnap a sirályok

*A tenger mélyén lelkek alszanak.
Hajnalban, amikor nincsenek hullámok,
hallom szuszogásuk.
Ablakom a vízre néz,
de tegnap húszezer sirály fölfalta a horizontot,
azóta nem tudom,*

hol van a tenger vége, s hol kezdődik az ég.

*Nincs miben tükröződnie a Napnak,
mégis éget, füstöl a bőröm.
Cafatokban tépem le magamról.*

*A tengertől követelem huszonegy évem,
de csak magamat hallom,
és az eltűnt horizont csendjét.*

Rituálé

*Éjjel a tenger kapumat döngeti.
A hullámok olykor a házig lopakodnak,
hogy elsodorhassák a lépcsőre hullott
faleveleket.*

*Óramutatók közül bámulnak
a meg nem történt tettek.
A foszló hang mindig túl korán vagy későn
jut el a célzotthoz,
így lesz mindennapos a dadogás.
Lefekvés előtt bezárok ajtót-ablakot,*

*hogy a víz lassabban szivárogon be.
Reggel kifacsarom a párnát,
lenyelem a szájpaplásomra ragadt leveleket.*

Percenként sír föl a csengő.

Érintkezések

*Találkoztam Walt Whitmannel
a szomszédos fán ücsörgött
levelek erezetét analizálta
fa kérgét gyümölcs formáját
hogy miből áll a szél illata
Találkoztam Walt Whitmannel
kertemben ült és a zöldet figyelte
hogy mennyi a távolság fűszál és fűszál közt
gilisztáknak regélt a halhatatlanságról
égi és földi muzikusokról
Láttam őt egy rozoga buszon
öregekkel és fiatalokkal
akikkel elhitette hogy szépek
párás ablakokra rajzolt furcsa mintát
a bozontos szemöldökű sofőrrel
órakattogásról társalgott
Láttam Walt Whitmant amint
a zöldséges ablakában csodálja
hosszú ősz szakállát
és testének formáját és tartalmát
és mosolyog aztán megnézi a járókelőket
és ugyanúgy mosolyog
Találkoztam Walt Whitmannel a Zöldpiacon
függőágyat keresett hogy a szabadban aludjon
piros-kék kockás takarójával és*

*egy doboz szivarral karnyújtásnyira
Láttam utcai gyerekekkel
szökdécselni fel-alá a fák közt a fákon
kerítéseken és köveken át
Láttam Walt Whitman arcát
egy pocsolyából vigyorogni
Vele mentem az úton
és amikor elfáradtam a hátán vitt
Walt Whitmannel kávézom a kávét fahéjjal
hintjük meg a cigaretta enyhén édes
tenger zaja a fejemben a fejében
madár éneke
a fejemben a fejében a hangszálaiban
időnként meglibben a függöny*

Kövek

*Az ember álmában kezd kővé válni.
Amikor fölfedeztem rajtad az első nyomokat,
elhatároztam, örökre leszokom az alvásról.
Nem zavar, hogy ordításba fagysz;
az sem, hogy lassan nem vagy,
csak egy tehetetlen szobor.
Felhagytam az inszomniával,
mégsem álomban kezdtem el megkövülni; észrevettem,
hogy a cigarettafüst megreked, nincs mit kifűjni,
minden felület egyformán érdes,
apad a létezés, a víz a testben.
Napok óta egyhelyben fekszel,
szemeid üveggolyók a jégen.
Még pár nap,
és melléd dermedek.*

Senkik

*A buszon az emberek némák, süketek,
lábuk elé néznek, „holnap ilyenkor ugyanez lesz”.
A busz ablakán az arcok elmosódott foltok,
széttörünk az üvegen, árnyékaink elfolynak,
többé nem találkozunk.*

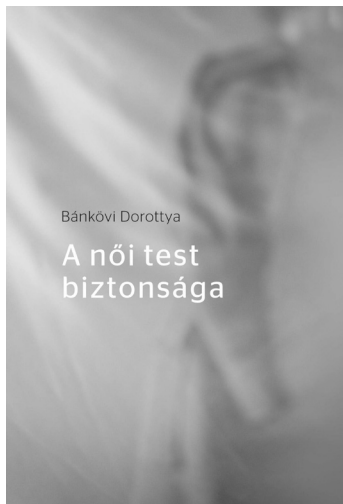
*Az első lámpáig ötvenkét lépés, mellette kocsma,
udvara mindig üres, fagy van.
Isten fázik, ha az elhagyatott buszmegállókra néz.*

*Szinte rohanunk, hogy elérjük a fényt,
kérdéseinket az éjszakába dobáljuk,
a következő faluig már nem érnek el.
Meg sem hallotta senki.*

- ♦ **Bánkői Dorottya: *A női test biztonsága.***
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

Kíméletlen és karcos költészet a Bánkői Dorottyaé. Ez ne riassza vissza a nyájas olvasót, mert izgalmas és rendhagyó, gyakran sokkoló, de nem ritkán gyönyörű verseket fog találni ebben a könyvben, melyek lírai alanya hol a femme fatale, hol a bizonytalan, félénk nő/kamaszlány, de leginkább a világ történéseit különleges szemszögből ábrázoló és értelmező érzelmes gondolkodó. Ám legyen karnális vagy metafizikus vers, a szerző a legparányibb félelem és gátlás nélkül tárulkozik ki, és zavarba ejtően bánik el mindenki mással is. Szerencsés az, akivel csak pimaszul. Bizony, olyan dolgokról olvashatunk itt, amikről még a poéták sem merészelték beszélni.

BÁNKÖVI DOROTTYA

1994-ben született Budapesten. Az ELTE BTK magyar szakán szerzett diplomát, jelenleg mesterképzésre jár ugyanott. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia hallgatója. 2015 óta publikál hazai és külföldi folyóiratokban. Ez az első kötete.

Turnéállomás

*Toblachban a hegyek között
koncertcsarnok áll, előtte
olaszok, németek, szanatóriumlakók,
pár kilométerre tó, rajta sirály,
odébb hegedűs, hamvas kamaszlány –
alattuk korhadó ladik.*

*Kövér zongorakísérő áll a parton,
kacsázik, néha elnéz és kivár,
nevetését vezeti a víz,
a halak szétspriccelnek, mint szájából a nyál.*

*A csipkés nádist széthúzza a szél,
„vidámak lesznek a félreütések”,
megriad a sirály, a kidőlt fenyőfacsonk
fölé repül, és a napba hunyorít.
„Ahová viszlek, mondtam,
szépek lesznek a fények.”*

*Néhány lüktető perc, a vízen
fodros tükörképe a völgynek,
kívül beáll a csend,
bent megszólal a szonáta,
és végtelenítve karcol végig
a kifeszített hegygerincen.*

Felmondás

*Ma nem szeretnék emlékezni rátok,
de túl sok itt a tárgyi bizonyíték:
az egyik polcon szólólemezek,
verseskötet a másikon,
az összes díszkötésen és dísztokon
ott van az ajánlás nekem.*

*Gyűjtöttem a szólószonátákat,
az erotikus és szépelgő verseket,
de ma azt kérdezem, mégis meddig,
meddig akarom kiolvasni belőlük:
kik vagytok, és kik nem lehettek?*

*A hangvétel hol lány, hol vádló.
A staccatóknál kevésbé látom,
rám gondolt-e, mikor húzta,
és ha mást húzott a játék előtt,
vajon mit kért rajtam számon?*

*Ma én kérdeznék.
A számon kívül látott-e mást,
mikor mindezt idehányta?
Vagy a másik Beethovennél
jó érzés volt visszalépni
a megboldogult lábnyomába?
És mikor a szerző után
rám volt muszáj gondolnia,
hogy megszólaljon a záróakkord:
mocorgott a gerendája?*

*A szállodából elhoztam egy tollat,
férfingben, a hónom alatt,
azzal írom: felmondok ma végleg!*

*A feledés közületek bárkit elvihet.
Én megyek, a kint másnak hagyom.
Nektek ennyi voltam:
jó tündér vagy búgatópor.
Ahogy tetszik, úgy emlékezzetek!*

Reggeli felvétel

*A redőnyön átszűrődő fény
a gerincére ömlik, bronzba
önti szőke szőrszálaikat.*

*(Megszólalnak a lakótelepi madarak),
apró tüzek gyúlnak szanaszét a szobában,
a cserepes növényen,
a szakadt szőnyeg rojtjain,
a felseperhetetlen nyárfavirágok között.*

*Betódul a reggel, kontúrokat húz –
szétszálazza körvonalainkat.*

Elképzelni, hogy milyen

*a női test biztonsága
az ismerős szeszélyek
szemek tükröződésében
a szám
nem kell mondanom
hajolj közelebb
ismerem a légzésed fojtottságát*

*a görcsöt mint a sajátomat
artikulálatlan félelmeket
a felismerhetetlent ahhoz képest
amit magunkból kiástunk
és áruba bocsátottunk
azért hogy valaki kimondja
legalább egyszer
ha álló farokkal is
aztán soha többet*

*csend
a megértés semmi hangja
délutánok ablakban ülve
pocsolyák zavaros felszíne
járókelők cipőtalpa
elképzelni hogy milyen
a szándéktalan érintés
aztán találkozom veled
ugyanazok a kitérők
csak más szavakkal
de a rúzsodat reggel én is használom
miután végighúztad ujjad a gerincemen
megállapítottad milyen szögben
és a simítás tempója már a lihegésnek
futnak össze a vérerek
zavarok
zakatolások
és mind egyszerre hal el*

*a fogaim jobban kopnak
mint a tieid alvás közben*

Akusztikon

*(szebb)
az elhagyott termék akusztikája
belengi kedélyem
nincsen visszaút
előadott szonátákból
a taps marad
dobhártyám felsérteni
négy fal között magánprodukció
(mutatja
hogy jók a fekvésváltások)*

*máshoz beszélek
(rá gondolok)
hogy közös jövőt
egymagam tervezek
kifestőkhöz
nem kell fantázia
hegedülni többé soha
(staccatók nyakamon)
öklendezek*

*reggel
a Bartókot bekapcsolva
hagyta valaki
szonátákból csak a taps
(dobhártyám beszakadt)
ágytámlára felfeszített
hát
elengedett
húr
a vonó felhúzva
megindított lehangoltsága
(mellemen glissandók)*

*csak legyen erőm
hogy neki
(egyedül)
mindent visszajátsszak*

Ledér

*Éjszakánként jönnek
összetépni vasalt ingeid.
Mellkasod fehér bolyhait babrálják,
ujjukra csavarnak, és nevetnek,
gúnyolódnak rajtad maradék
éjszakáidon.*

*Milyen megroggyanva érkezel
már egy ideje erre az éji randevúra.
Milyen bizonytalanul. A villanypóznák
megnyúlnak, árnyuk tenyeredbe hajlik,
megkapaszkodsz, kapkodva zihálsz.*

*Karnevál lesz, mámoros és véres,
ismét gavallérrá vedlesz: Új Kaján.
Jönnek tízen, százan, koszorúkat fonnak
kitépett bogárlábakból, és kacagva
körbetáncolnak.*

*Tálcán kínálják omlós érméjüket,
kacsintásuk, akár a nagy szemű szőlő.
Apró kezek ügyeskednek az ágyékkodra
ejtett vászonszalvéta alatt. Egy kis sót!
Lakoma következik, a bálterem ajtaja kitérve.
Surrannak kopogva üvegcipők,
tüllpántok tartanak ezer ringó mellecskét,*

*alul szagztatott selyem, amúgy semmi,
szájad sarkán nyál cseppen – nincs időd,
nem is lesz már soha lenyelni.*

*A vágy ritkás erdejű fejtetődön vörösre
festi a tisztást és lelógó fülcimpádat.
Vonulnak előtted, akiket nem ejtettél el,
szeded a lábad, de hasad megereszkedett,
már rég nem a szemedben –
hónod alatt gyűlnek a tavak.*

*Mikor megjön a hajnal,
mintha körben forogna minden,
borszínű tenger, felbukik a nap,
tekintetteddel parancsolnál, maradjanak,
de szemüveged lencséje bebarnul:
eltűnnek az asszonymadarak.*

♦ **Izer Janka:** *Ezért nem alszom nálad.*
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

Hogyan születik a végzet asszonya? Mikor lesz a szemérmes kis-lány ártatlanságából pusztító női vonzerő? A kötet novelláiban több huszonéves lány igyekszik létrehozni a sebezhetetlen femme fatale alakját. Próbálkozásaik sorra kudarcba fulladnak, bukásuk íve mégis törvényszerű. Mint a kalitkából kieresztett madár röpte: szabad, mérész, kétségbeesett és védtelen.

A hagymaszerkezetűen összeillesztett novellák egymásra boruló héjai mind mélyebben mart sebeket takarnak – a férfiaktól és a valóságtól való végső elszakadásig. Fékevesztett szexualitás, elkeseredett útkeresés, kiüresedett magány és a teljes mentális összeomlásig tartó zuhanás dül és lebeg mozdulatlanul a kötet lapjain.

IZER JANKA 1996-ban született Budapesten, jelenleg Pannonhalmán él. 2015-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója. 2018 óta publikál különböző folyóiratokban, ez az első kötete.

Dédi

Állítólag a dédi nagyszerű üzletasszony volt. Orosz katonákra főzött, akik ezért nyers élelmiszert hoztak a házhoz. A felesleget eladta, cipőket vett belőlük, azzal kereskedett.

A bombázások után a tömbház többi lakója még lent tartotta a holmiját az óvóhelyen, ő viszont függönnyt tett az ablakba, és lámpát gyújtott alkonyatkor. Amikor megjelent a két, harminc-negyen körüli katona, egy vékony, nyúlánk, szőke hajú, kék szemű, meg egy középmagas, izmos, barna férfi, és meglátták a kivilágított első emeleti ablakot a fehér csipkefüggönnyel, egyből utasították a lakókat, hogy vezessék fel őket oda. Dédi épp tojáslevest készített. Tányért, kanalat, kenyeret tett a vendégek elé, oroszul csevegett velük, az ajtó mögött kint a szomszédok hallgatóztak, és a kulcslyukon próbálták meglesni, mi történik.

A barna férfiről hamar kiderült, hogy művelt, intelligens ember, amit nem is rejt véka alá. Büszkén kérkedett a tudásával, miközben pipára gyújtott. A vékonyabb, csendes fiú volt az idősebb, hallgatagon kanalazta a levest.

A hangokra felébredt, és a belső szobából előbújt a kislány, nagymami, aki hároméves lehetett akkor.

Vaszilij, a szőke, kenyérhéjat nyújtott felé, a térdére ültette, játszott vele. Andrej röhögött, és valami trágár megjegyzést tett, amit a lakók nem értettek, talán a dédi sem.

Aztán csend lett, valaki közeledett az ajtóhoz, szétrebbentek a hallgatózók. Vaszilij kilépett, fejébe húzta a katonasapkát, és halk, ruganyos léptekkel távozott. Közben kulcs zörgött, kattant a zár, már nem lehetett látni semmit és hallani sem. Az ajtó alatti fénycsík kialudt. Csak a háború alatt elszaporodott patkányok és egerek zaja hallatszott a házban.

A következő napokat nehezen viselte a dédi. Összesúgtak a háta mögött, egyesek utánaszóltak, és ringyónak nevezték. Kihúzott derékkal ment a dolga után, estefelé gulyásleves illata áradt ki a fehér függönyös ablakon, ki tudja, honnan szerezte a húst.

Néhány kisgyerek, akikre nem figyeltek eléggé, éhes szemekkel ült az ajtó mellett. Dédi behívta őket, maszatos szájjal, teli hassal szaladtak ki, mikor a szülők kiabálni kezdtek utánuk. Néhányukat megverték, mások viszont örültek, hogy legalább a gyerek nem éhezett aznap. A két katona is megérkezett később, nagy zsákkal a hátán. Estére Andrej lerészegedett, üvöltözött, üvegcsörömpölés hallatszott. A lakók ijedten néztek össze. Vaszilijjal veszekedett, aki megpróbálta meggyőzni, hogy elég, ha a dédi csak főz nekik az ennivalóért cserébe. Andrej úgy vélte, ő nem kér többet, mint amihez egy orosz katonának joga van a megszállt országban, és semmi kedve két nőt látogatni, amikor egy helyben megkaphat mindent. Poharat vágott a falhoz, a kislány sírni kezdett, Vaszilij ezt látva inkább elismerte, hogy Andrejnek van igaza, majd távozott. Azért bevágta maga után az ajtót. Reggel Andrej fütyörészve lépett ki a kapun.

Ezután néhány napig csak Vaszilijt látták, ő nyitva hagyta az ajtót a vacsora alatt, szívesen látta a gyerekeket, dédi kislányát cukorkával traktálta, aki ölelésre tárt karral szaladt felé, amikor megérkezett. A dédi aggódva figyelte, de nem szólt. Végül Vaszilij is élt a lehetőséggel, ám sokkal diszkrétebb és csendesebb módon, gyengéd volt, óvatos. Általában rövid idő után abba hagyta, pedig nem mindig élvezett el. Mintha kedvét szegte volna valami.

Aztán visszatért Andrej. Azon az éjszakán egyik férfi sem hagyta el a házat. Mikor felkelt a nap, és távoztak a katonák, dédi hirtelen összepakolt, vonatra ült a kislányával, délutánra viszont ismét otthon volt.

– Hol van Zsuzsika? – kérdezték a lakók.

– Rokonoknál, vidéken, jobb lesz neki most ott. – Többet senki sem kérdezett. Dédi feketében kezdett járni, és nem engedett többé gyereket a lakásba. A ház viszont védelmet élvezett a két katona miatt, az élelmiszerekből mindig jutott a szomszédoknak is.

Nagymami szép emlékekről mesél ebből az időszakból. A nagynénjénél lakott, Kató néninél, elkényeztették. Jól tartották, a tyúk napi egyetlen tojását is neki sütötték meg, mindig volt

zöldség, gyümölcs, és kint a levegőn rengeteget lehetett játszani. Nagypapival jóval később, tizennyolc évesen ismerkedett meg, nagyon büszke még most is, hogy a nála hét évvel idősebb fiatalember őt választotta a barátnői közül. Különös a házasságuk. Nagypapi kék szemű, vékony, csendes férfi, bár valami rejtett feszültséget érezni rajta. Nem erőszakos nagymamival sosem. De mindig mindenkire féltékeny.

Anya igyekezett megcáfolni azt az elméletet, miszerint mindenki az apjához hasonlót keres. Tömzsi, alacsony embert talált, fekete szemű, sötétbarna haja most kezd őszülni. Mindig neki van igaza. Anya mindent megtesz apáért, főz, mos, takarít, bevásárol, cserébe apa már el is felejtette, hogyan gondoskodik magáról. Különben nagyon művelt, okos férfi, parasztember léte. Nietzsche-t olvas meg Mikszáthot és Rejtőt.

Anya egyszer mondta is nekem, hogy csak kétféle férfi létezik, olyan, mint az ő apja, vagy olyan, mint az enyém, és ha szerencsém van, olyat találok, mint az utóbbi. Vitatkozni akartam, hogy vannak még a családban más férfiak, például az alkoholisták, de lehet, hogy ők nem számítanak ilyenkor. Azt hiszem, inkább a déditől öröklődik a kétféle férfiről szóló elmélet, amit nagymami továbbadott anyának, ő pedig nekem. Családi örökséggel meg nem vitázom. Azt kinőni szokás.

Nemrég láttam egy menyasszonyt a tihanyi apátságánál. Az étterem közelében, a parkolóban pörgött maga körül lassan a nap-sütötte betonon. Szőke haja loknikba csavartan, csillogós csattal feltűzve. Pánt nélküli felsőt és térd alá érő túllszoknyát viselt, ami most kicsit feljebb lebbent. A lábán fehér túsarkú. Nézte a ruháját, a karját széttárta forgás közben, boldognak tűnt. Én is ilyen akarok majd lenni, erre gondoltam. Így örülni a napnak. Kell lennie olyan kapcsolatnak, amiben a két fél egyenlő, és nincsenek szexuális frusztrációk sem. Legalább egy harmadik fajta férfinak muszáj léteznie.

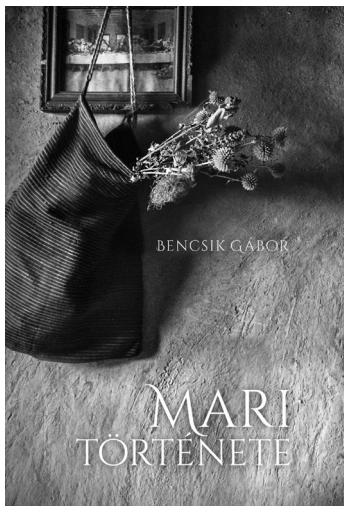
Dédi és nagymami a világháborúk alatt születtek, anya a hatvanas években, de én már a rendszerváltozás idején. Szerintem

nincs igazuk. Különben is, mi van a dédipapival? Róla soha senki sem mesélt, csak annyit, hogy a háborúban esett el.

◆ **Bencsik Gábor:** *Mari története.*
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

1915 tavasza, Fiume. Az olaszok átállnak az antanthatalmakhoz, emiatt egy kivándorolt fiatal magyar parasztasszony nem tud visszamenni Amerikába, ahonnan az ott született lányával az itthon hagyott fiáért jött haza. Visszamegy hát szlavóniai falujába, a szeretetlen anyjához és gyenge apjához. Maga marad, próbál a két gyerekkel élni, ahogy lehet, barátságokkal, szerelmekkel, küszködéssel. Átcsap fölöttük a háború, az összeomlás káosza, az asszonynak a gyerekekkel menekülnie kell Magyarországra. Átéli a forradalmat, a kommünt, otthont talál egy nyugalmazott tanítónál, de a történelem ott is utoléri, új és új otthont kell teremtenie, küzdenie magáért és a két gyerekéért. Mégis újra és újra ezzel az imádsággal fekszik le minden este: Istennek legyen hála.

BENCSIK GÁBOR

1954-ben született Budapesten. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen 1979-ben agrármérnöki, a Pécsi Tudományegyetemen 2006-ban történelemszdiplomát, 2010-ben PhD-fokozatot szerzett. Újságíró, szerkesztő, könyvkiadó.

Fiume

Első fejezet

Regényrészlet

– Dienes Kind ist krank.¹

Hajnali öt óta álltak a sorban, 1915 egyre melegező áprilisának egyik délelőttjén a fiumei rakodóparton, Laklia Mari a két kisgyerekekkel, lépésenként közeledve a kikötőben magasodó hatalmas hajóhoz, amelyre a jegyük szólt. Akkor már több mint fél éve tartott a háború, de a kikötőben ebből senki nem érzékelt semmit. Mariék előtt a sorban magában álló szlovák férfi, tótos magyar beszédű, a lábával lökdöste előre a csomagját, mögöttük szerb család, szót sem tudtak magyarul, azok mögött fiatal magyar férfiak csoportja. Fejük fölött a szüntelenül rikoltozó sírályok, körülöttük a hosszú, egyenes rakparton ezernyi ember, mindenféle náció, hevenyészett kordonok között tekergő sorok. Minden sor elején, a part közelében asztal, azok mögött komoly, egyenruhás férfiak böngészték az eléjük lépők papírjait, rövid kérdéseket tettek föl, végül továbbengedték az eléjük kerülőket, föl a hajó oldala mellett függő hosszú lépcsőn, be a hajóba. Néha azonban másképp döntöttek, megtagadták a belépést, ilyenkor kisebb kavargás támadt, hangos szó csattant, a várakozók együttérzőn remélték, hogy velük nem történik ez meg.

Most Mari állt az asztal előtt, húszas éveinek végén járó, kis termetű, szép arcú paraszttasszony, mellette a fia és a kicsi lánya, a földön két súlyos, szíjjal összefogott bőrönd, a hátán batyu. A papírjait már átnézték, az egyenruhás tiszt fürkészőn nézett a fiú láztól piros arcára.

– Dienes Kind ist krank – mondta újra közömbös hangon.

Mari állt, nézett a tiszt világoskék szemébe. Nem értette, mégis tudta, mit mond a tiszt, hiszen másodszor állt már az asztal előtt, akkor a kislány volt beteg, amiatt nem mehettek. Tudta, hogy beteg a fia, lázas már két napja, most mégis csak állt a két

ijedt gyerekekkel, várt, és remélte, hogy megtörténik a csoda, és ő mehet tovább, be a hatalmas hajó belsejébe, mehet a férjéhez Amerikába.

A tiszt, talán emberségből, talán közömbösségből, maga is várt, hagyta, hogy az asszony fölfogja a szavait. De mert Mari továbbra sem mozdult, még csak nem is tiltakozott, a tiszt fölállt, kilépett az asztal mögül, eléjük állt. Fejjel magasodott Mari fölé. A két gyerek az anyjuk mögé húzódott.

– Dieses Kind ist krank – mutatott a fiúra. – Er kann nicht fahren.²

– Mit mond? – kapaszkodott Mari a nem értésbe, azzal a halvány reménnyel, hogy amíg itt áll, addig még nem dőlt el minden végleg. Addig még történhet valami.

– Beteg a gyerek – segítette őt ki egy mögötte várakozó magyar a sorból –, nem mehet.

Mari dermedtsége végre oldódni kezdett.

– De hát ez semmi, csak egy kis hőemelkedés, holnapra elmúlik! Tiszt úr, ez semmi, kérem, engedjen föl minket, a férjem vár Amerikában, kérem!

– Mir doch egal. Er kann nicht fahren.³

– Kérem... Itt vannak a jegyek. Az útlevelek. Kérem... – Mari a sorban állók felé fordult. – Jó emberek, segítsenek, kérem. Nekünk el kell mennünk, várnak ott minket.

Senki nem válaszolt. A távolabbi sorokban várakozó sok ember hangja mormogássá olvadt össze, a sirályok rikoltoztak fölöttük, a horgonyon álló halászhajók eresztékei nyikorogtak a hullámverésben. Egy távolabb álló rendőr lassú léptekkel feléjük indult.

– Sie und das kleine Mädchen können gehen – szólalt meg újra a tiszt –, aber der Junge ist krank. Er kann nicht gehen.⁴

– Maga és a kislány mehetnek, de a fiú nem – szólalt meg a sorból újra az a férfi, aki korábban segített fordítani.

– A fiam nélkül?

Mari a tiszt tekintetét fürkészte, próbálta megérteni, hogy mi jár a fejében, van-e még esélye a küzdelemnek. Két hónapja, ami-

kor a kislány lett kanyarós, kiabált, könyörgött, hiába. Már tudta, hogy most is hiába. Fölemelte a két nehéz bőröndöt.

– Gyertek.

– Sie können dann das nächste Schiff nehmen⁵ – szólt utánuk a tiszt.

– A következő hajóval elmehetnek – kiáltotta a férfi a sorból utánuk. Mari hátra sem nézett. Kissé távolabb a tömegtől megállt, leült az egyik kofferra.

– Gyere ide – intette magához a fiát, és a homlokára tette a kezét. – Legalább egy napot várhattál volna. Kicsit pihenek, aztán visszamegyünk. Talán visszafogad a háziúr. Biztosan nem adta még ki a szobát.

A kislány kiment a kőmóló széléig, leült, lógatta a lábát a falhoz csapódó hullámok fölött. A tenger felől kellemes, hűvös szél simogatta az arcát, most nem érezte forrónak, el is feledkezett a betegségéről. Alkarnyi hosszú halak úszkáltak rajban előtte. A kislány azon gondolkodott, hogyan lehet, hogy nem fogják ki őket. Ha neki itt lenne a horgászbotja, már rég mindet kifogta volna.

A húga odalépett mellé, hóna alatt a babája.

– Gyere, anya indulni akar.

– Vissza a házhoz?

– Vissza.

– Nem megyünk Amerikába?

– Anya azt mondja, hogy majd a következő hajóval.

– Az mikor lesz?

– Nem tudom. Amikor meggyógyulsz.

– Látod, milyen nagy halak vannak itt?

– Gyere már, anya hív. Kikapsz, ha nem jössz.

Nekivágtak hárman az útnak, vissza abba a házba, ahol az előző két hónapot töltötték, egy aprócska szobában, egy vendéglő alagsorában. A kislány nem bánta, szeretett ott lakni, szabad volt egész nap, néha a tengerhez is lement, bár az anyja tiltotta tőle, félt, hogy belevész.

Mentek végig a hosszú, egyenes rakparton, a kislány egészen oldalra dőlve, hogy a bőrönd a másik oldalán ne érjen le a föld-

re, Mari a nehezebb bőrönddel, a kislány mellettük, sokszor megállva, megpihenve, kerülgették a mindenféle árut, köteleket, hordókat, szekereket. A hegyek felől fehér falú, díszes nagy házak sorakoztak, balról a tenger a hajók árbócrengetegével, körülöttük sietős vagy ráérő emberek, az olasz beszédbe horvát, néha magyar szó keveredett. Fekete gőzmozdony sistergett el mellettük, olyan közel a parton fölhalmozott holmihoz, szekerekhez, hogy azt lehetett hinni, mindjárt nekimegy valamelyiknek. A fiú megállt bámulni a mozdonyt, az anyja kiáltására iramodott utánuk.

A torpedógyáron is túlra kellett menniük, ott olcsóbbak voltak a szobák. Sokszor megálltak, nehezek voltak a bőröndök, de Mari sietett, nehogy más, akit esetleg szintén elküldtek, kivegye a szobát előttük. Gyaloglás közben egyre számolt: még egy hónapra a szoba bére, az ennivaló, mennyit is költ így. Sajnálta a váratlan költséget, de a pénz miatt nem kellett aggódnia. A helyzetéhez képest meglehetősen komoly összeg volt nála. Míg oda volt Amerikában, örökölt egy darab földet otthon a keresztszüleitől, azt eladta, vitte ki a pénzt. Aranyban volt minden, tízkoronásokban, Amerikában azt jól váltják, így beszélte meg a férjével. Terveik voltak azzal a pénzzel.

Amikor Mari először kiment Amerikába, még 1909-ben, az akkor hatéves Jancsit otthon hagyta a szüleire, hogy majd maga után viszi, ha odakint egyenesbe jön. Hiszen nem lehetett tudni, mi vár rá az Újvilágban, és valóban, az elején nagyon nehéz volt. Tizennégyen mentek a faluból, úgy volt, hogy összefognak, segítik egymást, de hamar szétszóródtak, ő egyedül maradt, nem értette a nyelvüket, nem volt munkája, éhezett. Akkor talált rá a sánta Ilcsik, akit régről, otthonról, a szomszéd faluból futólag ismert. Ő még gyereklány volt akkor, de már megnézték a férfiak, Ilcsik is megnézte, Mari tudta ezt jól, de nem törődött vele, nézze, ha akarja. Más tetszett neki, annak a nézésétől melegegett át a szíve. Ilcsik, aki, mint utóbb kiderült, tizenhat évvel volt idősebb nála, kiment aztán Amerikába, Mari nem hallott felőle, nem is volt rá kíváncsi.

New Yorkban egy magyar munkaközvetítőnél találkoztak, Ilcsiknek akkor már saját péksége volt egy Bethlehem nevű városkában, New Yorktól nem messze, oda vette föl Marit takarítónak, mindenesnek. Előbb a szeretője lett, aztán a felesége. A kislány, Vica már tőle volt, bár még az esküvő előtt, ezért nem az Ilcsik nevet kapta, hanem az övét, Mariét.

Jó házasság volt ez, mert mindkettőjüknek szüksége volt a másikra, és kívánták is egymás ölelését, ennél többet Mari nem remélt már az élettől. Félt volna a szerelemtől, egyszer megégette magát vele, abból lett a kisfiú, Jancsi, abból lett a leányanya-ság, azért kellett világgá futnia, otthon nem volt maradása. Jó, megbízható, nem italos emberre vágyott, aki a gyerekekkel együtt elfogadja, és Ilcsik éppen ilyennek látszott. Mari megadott neki mindent, amit egy asszony a férjének megadhat, és elégedett volt a sorsával.

Mindig is úgy gondolta, hogy amint lehet, hazamegy a fiáért, de egyre halasztódott az utazás. Azt nem lehet mondani, hogy Ilcsik ellenezte volna, de mindig adódott valami ok, amiért maradni kellett. Mari magában arra gondolt, hogy a férje talán a pénzt sajnálja a drága hajójegyre, vagy a fiút nem akarja, hogy jöjjön. Aztán egyszer levél jött, hogy Mari otthon egy darab szántót örökölt a keresztanyjától, amire már vevő is volna, ha eladná. Ilcsik megörült, hogy Marinak lett otthon egy kis vagyona, és megegyeztek, hogy hazamegy, pénzzé tesz mindent, abból kibővítik a pékséget. Jancsiról sokáig nem esett szó, de Mari nem akarta függőben hagyni a dolgot, ezért egy este, lefekvés után minden bevezető nélkül azt mondta a férjének.

– Jancsit is hozom.

– Hozzad – mondta Ilcsik, és a fal felé fordult. Többet erről nem beszéltek.

Hogy ezt így eldöntötték, Mari annak is örült, hogy a pénz révén végre egyenrangú társa lehet a férjének, igazán közös vállalkozás lehet az életük, amihez ő is hozzáteszi a magáét. Ezt a pénzt volt kénytelen most Fiumében apasztani, de mást nem tehetett. A faluba hazamenni sem kerülne kevesebbe, és a végén

még lekésné a következő hajót is. Maradni kell, takarékoskodni kell, várni kell. Ilcsik is vár, jó ember. Minden rendbe jön.

*

– No hát visszajötte?

Kora este volt, mire a leanderekkel körülvett házhoz értek, a kabócák fülsértően ciripeltek. Hátra kerültek, a nagy konyha felé, a nyitott ajtón át ételszag áradt kifelé. A vendéglős, alacsony, széles vállú, szőrös mellű, tarkóig kopasz ember, beletörölte a kezét a konyharuhába, és át akarta venni Maritól a két bőrröndöt. Mari szabadkozott.

– Megint visszajötte. Ej, idead, én látok fáradság. És most mit te csinál?

– Visszaküldtek. A Jancsit nem engedték föl a hajóra.

– Látok, látok. Én mondta, én megmondtam, beteg gyerek nem engedik! Megint vársz másik hajó?

– Szeretném megvárni a következő hajót, igen. Lakhatnék magánál még egy hónapig? Megfizetem, ugyanúgy, mint eddig.

– Lakhati, persze lakhati. Megvan még szoba. Megy, fekteti le gyerekek, aztán visszajön ide, megbeszél. Bőrrönd én viszi. Te csak viszi kislány. Már alussza.

A vendéglős lecipelte a bőrröndöket az alagsori kis szobába, végignézett Marin, aztán kiment.

– Gyere megbeszél – szólt még vissza.

Mari óvatosan levette az alvó kislány cipőjét, kabátját, aztán úgy ruhástól lefektette az ágyba. Jancsinak is segített levetkőzni, betakarta mindkettőt, aztán leült az asztalhoz, a fejét a karjára fektette, és hallgatta a zsongást a fejében, álom és ébrenlét között. Elaludt, hazaálmodta magát a falujába, ment le vízért a Drávára, szemben, a somogyi parton Ilcsik integetett, Mari indult neki a víznek, először a víz színén gyalogolt, könnyű volt a lépte, mintha nem is volna súlya, közben a kakukk szavát hallgatta, mit jósol a madár, hány évig él még, nevetett, buta madár, száz évig fog élni, de Ilcsik hirtelen eltűnt, az apja evezett feléje a ladikján, részegen nevetett, Mari már a vízben csapkodott fuldokolva, bil-

legett a ladik, zörgött az oldalán a villából kiugrott evező, az apja csak nevetett, összevissza hadonászott az evezővel, de a ladik nem jutott közelebb, egyre hangosabban zörgött az evező – Mari fölriadt.

Zörögtek a plafon alatti keskeny ablakon, a vendéglős volt.

– Marija! Gyere megbeszél!

Mari fősóhajtott. Hetek óta érezte magán a vendéglős, Jován tekintetét, érezte, hogy akar tőle valamit a férfi. Eleget mondták neki, hogy szép, ha kicsi is, sokszor megnézték a férfiak, régóta tudta azt is, mikor csak úgy, és mikor kívánsággal. Ez az ember most kívánsággal nézte. Jobb lett volna elutazni, jobb lett volna békében elválni, többet sosem látni egymást. Megcsókolta a két gyereket, megigazította magán a ruhát, és fölment a ház mögé. Sötét este volt már, a kertre szétterült a csönd.

– Itt vagyok.

– Nem itt beszél, gyere szobába.

– Itt is jó.

– Nem itt jó, gyere szobába. Mit fél? Gyere, gyere, Marija.

Átmentek a konyhán, a két szakács maga elé nézve tette a dolgát. Beléptek a vendéglős apró szobájába, Jován becsukta maga mögött az üvegezett ajtót. Mari Jován feje fölött az elkoszolódott papír szentképet nézte, és közben azt gondolta: szűz Máriám, segíts meg. Amennyire lehetett, hátrahúzódott. Jován nem követte, állt az ajtóban.

– Szép Marija. Szép magyar Marija. Maradj itt, legyél feleség nekem. Fiúcska, lányocska lesz mint enyém.

– Van már nekem férjem, vár Amerikában. Jován úr, kifizetem a szobát előre. Hat hét múlva megy a következő hajó, azzal elmegyünk.

– Ne menje sehova, szép Marija. Jó dolgod, mint anyád kötényibe.

– Vár a férjem, Jován úr.

– Hol van az, messze van az, nem is igazi az, csak mondd van az.

– Hiszen látta a házasságlevelemet is.

– Ejh, papír, semmi. Isten is nem akarja, látod. Maradja nekem, szép Marija! Leszel királynő! Tenyéren hordja!

A vendéglős Mari felé lépett, átfogta a derekát, megpróbálta megcsókolni. Mari félt, de azt gondolta, hogy ilyenkor nem szabad a félelmet mutatni. A két gyerekre gondolt, Ilcsikre, a pékségre. A szentképre nézett, egyenesen Szűz Mária szemébe, megkeményítette magát, két karjával eltolta magától a vendéglőst.

– Adja a szobát vagy nem adja? Ha nem adja, elmegyünk rögön.

A vendéglős elfordult.

– Hova menje, dehogy menje! Éjjelbe bele! Adja szoba, menje Amerika, bán ördög! Itt van restorán, itt van boldogság, de csak menje. Magyar mind bolond, tudja én! Volt katona Kássába! Magyar mind bolond! Menje Amerika!

Jován hátralépett, de nem ment ki a szobából, az asztalon heverő papírokat rakosgatta, de látszott, hogy nem is tudja, mit vesz éppen a kezébe.

Mari nézte Jován remegő kezét, és mint valami melegségghulám, átfutott rajta az érzés, hogy ez az ember a maga esetlen módján tényleg szeretni próbálja. Jó volt erre gondolnia, ettől meg is ijedt. Neki itt most nem szabad szeretnie. Amerikába kell mennie, vinni a két gyereket, dolgozni Ilcsik pékségében. Egyszer szeretett, abból is baj lett, többé nem szerethet.

– Köszönöm, Jován úr. A bér maradhat a régi?

– Maradja, maradja.

– Jó éjszakát.

Marinak szorosan a vendéglős mellett kellett elmennie, a férfi még közelebb is lépett az ajtóhoz, hogy egészen összeszoruljon a testük.

– Marija...

Mari nem válaszolt, kiszabadult, sietős léptekkel átment a konyhán, a ház mögött le az alagsori szobába. A gyerekek szuszogva aludtak. Mari ruhástól, cipőstől melléjük feküdt. Nézte az apró ablakon beszűrődő holdvilágot, hallgatta a kabócák ciripe-

lését, várta, hogy a háborgó lelke lecsillapodjon. Aztán, mintha egy filmet nézne, földézte magában a napot, a hajnali fölkelést, a hosszú gyaloglást az álmos gyerekekkel a hajóig, az órákon át tartó sorban állást, az elutasítást, a gyaloglást visszafelé, a beszélgetést a vendégülössel. Amikor szeretője volt, akkor kapott rá, hogy otthon, lefekvés után így végiggondolja azokat a napjait, amikor a szerelmével akár csak egy percre is együtt lehetett. Akkor ezeken a magányos, éjszakába nyúló esteken, hanyatt fekvé az ágyban, ezerszer újragondolva minden pillanatot úgy feltöltözte a boldogsággal, hogy aztán már mindent könnyebben elviselt. A boldogság elmúlt, de a szokás megmaradt.

Végzett a nap végiggondolásával, levetkőzött alsóruhára, a ruháját gondosan összehajtogatta, és a székre tette, a cipőt a szék lábához. Lefeküdt a gyerekek mellé.

– Istennek legyen hála – mondta, keresztet vetett, és oldalt fordult.

¹ Ez a gyerek beteg.

² Nem utazhat.

³ Nekem mindegy. Nem utazhat.

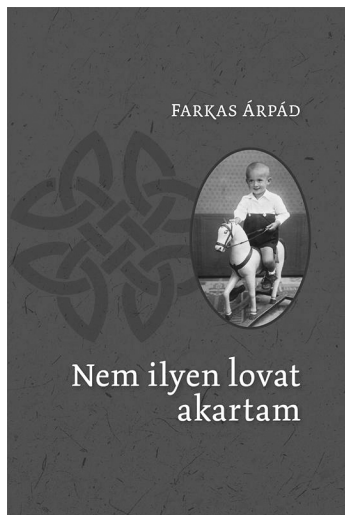
⁴ Maga és a kislány mehetnek, de a fiú beteg. Nem mehet.

⁵ A következő hajóval mehetnek.

- **Farkas Árpád:** *Nem ilyen lovat akartam.*
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

Ez a monumentális könyv az ikonikus erdélyi költő esszéiből, gloszáiból, tárcáiból, valamint a vele készült interjúk, róla készült riportok javából válogat. A szövegekből kirajzolódik Farkas Árpád különleges életútja, és megismerhetjük az embert, aki a kultikus versek mögött áll, s akinek nemcsak az irodalomban, hanem a közéletben is meghatározó szerepe volt. Fontos és izgalmas kordokumentumok sorjázna a kötetben: kihagyhatatlan olvasmány, ajánlott szakirodalom azoknak, akik meg szeretnék érteni Erdély legutóbbi fél évszázadát és egyik legjelentősebb költői teljesítményét.

FARKAS ÁRPÁD

1944-ben született Siménfalván. A székelyföldi Sepsiszentgyörgyön él; lakóhelye, valamint Esztelnek község és Miami Beach díszpolgára.

1993-ban József Attila-, 2016-ban Magyarország Babérkoszorúja-, 2018-ban pedig Kossuth-díjjal tüntették ki. 2005-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

(Részlet a regényből)

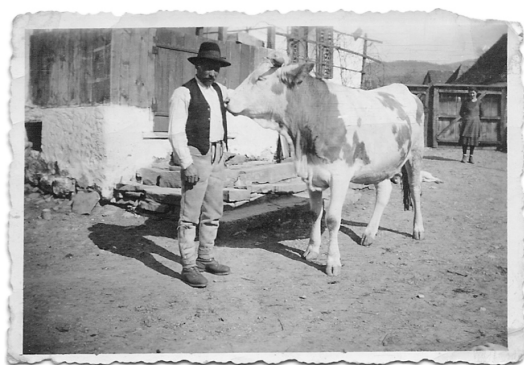
Most, hogy kollégáim – bizonyára ellenséges érzületből s leplező szándékkal – fényképanyagot sürgetnek a közös fotóalbumba, derül csak ki igazán, minő átok ül a rendetlen emberen. Telis-tele egy hatalmas fiók negyven-egynéhány esztendő forgószél-idekeverte kacatjaival, néhány amatőr fotó is akad közöttük, melyek aligha méltóak életünk nagyságának és pillanatnyi halhatatlanságának illusztrálására. Sajnos, nem készültem, most derül ki: időnként fotográfushoz kellett volna fordulni, rendbe tenni ábrázatot és szanaszét heverő kéziratot; aligha szolgál melegségemül, hogy harmincesztendős koromtól kezdve percig sem bíztam személyes holnapomban, s jó tíz éven át nem készült olyan felvétel társaságomban, mely birtokomban lenne. Így hát utólag nem állapíthatom meg, mikortól fordult őszbe a hajam. Jobb híján könyökig nyúlok e halomba, s időrendi sorrendben ideválogatom azokat, melyekről eszembe jut valami.

Rögtön az első gond: minden valamirevaló romániai magyar írónak van aktfotója (láttam, mert közzé is tettek belőlük) a világrajötte utáni napokról – többnyire fehér báránnyal hevernek hasmánt, gazdag hurkájú, világra gömbölyödő csecsemőpopsival. Sajna, nekem ilyen nincsen. A falun élő szüleim négyesztendős koromban szekereztek be velem először Székelyudvarhelyre, s ültettek föl Kovács mester műhelyében eme hintalóra. Ez volna első és egyben utolsó műtermi fotográfiám. Szavam nem a gyermekről szólna, aki szemmel láthatóan ártatlan és gyanútlan még akkorjában, hanem inkább a lóról, mely később, hol paripásan, hol császármetszett-hasú kancásan, de még szemevilága-ment bányalóként is benyargalta jó néhány versemet. A ló-szerelem (avagy: lóvá tett szerelem) persze mindig hintalóval kezdődik, melyre azok az átok műtermi fényképezészek felrakják a gyermeket: ringatózzék. Ők sejtik legkevésbé, hogy a bölcsőből kiringott gyermek már nyargalni szeretne, ha valamelyest megmozdul benne a vér. E kép előkerültével jövök rá csak, honnan keveredett elő a versmondat (hadd idézzem

szerénységemet): „Hintalóra pattan, nógatja: vágta!; születése: előre!; halála: hátra.” De a fotográfia meséje nem ennyi. A szülőknek tetszhetett nagyon az „édes gyermek” képe, s még a vásárban hintalóvat vásároltak neki, hadd lássák vitézüket élőben és naponta. Bizonyára későbbi családi mesélgetés is besegít a gyermeki emlékezésbe, de kimerevített előttem a kép: állok a fészernél, kezemben iromba fűrészszel próbálván elválni a hintaló lengedezésre szolgáló talpát – és jóatyám megjelenik a tornáccon: riadalom, pánik, zuvat! Pedig az a ló bizonyára lépni akart, ügetni, nyargalni, vi-

lágga száguldani az ő legényével. Faluhelyen eszmélkedtem, ott teltek később kamasz-nyaraim, s kedvenc felnőtt embereim mellett, maga a ló vált legmeghittebb élőlényemmé (hogy miért és miként – erről nem itt, erről: versek) közvetlenül nagyapám Berta nevű lovának személyében, kinek lábujjkörmömig megrendítő halálakor vadvirágkoszorút gyűjtöttem az együtt bebolyongott rétekről, nem is gyanítván, hogy egy életforma halálának vagyok részese a döggútig ballagó, lótetemet vonszoló, ökrök vontá szerék mögött. Ezidőt egész Kelet-Európa még lappangó költészetét benyargalta a ló-motívum. Honnan sejthettem volna, hogy azért, mert... Mert nálunk is csak 1953-ban, Sztálin halálának évében mondták ki a galaí konferencián a halálos ítéletet lovakra, átkos csökevényeire a múltnak, s dübörgött be életünkbe és költészetünkbe a traktor.

Mindkét nagyapámnak maradt egy pár fejőstehene, hatalmas beszoigál-tatási kvótája, s megmaradt nevük ott a község-házai kulák-listán. Mit csinál egy ilyen gazdaember, ha fotómasinával lép be valaki a kapu? Nem

hívja a feleségét: köss kendőt, Ilka!, nem hív gyermeket, unokát, együtt vonulni velük az öröklétbe, kiköti tehenét a pajtából; tesék: ez az én életem. Évek telnek, lábáról lefoszlik a székely harisnya, lemállik a lajbi, elúsznak a földek, beomlik az élet, de a csökönyös székely kitart, fenyegethetik, tönkretehetik: a kollektívbe be nem áll; így hát kiürül a csűr, a pajta, de megjön az első dédunoka, két távoli nemzedék ivódik két irányba, úristen, mi lesz en ebből?! Mi lenne? Megy a világ a maga romlott útján elébb. Nem lett bizony apai nagyapám abbéli óhajából sem semmi, hogy a fiából aranykálászos gazdát faragjon, nagy szerencsére idejében oskolának vágott, mert mire a mezs-gyéket egybeszántották, még azon tavaszon, földbe omlott a hajdani híres székely-szentmiklósi földmíves is.

Szüleim ifjúkori műtermi arcképét nem a fiúi főhajtás bigygyesztette vélem ide, jelezném csupán, minő idők jártak, mikor a nagy szárazság idején e portrék nagy méretű, hűséges másolatát egy véka búzáért festette meg a székelykeresztúri Ipó mester, aki méltán híresült el később, s nem csupán az én szememben, ki gyermekkoromban büszkén fedeztem föl valahol, hogy Sztálin elvtárs arcvonásai is az ő ecsetnyomait viselik. A portrék persze csapnivalóak, de kegyelettel őrzik az otthoni falak, mint immáron legfőbb örökségemet; anyám is így maradt meg most már számomra, örök fiatalon. Apám (kinek élete regényét nem itt óhajtom elmesélni) tanári katedráról nyugdíjba vonulván, meghurcoltatásokban s tisztességben megöregedett, vissza is hajlott atyja hajdani hívó szavához s a földhöz: az ő kertjéhez járul zöldségtermesztést tanulni a siménfalvi Alszeg. Hetvenesztendős létere gyümölcsfát ültet, kerti házikót épít, magokkal kísérletezik, s évről évre egyre több bort ereszt prése alatt a Csávossy Györgytől ajándékba kapott harminc szőlőtőke.

Az én szentmiklósi nagyapám, apámból kifogyván, addig csábított engem is földjei rám íratásával, míg a kolozsvári egyetemen találtam magam, s írogatni kezdtem, gondolom, a romániai magyar irodalom kellő szomorúságára. Azért szomorúságára, mert bár a szerkesztő urak meglehetősen előzékenységgel fogadtak, orcájuk rándulásából vélni véltem, hogy a gyermekkori élményanyag hozományából fogant irományok túl vadak és érdesek a kor hivatalos szelleméhez – és megbékítő bukolika híjával valóak. Mit tehettem volna?; mindenki a hozott fonnivalóval gazdálkodik, nagy megrázkódtatásokat élő, szűk kis székelgyöldi, falusi-kisvárosi miliőben nevelkedtem, kávéházi élményeim sem voltak; huncut az a kortárs is, ki ilyesmivel hencsere a korabeli Erdélyből. A kezdeti irodalomkritika, majd későbbi irodalomtörténet-írás nagy vakaródzással, kinnal és keservvel be is szuszakolt polcára a tájverset író költők sorába anélkül, hogy valamire való tájleíró verset elkövettem volna. Mindenki a maga dolgát végzi-alapon nem tiltakoztam én az ellen soha, sőt kedvükre szolgálván (lám, miként e felvétel is mutatja), pásztorbottal a kezemben megálltam a lencse előtt, őrizni Szent Anna tavát. A kosztüm persze nem ez alkalom-

ra készült, egyenliselete volt a fordított bundamellény annak a szilaj '68-as nyári tóparti táborozásnak, mely égszagató tábortüze köré gyűjtötte az európai mozgalmakra is odafigyelő félerdélynyi diákságot, s melynek minden esti fáklyaláng-körmenetét az a Vári Attila vezette, ki ma már annyi társunkkal együtt szintén a messzi távolból nosztalgiazik szülőföldje iránt. A maradás minden ódiu-mával és keservével e pásztorbotos póz enyhe pátoszáat és öniróni-áját természetesen ma is vállalom, minthogy nyakrándítás nélkül tettem akkortájt is, mikor a „népszolgálat” fitymálgató címkéjével kíséreltek bántogatni hang-, vélemény- és szótompító tollakkal rejtőzködő és menekülő feleim, kiknek soraiban mára virradóra természetszerűen szaporodtak el a harsány, bőmellű „népszolgák”.

Legszebb éveimről, a diákesztendőkről használható fénykép-dokumentumom sajnos nincsen. Ha csak nem tekinthető annak a már hadfímundérban készült homályló felvétel Király László és az azóta mennybe tűnt drága Hervay Gizi társaságában, talán egyik utolsó fényképtudósítás arról, hogy voltunk még (Királyval egy padlásszobában eltöltött forгатagos és fergeteges két eszten-dő után is) hetyke, nyalka s jövőbe bizakodva tekintő legények.

Élni valójában négy évet éltem – szoktam mondogatni –: 1968 és 1973 között, egy szellemi erjedésnek lendült, világba fölkerekedni vágyó kisváros sajtót alapító közösségében, ahol hatan is tüsténkedtünk egyívású, pályakezdő tollforgatókként, szétszédve aztán gyorsan a megtömődött időben. Örök egy kedves képet, készült a sepsiszentgyörgyi színész-újságíró rangadó focimérkőzés után, melyen komédiásaink természetesen jelmezben játszottak, középen Biró Leventét vélem felfedezni Falstaff kosztümjében. Ő is, a többiek is, talán a vad, ifjonti elszánásokkal együtt, ha nem is – oda, de többnyire: – tova.

És íme, egy dokumentum politikai-mozgalmi pályafutásomról: pionírrá avatnak. Későn, nagyon későn, életem delén túl, a kézdivásárhelyi „céhmesterek unokái”, megneszelvén, hogy nem volt még részem e magasztos élményben, maguk közé hívtak, és ünnepeles szertartás közepette nyakamba biggyesztették a vörös nyakkendőt. Elfogadtam jószívvel, nem titkolván, hogy valamilyen régen vágytam is rá nagyon. Két nagyapám konok kuláksága

miatt nem állhat-
tam társaimmal egy
zászló alá, így csak
sóvárogva kerülget-
tem a nyári pionír-
táborok drótkeríté-
seit, melyek mögött
pajtásaim oly vígan
hancúrozának, s
integettem a ten-
gerpartra robo-
gó úttörővonatok
után. (Fürödtem az
Adriában és Föld-
közi-tengerben,
Atlanti- és Csen-
des-óceánban, de
a Fekete-tengerhez
nem volt szeren-
csém mindmáig.)
Mozgalmi múltam
így hát szárnyak
nélkül indult, s úgy

is folytatódott. Automatikusan maradtam ki az IMSZ soraiból, a KISZ-ből is tehát, s mikor fölfedezték nyájon kívüli tengődé-
semet, későn szólítottak fel a közelgő államvizsgára is tekintettel
lévő belépésre, egy fürge házkutatás elsöpörte felvételemet. Új-
ságíró voltam már, pártlapnál dolgozó (hiszen melyik újság nem
volt pártlap?), ahol hiába szabályozta tagsági felvételhez kötő
rendelet a munkatársi viszonyt, én még mindig árválkodtam. Ek-
kor hívott Dali Sándor főszerkesztőm félre a parki fák alá, továb-
bítván Király Károly első titkár óhaját, miszerint kér, sürgősen
lépjek be a párt soraiba, mert az ő asztalán naponta szaporod-
nak a belügy-továbbította álneves és többnyire névtelen besúgói
jelentések áldatlan tevékenységemről; ideiglenes, viszonylagos

védettséget ő csak így biztosíthat számomra. Pártfelvételemnek korántsem volt olyan ünnepélyes szertartás-jellege, mint annak a meghitt, későbbi aktusnak, mikor is nyakamba kötötték a pionírnnyakkendő. Nézi is ott mellettem széles derűvel Molnár Gusztáv barátom és könyvszerkesztőm, mit művelnek vélem e lurkók, s dehogy sejtji, hogy még csak néhány esztendő van hátra, míg két lábbal rúgják ki őt is a bukaresti pártszervezetből, annyit sem hagyván néki, a „dicső múltból”, amennyi maradt nékem – e piros selyemnyakkendő.

Volt azért, látom, volt azért szívmengető életeményben részem még ifjúságom vége felé. A hetvenes évek elején ugyanis, néhány Erdélyre figyelő mecénás jóvoltából, mint a bécsi Szépfalusi István, a New Yorkban élő Püski Sándor, a párizsi Magyar Műhely akkortájt még minden irányba nyitó együttese, valamint a Magyar Írószövetség és az Újvidéki Rádió jóvoltából még kapucsukódás, újabb és közelebbi vasfüggönyhullás előtt szerencsém adatott megkóstolni a nagyvilágot. Hazaküldtek ezekről az utakról beszélő képeket népe ssé növekedett s azóta is aggodva-ragaszkodó

barátaink; lám: Lászlóffy Aladárral, Bálint Tiborral és Bajor Andorral Grazban, Szilágyi Istvánnal Münchenben, Párizsban, Velencében kóválygunk, Sütő Andrással a New York-i Hámos család otthonában egy lopva (mert felesége tudta nélkül) átvirrasztott éjszaka után, Chicagóban az Itt-Ott Kört szolgáló Sass Marcikkal,

Kányádi Sándorral a Niagaránál (Értől az Óceánig?, Ditrótól Detroitig?, vagy miként ő mondaná: Szabófalvától San-Franciscoig?); (apropó, Detroit: máig közöletlen és kifizetetlen K. S.-nek a hatalmas autógyár futószalagja mellett rögtönzött reklámversünk: „Se késefa, se hámisszár, / Magától fut a Ford Mustang”). És Páskándi Gézával, Kányádival, Sütővel, Szemlér Ferencsel és Gálfalvi Zsolttal Újvidéken és Szabadkán. Mit is beszéltem én az elején, hiszen van itt fénykép bőven, ha régiak is, fakultak is, de úgy tetszik, számuk akkortól vált elszaporodóvá, ahogy az országhatárt elhagytuk. Ennek magyarázatán egyszer majd érdemes lesz hosszabban elmerengeni. A sokféle útikép közül, ha

ráadásul színesben még reprodukálható volna is, kedvem szerint azt választanám, melyen Domokos Géza társaságában sütkérezünk a Kennedy Center zászlórengetege alatt. Nem is annyira a csodálatos útitárs kedvéért, a zászlókért inkább, melyek ezúttal nem az ENSZ-székház, csupán egy kis New York-i park szívében lobognak, a világ minden nemzetének messzire csattogó felségjeleként, köztük a magyar és román lobogóval is, természetesen anélkül, hogy parányit is sértenék a hatalmas és gazdag amerikai nemzet embereinek önérzetét. Mert ó, mily bikavadító színük van némelyütt az elbutult világban a más nemzetek lobogóinak, így itt e Balkán-szögletben is, ahol husángért kapkodnak már, ha mássága feldereng. Hiába figyelmeztetett jó idején Kogălniceanu úr: „A trikolor nemcsak az ország felségjele, hanem a teljes nemzeté, éljenek légyen tagjai bárhol is kerek e világon.”

Az utak pora hamar elszáll, hosszú évek bezártság-sötéte telepedett emlékükre, de kimarhatatlan, élet-megőrző élményeként szegődött reményvesztett éveimhez az egyszeri megmártóztatás gyönyörűsége: ha kalodába zárt is személyes sorsod, működik,

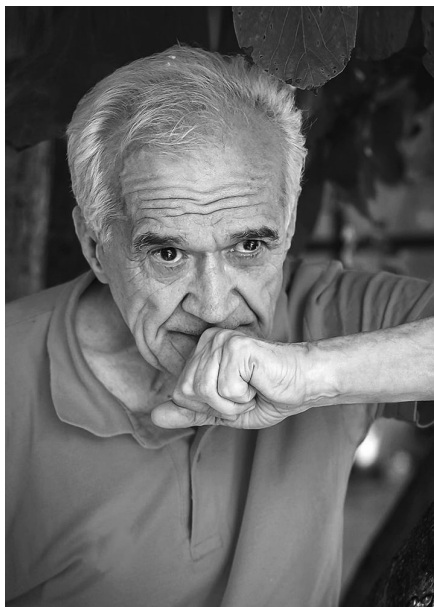
virul azt egyetemes civilizáció, s nem hűl ki alattunk-köröttünk egyhamar a föld.

A múltó esztendő szennyben és vérben vajúdo forगतagát csupán egy magasztos pillanatot szárnyára kapó felvétel őrzi, tömegjelenet ama nevezetes februári könyves-gyertyás néma tüntetésről, mikor is Erdély-szerte városonként 40-100 000 fegyelmezett ember vonult utcára magyar nyelvű iskolát és egyetemet követelvén.

A felvételen alig kivehetőek az alakok, jómagam sem látszom, hiába masíroztam megilletődötten az első sorban; itt valóban a tömeg a lényeges. S azóta, bizony, nemigen látszik-tetszik ki már az erősödő s mesterségesen bolydított zűrzavarból a nemes cél sem, melyért terekre vonultunk.

Szeretem bizony én szabadságát a szónak. Örömmel veszek mélyebb, erősebb lélegzetet elrontott tudómmal a lehetőségek levegőjéből, türelmetlen ember sem volnék. De minduntalan visszakísért álmaimban az az átok gyermekkori hintaló, s megmegszalad minden jóreményű, bizodalmas kedvem.

Látó 1990/10

- **L. Takács Bálint:** *Bad trip.*
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020.

L. Takács Bálint első kötete szabad és öntörvényű könyv, kacska-ringós utazás a valóság másik oldalára. A *Bad trip történetei* egyszerre pszichedelikus rémálmok és szikár elmetájképek a psziché bugyraiból. A könyv nem kórtörténet, és nem kortörténet – bár a kortárs popkultúra számtalan motívuma is megjelenik benne –, hanem felfedezés, kísérletezés, társadalom- és létkritika, hallucinogén-újhullám-minimál-prozában. A jó szöveg túlmutat önmagán, érzéki élményt ad, és gondolkodásra készítet. L. Takács Bálint szövegei ilyenek – látásmódja és hangütése eredeti, humora feketén csillog, szavai a helyükön vannak: irodalmi DMT a gépelfek és sárkánykristályok korából.

L. TAKÁCS BÁLINT

1998-ban született Székesfehérvárott. A Szegedi Tudományegyetem, a Budapest Film Academy és az Előretolt Helyőrség Íróakadémia hallgatója. Filmkritikákkal és prózáirással foglalkozik. Ez az első könyve.

Szakítottunk

Most szeretnék mesélni a kedvenc állatomról, a galandféregről. *Taenia saginata*. Milyen szép név. Úgy hangzik, mintha valami viktoriánus kori grófnő neve lenne, nem pedig a galandféreg latinul. Szeretném elmesélni, hogyan kezdődött a kapcsolatunk, és hogy jutottunk el idáig.

Ó, *Taenia*, miért kell elhagynunk egymást?

Minden reggel pokoli hasmenés. Ez lett az ébresztőóráim, mióta összeköltöttünk a férgemmel. Eleinte olyan szép volt minden. Aztán kezdtem megelégedni, hogy nálam lakik, én főzök rá, mindenben támogatom, mégis annyi fájdalmat okoz nekem. Pedig én vagyok a nő, nekem is vannak igényeim, de őt ez nem érdekli, csak eszik, alszik, néha átkúszik az egyik szobámból a másikba. Úgy érzem, ez a kapcsolat túlságosan egyoldalú. Mintha kihasználná, hogy szeretem. Mintha minden problémámat elintézne annyival, hogy „a szerelem már csak ilyen: néha kurvára fáj”.

Tanulmányozom a híg széketemben úszkáló fehér, rizsszerű féregpetéket. Aztán gyorsan lehúzó a vécét, nehogy a macskám felzabálja őket. Nem akarnám, hogy ő is belemenjen egy ilyen bonyolult kapcsolatba, mint a miénk.

Négy görcsoldó tablettát a reggeli kávé. Hasogat a fejem, remeg minden végtágam. De legalább vékony vagyok.

Ma már nem divat a kövér embereket lekövérezni. De aki vékony, annak nyugodtan szóvá teheted, még akkor is, ha egyáltalán nem kíváncsi a véleményedre. A kövérnek viszont nem szólhatsz, mert ki tudja, lehet, nem attól kövér, hogy egész nap otthon fekvé eszi a csokit, hanem pajzsmirigyproblémái vannak, vagy talán cukorbeteg. A genetikáról nem is beszélve. Ezért engem sosem gúnyoltak azzal, hogy kövér vagyok. Ehelyett, hogy éreztessék velem, nem tartozom közéjük, lesajnálta. Ezeket a szánakozó tekinteteket untam meg.

Ha most elhanyagolod a tested, az olyan, mintha fiatalon lennél kurva öreg. Először csak futni kezdtem a kis víztározó körül, nem messze tőlünk. Amikor elsőre körbeértem, azt gondoltam,

még tízezer kör, és lefogyok. De nem akartam annyit várni, mert addigra már harminc fölött leszek, és akkor hogy tudok pasit találni magamnak? Sokféle ötletnek utánaéztem. Szénhidrát-szegény diéták, káposztakapszulák, torna... Aztán ráakadtam az igazi megoldásra.

Galandféreg-diéta. Talán a név nem annyira meggyőző, de hallgassatok végig. A lényeg, hogy felmész erre az orosz weboldalra, és rendelsz egy tablettát 34 dollár 25 centért. A tablettában van egy galandféregpete, amit le kell nyelni. Aztán a gyomrodban kikel egy *Taenia saginata*. Először csak egy néhány milliméteres fejrész, ami a kis horgokkal rátapad a bélfalra, és a bőrén keresztül magába szív minden táplálékot, ami végighalad a bélrendszeren. Így elkezd szépen nőni, egyre többet eszik, és te is egyre többet ehetsz, annyi csokit nyomhatsz, amennyit akarsz, nincs fölösleges, megterhelő testmozgás, villámgyorsan szaladnak le rólad a kilók. Egyébként ez egy ősi módszer, már a 16. században rájöttek a galandféreg varázslatos képességére. Csak akkor még férges húsból készített langyos levest ettek, nem voltak ilyen modern tabletták. Khloé Kardashian is gondolkozott a galandféreg-diétán, hogy ő is olyan szép lehessen, mint a testvérei.

Ahogy látjátok, ez egy fantasztikus és nagyon hatékony módszer, kisebb mellékhatásokkal. Na de melyik gyógyszernek nincsenek mellékhatásai, igaz? Csak egy dologgal kell vigyázni. Ha túl régóta él benned a féreg, hajlamos felkúszni a bélfalon, és létfontosságú szerveken is megkapaszkodhat. Például eljuthat az agyadig, és akkor valószínűleg meghalsz. Ezért fontos, hogy egy idő után megszabaduljunk a férgünktől. Ehhez célszerű keresni egy orvost, a megfelelő tablettás kezeléssel pár hét alatt kipucolhatjuk a szervezetünket. De én nem akarnám, hogy erről bármelyik orvos tudjon. Még ha azt is hazudnám, hogy véletlenül fertőződtem meg, akkor sem szeretném, hogy a szép alakom és bámulatos fogyásom ne az én érdemem legyen, hanem valami köcsög féregé. Szerencsére erre is van alternatíva.

Szegényebb országokban, ahol gyakori a férgesség, elterjedt egy népi gyógymód. Ehhez először koplalnod kell, hogy a féreg

ne jusson elég táplálékhoz. Utána a szádban kell tartani egy kis tejet meg mézet, és megvárni, amíg az éhes féreg felkúszik a torkodon, hogy ehessen. Ekkor már csak ki kell húznod a szádbon keresztül, és megölnöd. Persze, nem szükségesek túl magas szintű orvosi ismeretek ahhoz, hogy rájöjjünk, a féreg nem tud, és nem is akar csak úgy felkúszni a torkodon.

De mi a helyzet az ánuossal? Ha a Taenia feje már a végbeledben van, könnyen el tud jutni a végbélnyílásig, csak egy kis ösztönzés kell neki. Ha az éhes féreg megérzi, hogy a segged mézestejes bevonatot kapott, szép lassan odakúszik, kidugja a fejét, és már csak meg kell ölnöd.

A megváltásig azonban sokat kellett szenvednem. Kálváriám, amit Taenia okozott, végtelennek tűnt. De csöndben tűrtem. Minden kapcsolatban vannak hullámvölgyek. Ez a sorsom. Ez a keresztm. A stigmám. Minden este, alvás előtt gondosan bekentem a megfelelő helyet a tejes-mézes keverékkel, és egy kalapáccsal a párnám alatt vártam a pillanatot.

Aztán egy reggel arra ébredék, hogy valami mocorog a végbélnyílásomnál, mintha apró karmok kapirgálnák a záróizmaimat. Oldalamra fordulok, felhúszom a térdeimet a mellkasomhoz, és nyomni kezdek. Néha hátrapillantok, és figyelem, ahogy a kis fehér fej lassan előbukik belőlem. Olyasmi látvány, mintha az Alien-filmek japán pornóverzióját nézném, ahol a xenomorfolk már nem az emberek mellkasából törnek elő, hanem a seggük-ből.

A horgos fej zavartan forgolódik, mint aki most jött rá, hogy csapdába esett. Szívókorongjaival a lelkembe lát. Nagyon nem akarja, hogy kirakjam a házamból. Ha tudna beszélni, most a csillagokat is lehazudná nekem, csak kapjon még egy esélyt. Típusos pasi.

Olyan erősen csapom fejbe a kalapáccsal, ahogy csak tudom. Gennyszínű folyadék fröccsen az ágyamra. A biztonság kedvéért még kétszer lecsapok rá. Aztán szétteszem a lábam, és elkezdem kihúzni magamból a hosszú, vékony, sikamlós testét. Nem pont így képzeltem el az análszexet, az biztos. Majdnem egy méternyi,

néhány centis ízekből álló szalagot húzok elő, aminek szép tojás-héjszínét csak a barnásvöröses testnedveim piszkítják be.

Rohanok a vécére, hogy kiürítsem magamból a belém szakadt féregízeket. Tudtad, hogy a galandféreg testének nagy része bébi galandféregből áll, amik a szülőkhöz kapcsolódnak? Egy szörnyetegnek érzem magam, amiért csak így kiszarom a gyerekeinket.

Ahogy lehúzom a vécét, megkönnyebbülést és felszabadultságot érzek. Végre túl vagyok rajta. Végre szabad és önálló vagyok. Végre azt teszek, amit akarok. Azt hiszem, ez a kapcsolat többet vett el belőlem, mint amennyit adott, már ki kellett lépnem belőle.

Aztán ahogy megetetem a cicámat, enyhe büntudat fog el. A szobámba érve erősödik bennem a rossz érzés. Nézem a foltot, ami Taeniából maradt. Azt hiszem, megtanultam az élettől, hogy minden sikerhez galandféreg-belsőségek ragadnak.

Csinálok egy képet magamról, az új emberről, akivé lettem. Nézem a szép, fehér bőröm, a vörös ajkaim, a vékony csípőm, a lapos hasam, a formás lábaimat. Végre egyszer az életben elégedett vagyok magammal. És boldog vagyok.

Ó, Taenia, bárcsak láthatnád!

Frei Gabriella

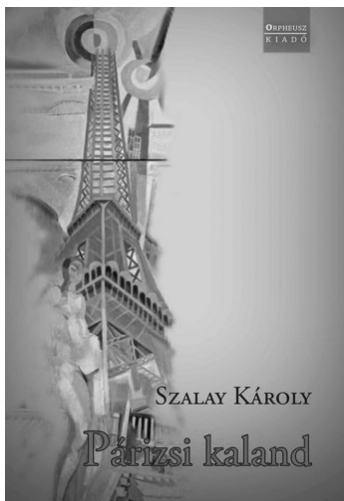
Politikailag inkorrekt emlékfoszlányok

Most, hogy a külföldi utazás újra kiváltságnak számít a koronavírus-járvány idején, még jobban átélhetjük Szalay Károly 1962-ben érzett lelkesedését. A kilencvenegy éves író-irodalomtörténész akkor három hónapra szökhett meg a szocialista valóságból, egyenesen a vegyes élményeket nyújtó francia fővárosba.

A *Párizsi kaland* csak az első része Szalay Károly tervezett memoárregény-sorozatának, de már önmagában is erős képet ad arról, mit várhatunk a folytatástól. Bár a kezdet egy jól körülhatárolt időszakot és helyszínt ígér, visszaemlékezése végül térben és időben kibővülő, „belső csillagtúrává” alakul. Néha ugyan egészen messzire is elkalandozik, a szöveg mégsem esik szét vagy válik zavaróan csapongóvá, a gyakori asszociációk csak annyira zökkentenek ki, hogy még biztonsággal visszataláljunk a kiindulópontához.

A szerző kutatási céllal érkezett Párizsba, és ideje meghatározó részét múzeumokban, könyvtárban töltötte, de már a harmadik fejezetben (*Chateaubriand sírja – és majdnem az enyém is*) egyértelművé teszi, hogy a címbeli kaland ennél jóval többet takar. A vendéglátójával közös dinard-i kirándulást egy halálközeli élmény teszi feledhetlenné, és a memoár később sem szűkülöködik meghökkentő, abszurd, olykor groteszk részletekben, furcsa rejtélyekben.

Soha nem fogjuk megtudni például, hogy miért esett be a kínai étterem ajtaján egy középkorú férfi holtteste, vagy mi történt

azzal a nézővel, aki nem élte túl az Elfújta a szél vetítését a moziban. Továbbá azt sem, hogy hová tűntek a Rue de la Huchette egyik kirakatában különös műsort adó orosz testvérek, akiknek személyleírásáról *Addams Family*-szereplőkre asszociálhatunk. Ez a könyv nem zeng ódákat Párizsról és a francia életézésről, helyette hol szürreális, hol realista életképekből, helyi lakosok és emigránsok miniportréiból alkotja meg egy idegen világ sajátos atmoszféráját.

E részletek közül azok a legkiábrándítóbbak, amelyek a magyar bevándorlók méltatlan körülményeit taglalják. A hazatérés bizonyosságával nézelődő, „egyszerű turista” szemén keresztül lepusztult otthonok, elvesztegetett lehetőségek villannak fel. Hiába színes figura Kabók Mátyás, az apró nyakkendőboltot vezető festő, Karinthy Frigyes bohém öccse, József (Jozsele) vagy a Montmartre-on tengődő, Toulouse Lautrec-szerű hajléktalan művész, kifejezetten kellemetlen róluk olvasni. *„A szánandó nyomornak ezzel a fokával még sohasem találkoztam. Ami nem azt jelenti, hogy netán Kecskeméten vagy Budapesten ilyen nem fordulhatott elő, de nem az én környezetemben. Legalábbis a nyomornak ez a penetráns, bűzhödő, nyúlós változata semmiképpen nem. Mert a szocializmus álságának ezt az arcát nem mutogatták.”*

A szegénységhez általában kiteszítottság társult, a született franciák ugyanis még az állampolgársággal rendelkező *„piszkos idegenekkel”* is ritkán vegyültek. A kötet egészére jellemző kritikus, szurkálódó hangból bőven jut a francia népnek, amelynek jó dolga van, X. és XI. századi épületei például azért maradtak meg, mert: *„Nem voltak tatárjaik, törökjeik, Habsburgjaik. S Trianont másnak csinálták, nem saját maguknak.”* Szalay rendszeresen kitér a helyiek felsőbbrendű attitűdjére, de nem hallgatja el a kivételeket, emlékezetesen barátságos embereket sem.

E „jó franciák” közül is kiemelkedik az értékes meghívólevelet biztosító Germaine Reneleau. Szeretettel, szinte már idealizálva mutatja be az asszonyt, akivel az utazás előtt hosszasan levelezett nyelvgyakorlás céljából: *„Germaine-től kaptam a legtöbbet önzetlenül. S furdal a lelkiismeret, vajon még életében megháláltam-é*

neki jóságát?” A művelt, érzékeny, minden „*alantas érzelmet nélkülöző*” Germaine évtizedekkel később, Le Mans-ban azt az ókori városfalat is megmutatta magyar barátjának, ahonnan rövidesen levetette magát. Az író az ő emlékének ajánlotta a *Párizsi kalandot*.

Majdnem minden helyszínhez, hangulathoz kötődik egy vagy több nő („*leányka*”, „*öreglány*”, „*kiöregedett kanca*”, „*kisasszony*”), aki valamiért megragadta a szerzőt. „*Gáláns kalandjait*” viszont nem részletezi, csípősen bírálva másképp döntő („*potenciakoldus, kivénhedt visszaemlékező*”) kollégáit. Visszatérő motívumként bukkannak fel kudarcral végződő udvarlási kísérletei, miközben elbeszélőként hitelesen lavírozik a nőcsábász és a csetlő-botló turista karaktere között. A zömében kínos csattanóval végződő próbálkozások rendre leperegnek róla, kivéve azt, amelyiknek a kötet leghosszabb fejezetét (*Judit*) szentelte.

Ebben az epizódban a tapintható kémia, a Szajna-parti andalgás, a párizsi utcákon elszavalt Ady- és Radnóti-versek, valamint a hollywoodi filmeket megszügyenítő csókjelenet idilljéhez Szalay apró részletekben adagolja a feszültséget. Az Ausztráliában élő, magyar származású Judit elhallgatott, de könnyen kikövetkeztethető traumája mindvégig szorongatóan lapít a felszín alatt, a beteljesülés reményét pedig végül zsidó vallásának szigorú szabályai hiúsítják meg. Az egynapos randevú történetét olvasva nemcsak kisebb katarzist élhetünk át, de az íróhoz is itt kerülhetünk a legközelebb.

A fejezet emellett – a *Párizsi kalandra* általában is jellemző – ötletes képzőművészeti ismeretterjesztésből is kihozza a maximumot. Nyilvánvaló, hogy a louvre-i tárlatvezetés nemcsak Juditnak, hanem nekünk, befogadóknak is szól, az ő kalauzolósa művelésünk egyik eszköze. Amikor viszont Szalay már úgy elemzi a titokzatos asszony testét, hogy festmények és szobrok részleteiből „*rakja őt össze*”, ez az oktató szándék egyedi, izgalmas árnyalattal gazdagodik. Hasonlóképpen érezhetünk akkor is, amikor a tengervíz formálta kövekről jutnak eszébe a művészbarát, Barta Lajos absztrakt szobrai.

Szalay helyenként modoros, de szórakoztató stílusa akkor érvényesül igazán, amikor akár ismerős, akár csak az utcán megfigyelt alakokról fest néhány mondatos, markáns portrét. Időnként egy-két szó is elég, hogy magunk elé képzeljük a „*kis pöffeteg, elkényeztetett gyermeket*”, „*franciásan csúnya*” férfit, a Sorbonne-on előadó „*öreg rogyanatot*”. Határozott véleménye van mindenről és mindenkiről, sem kortársait, sem napjaink emberét nem kíméli. Gyakran maró hatású jelzős szerkezeteiben („*európai ízléstelenség*”, „*mai bunkó sajtóhír*”) olyan kifejezéseket is használ, amelyekre még az internetes keresők sem adnak ki találatot („*hivataloskodó fütyüncök*”, „*kis porbafingó irodalmároncok*”, „*cikkentyű*”, „*fecsegenc lényem*”, „*kis lóti-futi mai kortárs pitincsákok*”, „*urizáló vadászoncok*”). A kicsinyítő képzőt és az idézőjelet veszélyes fegyverként alkalmazza.

Szabad képzettársítás ide vagy oda, a Szalayt szenteltvízzel lefröcskölő, solesmes-i örült papot kissé erőltetett György Péter esztétához hasonlítani, akinek foglalkozása egyébként szintén nem véletlenül kerül idézőjelbe. Eltekintve azonban az ilyen, feleslegesnek tűnő alkalmaktól, a folyamatos odamondogatásnak is megvan a bája. Különösen akkor, amikor a szerző önkritikus megjegyzéseivel saját magát is célponttá teszi.

Senkitől nem várható el, hogy kilencven fölött szokjon rá a politikai korrektségre. Szalay Károly nem is próbál ennek megfelelni, olyan őszintén avat be (nemcsak párizsi) emlékeibe, mint ha a memoárt inspiráló unokájának, Kornélnak mesélne. Világnevetét nem tudja, és nem is akarja eltitkolni, legyen szó Marie Antoinette-ről, a Kádár-rendszerről, a kortárs színházról vagy napjaink sajtójáról. Azoknak pedig, akik még nem ismerik gazdag életművét, egyes kötetei megemlékezésével, kontextusba helyezésével ő maga szolgálat tippeteket a kezdéshez.

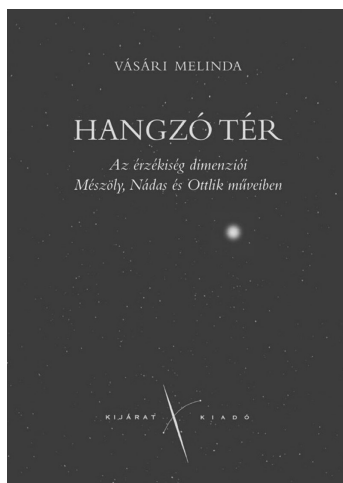
Fűzfa Balázs

Tér, idő

Kétségtelenül komoly feladatra vállalkozott Vásári Melinda. Három igen jelentős szerzőt igyekszik egy kalap alá venni, s egy bizonyos szempontból vizsgálni műveiket. Eme fő szempont pedig a „hangulat”, az „érzékeség” fogalma – nem az erotikáról van szó, inkább egyfajta „érzékelhetőség”-ről –, más szóval a kimondhatatlan kimondására tett kísérletek megragadása. Tudniillik hogy a modernség kezdete után – értsd: Arany János után (ezt én teszem hozzá) – világossá válik az irodalmat művelők számára, hogy a nyelv alkalmatlan az emberi létezés bonyolult rétegzettségének feltárására, ábrázolására. Nincs azonban más eszközünk e cél elérésére, mint a nyelv, ezért a műveket mégiscsak meg kell írni – mondja Ady, Babits, Kosztolányi és József Attila egyaránt.

A nyelvkérdés néhány évtizednyi megnyugvás után aztán a posztmodern korban újra aktuálissá válik – s itt kezdődnek Vásári Melinda kutakodásai –, hiszen mi másról szólna Mészöly Miklós munkásságának jelentős része, ha nem erről a problematikáról. A *Film* például kimondottan és tematizáltan beszél a nyelv ellehetetlenüléséről és nélkülözhetetlenségéről. De nyilvánvalóan ezt teszi a nyelvproblematika talán legnagyobb mestere – s ez talán nemcsak saját elfogultságom, hanem a kötet írójái is –, Ottlik Géza s persze a kötet harmadik megszólítottja, Nádas Péter is.

Mészöly kapcsán olvashatjuk, hogy mennyire fontos nála a hangulat(teremtés), melynek „...több aspektusa is jelentőségre tesz szert írásaiban // Az egyik ilyen fontos aspektus maga a köz-

érzet. Ez megjelenik egyfelől a hangoltság értelmében a nappal és az éjszaka közérzete kapcsán, amely az egyén és a környezetében lévő dolgok viszonyát jellemzi (nappal szembekerülünk a dolgokkal, éjjel együtt létezzük velük)” (139. o.).

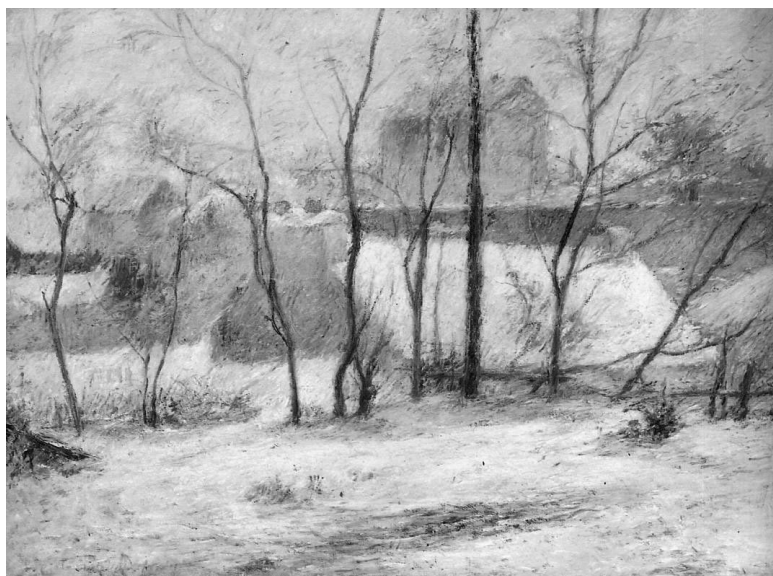
Mindazonáltal a kötet legfigyelemreméltóbb fejezetei az Ottlik műveiről szólnak. Annál is inkább, mivel a gyakran elemzett *Iskola a határon* helyett olyan szövegek kerülnek a kutató érdeklődésének homlokterébe, mint *A hajnali háztetők* és a *Buda* (továbbá a szintén sokkal ritkábban emlegetett, pedig meglehetősen fontos textus, *A Valencia-rejtély* című hangjáték). Különös izgalmat rejt még egy laikus számára is az a rész, melyben Vásári Melinda a matematikai, fizikai hasonlatok, metaforák szerepét vizsgálja Ottlik szövegeiben – meggyőzően teszi ezt, mondjuk mi, a hozzánemértők nevében...

A *Budával* kapcsolatban pedig így összegez: „*Ismét a pontatlanság aggasztja az elbeszélőt, ugyanakkor itt is mintha – Mészöly szavaival – ezzel a pontatlansággal lehetne rámutatni a pontosságra. A hangulat esztétikai fogalmával is azonosítható érzés e megragadás tárgya: tekinthető az egyén hangoltságának, a környezet egyénre való hatásának, atmoszférának, légkörnek, de kollektív közérzetnek is...*” (212. o.).

Kétségtelen, hogy a *Buda* már megjelenésének idején (1993) is borzolta a kedélyeket, melyek mára sem nyugodtak meg igazán. A regény még nem találta meg végső helyét a recepcióban, pedig már bőven eltelt az a bizonyos húsz év, amelyet maga Ottlik jósolt még az *Iskola...* megjelenésekor a Hornyik Miklósnak adott interjújában, hogy tudniillik „*az olvasóknak húsz évig kell olvasniuk, [...], hogy rájöjjenek arra, mit is akartam mondani*”. Vásári Melinda fő érdeme nézetem szerint abban van, hogy a *Buda* értelmezéséhez tud új szempontokat adni, mindenekelőtt abban a vonatkozásban, hogy ez a regény tulajdonképpen és kizárólag önmaga megszületésének, teremtdésének folyamatában definiálja saját magát. Ráadásul a saját halál megírásának szédítő dokumentuma egyben. Pontosan addig tart, ameddig a szerző élete.

Másképpen szólva: külső szempontokból a *Budát* nem is lehet meghatározni, körülírni esztétikai vagy poétikai értelemben, annyira csak önmagával azonosítható szöveg. Mint Borgesnél Pierre Ménéard *Don Quijotéja*. Szó szerint ugyanaz, mint az eredeti, és mégis valami egészen más. „Hangregény” – mondhatnánk egy újabb keletű fogalommal élve, rímelve egyrészt a szóban forgó kötet alcímére, utalva másrészt arra, hogy például az *Iskola a határon* hangos regényként való interpretációja Kulka János által egy egészen újfajta műalkotást hoz létre. A hangregény által fölvetett elméleti kérdések pedig igencsak hasonlatosak Vásári Melindának a „hangzó tér”-rel kapcsolatos kérdéseivel. Azaz megválaszolhatatlan kérdések megválaszolásának egyetlen lehetséges módja mégiscsak a regény lesz, mert „[a] regényt már csak a hallgatás előzi meg” (Ottlik: A regényről).

Vásári Melinda: *Hangzó tér*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2019.

PAUL GAUGUIN (1848–1903) festménye

Lafferton Luca

Időkapszula 1919-ből

1919 távolinak tűnik, jól megvan a történelemkönyvek, tankönyvek és tudományos publikációk lapjain, sőt, online is, de nem örvend olyan komoly hírnévnek, mint sok megelőző és következő évtársa. Talán azért, mert 1919 maga volt a káosz és kilátástalanság: az első világháború után, de még a hivatalos végszó, Trianon előtt vagyunk, kétségbeejtő gazdasági és morális válság közepette, a Monarchia szétesett, az államhatárok ide-oda tologatása zajlik, terror követ terrort. Emellett felüti fejét a spanyolnátha, amely éppen a legéletereőbb korosztályt támadja meg, és okozza világszinten több ember pusztulását, mint maga a Nagy Háború.

Hajdú Farkas-Zoltán erről a zűrzavaros évről írt kötetet. Négyszáz oldal, de a jellemzően bekezdésnyi hosszúságú fejezetek miatt mégis olvasóbarát. A könyvet számos grafikai munka díszíti, Vidák Zsoltnak köszönhetően.

A szerző az 1919-es évet a tizenkét hónap mentén mutatja be, amelyben a szereplők mindennapi életéből láthatunk mozaikockákat. Egyfajta időkapszula ez, méghozzá értelmiségi szemszögből, hiszen híres magyar és nem magyar írók, művészek lépnek színre. Mintha egy korabeli kulturális újságíró elhatározta volna, hogy egy éven keresztül gyűjteni fogja az általa kiszemelt emberek életének híreit, pletykáit, naplórészleteit. Mintha valaki ma hírességek Facebook-posztjait, a napi magyar és nemzetközi

történelem egyes eseményeit jegyezne fel, majd gyúrná elbeszéléssé, hogy így engedjen egy évnvi betekintést a korba.

A mű Bánffy Miklós gróf színre lépésével kezdődik, aki a világháborút lezáró béketárgyalások apropóján indul kiküldetésre – egyelőre nem Párizsba. Nem véletlen, hogy éppen egy kolozsvári magyar az első szereplő, hiszen már a könyv címe is a Trianon okozta történelmi tudathasadásra utal. A zárszóból kiderül, hogy a kifejezést Láng Gusztáv irodalomtörténésztől vette át a szerző, Láng ugyanis számos alkalommal érzékelt a Kádár-korban tartott, erdélyi irodalommal kapcsolatos előadásai során, hogy hiányos a csonka Magyarországon élő magyarok magyarságtudata. A „csonkamagyar” kifejezéssel ő tehát nemcsak magára az elcsatolás tényére utalt (bár akkoriban ez éppen elég volt a botrányhoz), hanem arra is, hogy a megcsonkított országban maradtak történelmi emlékezte – akarva-akaratlan – hiányossá vált. A rendszer-váltás óta bár változott az anyaország határon túli magyarsághoz fűződő viszonya, mégis elgondolkodtató, hogy Hajdú Farkas-Zoltán jóval a Kádár-korszak után ezt a könyvcímet választotta.

Bánffy Miklós neve ma is többet mond az erdélyi magyaroknak, mint a magyarországiaknak. Viszont rögtön a következő fejezetben olyan közismert szereplők lépnek színre, mint Thomas Mann, Bartók, Kodály, Einstein, Füst Milán és Freud, és aztán egy szűkebb réteg számára ismert személyek is megjelennek, például Gombaszögi Frida vagy Bulányi György.

Az 1919-es év egyéni sorsok szintjén sem jó hangulatban kezdődött. Bánffy a nemzetért aggódott (és tett), Füst Milán – ahogy általában – depressziós, Bartók és Kodály reményvesztettek voltak szakmai lefokozásuk miatt, a hónap végén pedig meghalt Ady Endre (kommentálja: Móricz Zsigmond; a temetésen Babits tekintetét vizslatja: özvegy Ady Endréné, Csinszka). André Gide a boldogság lehetetlenségéről beszélt. Gombaszögi Fridát megtámadta egy féltékeny rajongója (a „*merénylet megrázza a mindentől mélyen megrázott Füst Milánt*”), Franz Kafka pedig elkapta a spanyolnáthát, ami ebben a 2020-as, járványos évben különös súlyt ad az olvasmányélménynek. Mindeközben cseh csapatok szállták meg

a Felvidéket, Románia pedig Erdély bekebelezéséről közölt proklamációt. De azért akadtak boldog szereplők is, például Thomas Mann, aki finomakat evett, jól keresett, ismert és elismert íróvá vált. Hasonlóképpen Albert Einstein, aki januárban éppen Svájcban élvezte a napfényt, a tájat és a finom csokoládét. Neki a későbbiekben is az volt a legfőbb gondja, hogy mennyi tiszteletdíjat csikarhat ki munkáltatóitól, persze (volt) felesége ösztökélésére.

Az elbeszélő további szereplőket is felvonultat az év során, de kialakul egy „törzsgárda”, akik időről időre visszatérnek. A narrátor és a szereplők váltakozva említik a történelmi eseményeket és a köznapi érdekességeket. Februárban például olvashatunk a repülés történetének kezdetéről, eközben Budapesten a nemrég eltemetett Ady Endréről ír a Nyugat, Szegeden Móra Ferenc a Kultúrpalota igazgatójaként feljegyezi, hogy betörték a múzeumba a „komenista elvtársak”, Csíkszeredában pedig komoly a baj a spanyolnátha miatt.

Az elbeszélő néhol szinte bulváros vizekre evez, például Móricz Zsigmond naplójába pillantva: *„Van egy fiókom, ami tele van erotikus írásokkal, képekkel, fényképekkel. Ez a fiók a nagy Vulva, amely a legtöbb kéjt adja (...)”*. Majd következik Freud pályafutásából egy képkocka, aztán újra a már bemutatott szereplőkről olvashatunk. A műben mindvégig velünk van Csinszka, aki kétségtelenül a legüdítőbb szereplője az évnek, Babitsot ostromló szerelmes levelei miatt.

Megjelenik a színen Kassák Lajos is, aki a frissen alakuló Tanácsköztársaságban még nem tudhatott a vörös terrorról, amely a Szamuely Tibor vezényelte Lenin-fiúk brutális gyilkosságaiban csúcsosodott ki. Mivel a könyv első fejezetétől az utolsóig jellemző, hogy térben mindenféle kötöttség nélkül cikázik az elbeszélő, egy idő után már nem hat abszurdnak, hogy egyes brutális jeleneteket teljesen más hangvételű írások követnek: például a vörös vérengzés után egy semmilyen szálon nem kapcsolódó erotikus történetet olvashatunk, amelyben éppen Németországban lép fel a Barrisons Sisters, és amelynek Thomas Mann – elborzadó – szemtanúja.

Bár a visszatérő szereplők mellett mindig lépnek színre újak (például Csontváry, Csáth, Lukács György), de a sor, szerencsére,

véges. A mozaikosság ellenére is kirajzolódnak fajsúlyos motívumok, ilyen például a már említett kommunista terror, ahol szinte helyszíni tudósítóként vagyunk jelen rablások, gyomorforgató gyilkosságok, akasztások alkalmával. A szereplők életútjából az is kiderül, hogy az értelmiség egy része lényegében kritika nélkül támogatta a Magyarországon létrejött zsarnoki világot (Lukács György), sokan pedig a kommunizmus távolról szépnek hangzó eszméje miatt álltak ki mellette (Kassák, Bartók, Móricz) – igaz, közülük sokan annál nagyobb csalódással fordultak el tőle, miután megismerték a rendszer valódi működését.

Néhány hétköznapi ember sorsába is beleláthatunk. Visszatérő szereplő egy Ghizela nevű erdélyi magyar lány, aki megpróbál elszakadni otthonától, a paraszti háztól, mert boldogulását a román iskolákban és lehetőségekben látja, anyja nem kis szomorúságra. A hétköznapi sorssal szemben pedig megjelenik a kontraszt is, hiszen a határ másik felén éppen a román hadsereg foglalja el az országot, Budapesten át egészen Nyugat-Magyarországig.

Augusztus 1-jén a proletárdiktatúra bukásáról olvashatunk, amelynek helyébe rögtön egy másik terror lép. Az év Horthy bevonulásával, a Lenin fiúk felakasztásával, a fehérterrorral és Clemenceau magyar békedelegációért küldésével zárul történelmi szinten, de a főszerep továbbra is a hétköznapi élet filmkockáié lesz.

A könyv tehát rövid, egymástól független történetek összességéből áll, amelyek összetartó kapcsa az 1919-es év és annak személyes megélése. Az események minden hónap végén egy Ipse nevű ember szürrealista álmában sűrűsödnek – ez kevésbé sikerült eleme a műnek, a sajátos összegzések inkább kizökkentik az olvasót. Hajdú Farkas-Zoltán alaposan utánajárt ennek az időszaknak, amelyet jól tükröznek a szereplők naplójából kiválasztott idézetek, illetve ezek átírásai. De másokat is idéz a szerző, Füst Milán természetét például Nádas Péter szavaival festi le, szerinte ő a magyar irodalom legnagyobb monománja és hipochondere, aki egész életében a halálra várt. Eredeti naplóbejegyzést többek közt Bánffytól olvashatunk a világháborús béketárgyalások kapcsán: „*Akkor még azt hittük, hogy ez érdekel*

valakit odakiinn.” Vagy éppen Móra Ferencről: „*Mindenki parancsol, és senki se tudta, kinek kell szót fogadni (...), mindenki bele-tömörült valamilyen tanácsba, és soha tanácstalanabb nem volt ez a boldogtalan ország. (...)*”. Noha bőven találunk szó szerinti idézeteket a könyvben, azok a hitelesség miatt kerültek bele, a mű nem naplómontázs.

Hajdú Farkas-Zoltán több kötetes író, műfordító és néprajzos, könyve is izgalmas elegyű olvasmány, amely műfajilag nem könnyen besorolható: regényes elbeszélésfüzér, „dokumentumfikciós” mű. Ilyen értelemben hasonlít Balázs Attila 2013-ban megjelent *Pokol mélyén rózsakert* című könyvére, amely a Rózsa Flores Eduardo-ügy apropóján született, és amelyben szintén számos magyar és nemzetközi híresség szólal meg az adott téma kapcsán, hol idézet, hol átirás, hol drámai dialógus formájában.

A *Csonkamagyar* 1919-et szikár, visszafogott hangnem, kifinomult stílus, tájékozottság és intellektuális humor jellemzi. A történetek elmesélésekor a szerző nem súlyoz, nem minősít, nem foglal állást, megmarad közvetítői szerepben. Ennek ellenére, vagy pont ezért, az elmondott történetek mellett nem lehet érzelmek nélkül elmenni. Nehéz időszak volt ez (is) Magyarországon és másutt, de az élet végül mindig ment tovább, ezt az évet is túl lehetett (kellett) élni, bízva egy szebb jövőben. Ahogy pedig a világtörténelem minden időszakában, úgy ebben az évben is akadtak boldog pillanatok.

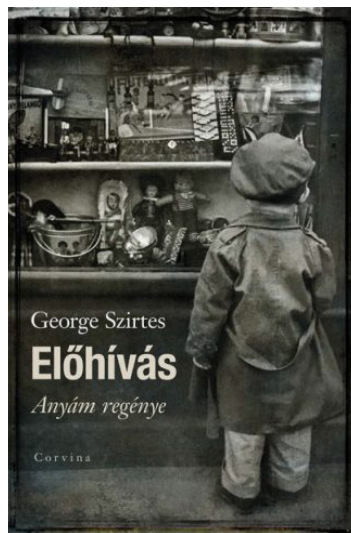
Minden erénye ellenére a mű terjedelme túllépte azt a határt, ami feszessé tette volna. Tizenkét hónap nehezen tömöríthető, de egy idő után sok lesz, és tartalmilag repetitív válik a „sztorik” tengere, amelyek között akadnak gyengébbek is. Technika-
ilag viszont legfeljebb az kifogásolható, hogy a bibliográfia helyenként nem elég pontos. A *Csonkamagyar* 1919 színvonalas, szórakoztató társadalmi-történelmi visszatekintés egy évszázaddal ezelőtti izgalmas korszak izgalmas évébe, amely meghozza az olvasó kedvét a kor alaposabb megismeréséhez.

Farkas Nikolett

Egy régi-régi hangulat

Az *Előhívás: Anyám regénye* George Szirtes emlékei mentén épül fel, melyeket fotók keltenek életre. Ezek kiindulópontként szolgálnak a szerzőnek az emlékek előhívására a múlt ködéből – ezért is találó a magyar cím. A fotókat nézve a narrátor belemerül családja történetébe, melynek kapcsán a második világháború, a halál- és munkatáborok traumája is megelevenedik, mivel édesanyja túlélte Ravensbrück és Penig borzalmaait. Az itt-ott közbeszúrt versek egyfajta irodalomterápiás hatást keltenek az olvasóban: mintha az írással próbálná feldolgozni a múlt tragédiáit, melyek nagy részét szülei és felmenői éltek át. Több verse szól arról, milyen volt az élet az erősen traumatizált édesanya mellett, de a háború utáni Anglia képei és életük újraindításának emlékei is megjelennek. Például az első televíziója mellett álló házaspár fotója. A regény szerkezetét is voltaképpen a fényképek sorozata adja, melyek visszarepítenek egészen 1926-ig, az első fennmaradt képig, amely az akkor kétéves Nussbächer Magdáról, a regény főszereplőjéről készült.

A könyv két részre oszlik. Első szakaszának váza a házak, lakások felidézése, melyekben a szerző családjával élt édesanyja haláláig. Az objektív az ő személyére fókuszál. A narrátor fókusza azonban nem tűnik objektívnek: bár a tőle telhető legnagyobb távolságtartással közelít édesanyja alakjához, érződik rajta, hogy nehezebbre esik érzelmeit mellőzni. Többször hagyatkozik saját benyomásaira, és ezeket fűzi tovább: vajon milyen ember volt va-

lójában az édesanyja, hogyan vélekedett bizonyos kérdésekben, mit érzett múltjával, életével kapcsolatban – néhányszor viszont hangsúlyozza, hogy talán csak az ő „szűrője” torzít.

Az édesanya lényét belengi a rejtély. Vajon mi okozhatta zárkózottságát? – erre próbál választ találni fia. Utolsó fotóján – a könyvben az első – az álomkonyhájában ül, mégis boldogtalanak tűnik. Mint kiderül, ekkor már komoly mentális problémákkal küzd. Fia emlékeit végigkíséri, belengi az élettörténet minden pontját a kétely: anyja mikor lehetett igazán önmaga, volt-e önfeledten boldog, s ha nem, miért nem. Mi történhetett vele, ami ezeket a mély sebeket okozta? A szerző a szöveg első felében 1948-ig – saját születésének évéig – idézi fel Nussbächer Magda élettörténetét.

Szirtes külső ösztönzés hatására ragadott tollat felderíteni édesanyja életét – az írás a megértés folyamatát szolgálja. Mégis végig érződik könyve olvasása közben az a belső késztetés, amely nem hagyja nyugodni. Az anya-fiú kapcsolat minősége a regény során folyamatosan változik. A gyermek George édesanyja kedvence, életének egyetlen öröme. Majd ahogyan cseperedik, és nem azt az utat választja, melyet édesanyja kijelölt neki, mintha fokozatosan eltávolodnának egymástól. Szembetűnő, ahogyan félti és óvja fiától annak első barátnőjét, mintha nem bízna saját gyermekében.

Ezt követi a könyv második részében a (re)konstruált életút leírása. *„Anyám tehát eltűnik a tükörben, és újjászületik mint önmaga egy másik életben. Mostantól kezdve a történet Magda története.”* Innentől megváltozik a megszólítása is, már nem mint édesanyjára emlékezik a férfi, hanem a Magda nevű nő életét követhetjük vissza egészen a születéséig. Egy fordulatokban gazdag történetet olvashatunk: az elbeszélő kendőzetlenül számol be a családi konfliktusokról, arról, miért szakított meg Magda minden kapcsolatot férjének közeli hozzátartozóival. Magda mély sebeit is feltárja előttünk édesapjáról készített felvételével. Például az ifjú házaspár pénz híján a férj – már amúgy is zsúfolt – családi házába kényszerül költözni. Azonban az anyós nem fogadja

tárt karokkal Magdát, sőt kimondottan ellenségesnek tűnik, még a kamrát is elzárja előle, nehogy ételt lopjon.

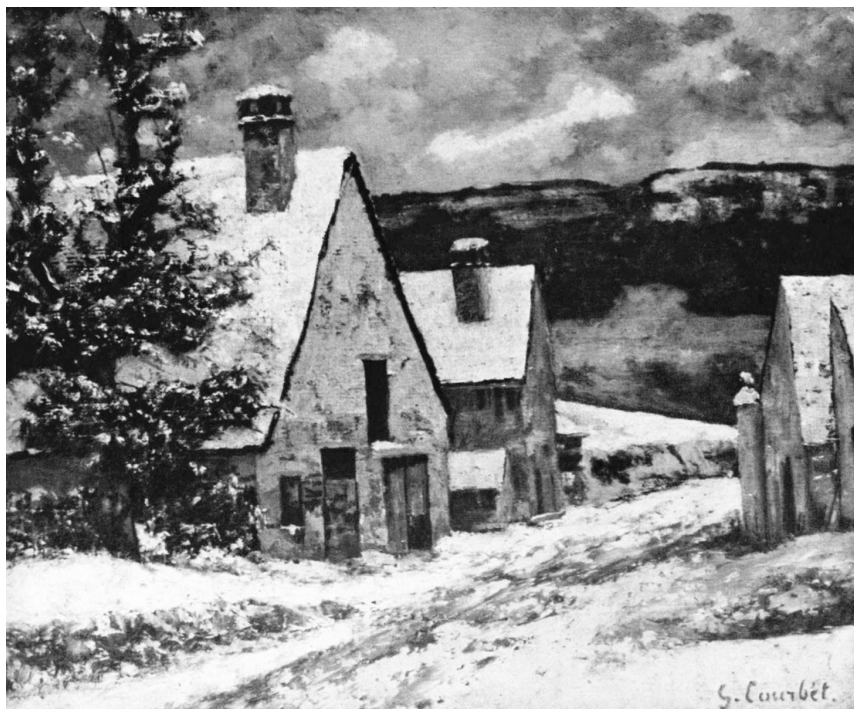
Szirtes Budapestre és Kolozsvárra is ellátogat, hátha talál néhány ismerőst, akik jól ismerték Magdát – több forrásból összegyűjtött információk alapján alkotja meg tehát édesanyja alakját. E részekben erősen érezhető múltba révedése, mintha egy végtelenített Karády Katalin-lemezt hallgatnánk, miközben körbejárjuk a '80-as évek Budapestjét: *„1986-ban már Magda lett a pszichopomposzom Budapesten. Gondoskodott a biztonságos áthaladásomról. Kötelessége volt. Végtere is az anyám.”* A szerző felidézi a háború utáni Budapest hangulatát, és követi édesanyja útját a fotográfusműhelytől akkori otthonáig, a Király utcába. Kolozsvárott kevéssé jár sikerrel, ugyanis a házat, melyben Magda született, valószínűleg lebontották.

Szirtes megkísérli rekonstruálni, mi történt anyjával a deportálása alatt, de minderről csak sejtése lehet. Mindössze egyetlen fotója maradt, mely a háború végén készült Magdáról és egy titokzatos amerikai férfiről, George-ról. Vélt kapcsolatuk köré egy regényes románcot sző. Mire a narrátor születéséig eljutunk, már nemcsak Magda élettörténete tárul elénk, hanem családjáé is. Édesapja kiskorában elhagyja őket, állítólag Amerikába menekül. Erről édesanyjától értesül. Nagyapja nevével egy 1928 februárjában New Yorkba érkező hajó potyautaslistáján találkozik. Magda bátyja, Dezső rejtélyes módon eltűnik a deportálások idején, melynek okára és körülményeire soha nem derül fény. Később, a háború végeztével Szirtes hazautazik szülővárosába, hogy megkeresse szüleit, testvérét, ám hült helyüket találja, és döbbenetesen konstatálja, hogy a szomszédság egyáltalán nem hiányolja őket. Innen datálja az anya gyűlöletét a magyarság iránt. Majd mikor már egyáltalán nincs mibe kapaszkodnia, a fotókhoz nyúl, s azok alapján von le következtetéseket az édesapáról és Magdáról.

A regény nemcsak egy szűk értelemben vett családtörténet, hanem korrajza is a háború körüli, utáni időszaknak. Szirtes egészen invenciózus módon küzd meg az emlékezés nehézségeivel, s konstruálja meg édesanyja történetét a fotók és versek által,

melyek egységet alkotnak a szövegben. A fordítás – néhány elgépeltől eltekintve – igényes, gondosan kimunkált, több helyütt rövid, tömör mondatokkal operál, összhangban a versek stílusával, formájával. A szöveg elgondolkodtatja olvasóját arról, miként lehetséges felidézni és feldolgozni egy család tragédiákkal teletűzdelt életét a művészet eszközeivel.

George Szirtes: *Előhívás. Anyám regénye*. Fordította Kúnos László, Rakovszky Zsuzsa. Corvina, Budapest, 2019.

GUSTAVE COURBET (1819–1877) festménye

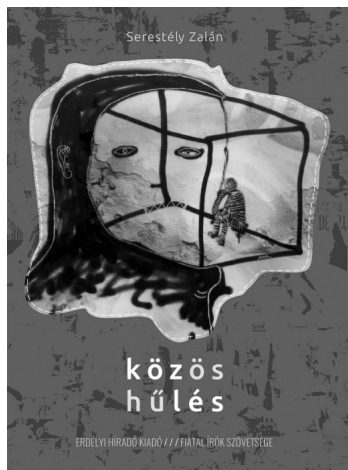
Kovács Újszászy Péter

A pusztulás alternatívái

Serestély Zalán költészete történe-
tekbe ágyazott líra. A szerző témái
2014-es debütkötetének megjelené-
se óta szinte változatlanok marad-
tak. Hanyatló családtörténetek, az
ember kiszolgáltatottsága, az apák
betegségei ugyanúgy helyet kapnak
a *Feltételes átkelés*ben, ahogy kulcsmotívumai a *közös hűlés*nek
is. Az alkotó nem bontja ciklusokra kötetét. A verseket leginkább
azonos hangulati világuk köti össze.

Pályafutásának kezdete óta Serestély versnyelve letisztultabbá
vált. Szabadversei töményebbek, lírájának közvetítésmódja ma-
gasabb fokú lelki érettségről tanúskodik, magabiztosan használja
a formát, verseit hibátlan zeneiséggel vértelmez fel. Szépírói pályá-
ján jól látható fejlődés követhető nyomon. A *közös hűlést* nem
merném olvasmányos vagy akár könnyen befogadható kötetnek
nevezni. Az olvasónak meg kell küzdenie azért, hogy elnyerje a
versgyűjtemény bizalmát. Serestély művei csak a sokadik újraol-
vasás után fedik fel igazán azt az univerzumot, amelyet a költő
megalkotott.

A kötet nyitóverse, az *apacsend* egy férfi elmúlásának memen-
tója, akinek helyén tavak nyelik önvizüket. Igen invenciózus meg-
látás a hallgatások irányának követése: „*apám volt akkor / a leg-
csendesebb halott / hallgattam / fölfele hallgatott*”. A költemény a
hallgatás erejét hangsúlyozza, amely még a síron túlról is átítatja
az eltávozott környezetét: „*hiába szállt alá hogy teste / rohadását
megannyi / jámbor állat bevégezze / hallottam / fölfele hallgatott
/ nyolc emelet hosszan / végig fölfele*”. Bár a szöveg az apa halálá-

nak állít emléket, mégsem nevezhető traumaköltészetnek. Verse nem részvétet szándékozik kelteni, a belőle sugárzó melankólia és nyugalom teszi értékessé, egyedivé. Nem a halál ténye, hanem a csend múlhatatlansága nyomasztó. A költő különbséget tesz a halottak csendje között, amikor azt állítja: „*az én apám volt / a legcsendesebb halott*”. Két alkalommal is kitér a nehézségekre a családfő életében: „*fénytelen ünnepek / a folyton félrenyelt leves / televizelt ágyak*”, „*halottaságja gennyes / paplanát-párnáját iszonnyal / két újra csípve*”. Az első felsorolást az apa életkorát tematizáló versrészletbe ékeli a szerző, mintegy kettévágva az ötvenhét év üledékének költői képét. De sokkal erőteljesebb hatást kelthetett volna, ha a fénytelen ünnepekre és televizelt ágyakra vonatkozó felsorolás kimaradt volna a versből, mert néhány sorral lentebb ismét felbukkan a „gennyes paplan” jelzőszerkezet, amely egyaránt értelmezhető a halál kegyetlensége és az ágyhoz kötöttséggel járó nehézségek metaforájaként.

Az *álmaira a part* a felejtés folyamatának rekonstruálása. A költő érzéki képeken keresztül láttatja ennek mibenlétét. A szél, a homok és a vízpart ugyanis mind-mind összekapcsolható az-azal, ahogyan elménkben bizonyos dolgokra homály borul. A vers fokozatosan építi fel a nememlékezés formáit. Serestély először a szélhez, majd a partjahagyott bárkához, később a vízparthoz, végül pedig a dobozából kihúzott cigaretta visszagyömöszölésének nehézségéhez hasonlítja a felejtést. A vers építkezési folyamata azért különleges, mert a tenger és a víz motívumából bontja ki a dohányzás részleteit: „*úgy nem emlékszik anyám / ahogy frissen bontott dobozba / képtelenség visszagyömöszölni / az első kihúzott cigarettát*”. Kezdetben markánsnak tűnhet a váltás vízpart, szél és cigaretta között, a verszárlat azonban közös nevezőre hozza a képeket: „*úgy nem emlékszik anyám / mint bevont vitorlákra a passzát / álmaira a part / homokra a partjahagyott bárka / rágyújt ha kérdezem / s nem emlékszik / hűlt öklökre / s bevont / vitorlákra*”.

A kötet családtörténeti versgyűjteményének következő darabja, az *apatheia* a nagymama elméjének leépülését követi nyo-

mon, amely a *közös hűlésben* megjelenő pusztulási „alternatívák” egyike. A halált, betegséget vagy veszteséget tematizáló versek patetikussá, érzelmileg túlfűtötté válhatnak. Serestély Zalán nagymama-verse azonban a maga egyszerűségében válik igazzá. A költő transzcendens töltetet ad a demencia tüneteinek, majd a vers zárlatát egy profán megnyilatkozással teszi emlékezetesé: *„amikor hónapok múlva / magányát meglátogattuk / féltünk arcon csókolni / ő pedig inkább / a banánról kérdezett / hogy vitünk-e neki.”* Az alkotás a betegség súlyosbodásának fokozatai szerint építkezik. Eleinte föl-fölbukkan a színlelés, az idős asszony büszkesége, bizonyítási vágya, hogy családjá tudtára adja, nem is annyira súlyos az állapota: *„felőlünk csak úgy érdeklődött / hogy a fiúcska? hát a leányka? / – eleinte mindig / szünetet tartva kettőnk között / hogy azért anyám is érezhesse / csak a nyelve felejt.”* A kór előrehaladtával a színlelés megszűnik, az egyén emlékezőtehetsége pedig úgy oldódik fel, mint vízben a mézskő. A vers központi motívumaként megjelenő demencia szomorú csoda is lehet, hiszen egy idő után az unoka több lesz, mint egyszerű név: *„egy csoda folytán / ami az Alzheimer / több lehettem / mint puszta nevem / ez a kéretlen örökség.”* A gyerek túlnő az identitásképzés nevekre alapozottságán, és leírhatatlanná válik. A felejtés mindent elsöprő, felszabadító erőként portretizálódik a versben: *„később / amikor már a nemek / sem kötötték meg / történelemből kiszakadó emlékezetét / csak a kicsiről / és a nagyobbikról faggattak / anyámat néha.”*

A *maradt* felejtésre emlékezik: *„tizenkét év elfelejteni a nyelvet (...) ez a legnehezebb / mondják politikai foglyok / úgy felejtteni hogy még emlékezz / miért viseled el.”* Az elfelejtett és békétlen nyelvek kérdésköre az *Isteni színjátékra* reflektál, felidézve a Dante homlokába karcolt hét P-t, azaz főbűnt: *„a békétlen nyelveknél érdemes kezdenünk (...) ki-ki a saját mércéje szerint / s tekintettel a bevésésekre / melyeket nyelvhusán ejtettek.”* Az allúzió azt a kérdést veti fel, letörölhetők-e nyelvhusunkról a karcolások úgy, ahogy a P-k eltűntek Dante homlokáról. Az *urak minden kontingencián* a globalizáció okozta változásokat állítja közép-

pontba. Érzelmek felszínesekké váltak, külső eszközökre van szükségünk előidézésükhöz: „*orrcseppel és műkönnyel / locsolják hullánk.*”

Nemes Nagyhoz hasonlóan Serestély Zalán költészete is a növényekhez fordul. Az *omorika* című darab egy fa pusztulásának története, a család kedvenc fenyőjét áldozati szerepkörben látatja. Annak ellenére, hogy hangulata cseppet sem vidám, a kezdősorokban Serestély különleges humora mutatkozik meg: „*Picea omorika – állt / a cserépen latinul / egy ideig beértem ennyivel / az »omor« románul ölés'-t jelent / karácsony táján / szinte jól állt neki / a kicsinyítőképzős halál.*” „*És a növények, a végképp védtelenek, / akiknek szárát a szemétdörbe dobáskor eltörik, mint Jézus lábát (szinte) a keresztről-levétel / után, a növények poros rémületükben*” – írja *Egy pályaudvar átalakítása* című versében Nemes Nagy Ágnes. A védtelenség és a csend az, ami Serestélyt is megragadta a fenyő szenvedéstörténetében: „*olyan a haldoklásuk / akár a hangtalan üvöltés / s mert hangtalan / talán végtelen is (...) most karácsony / közeleg megint / és elképzelem / hogy fűrész alatt / felsikít a húsa / hogy majd eltemetjük.*”

A *jövel éhség* a szükség himnusza. Átformált áldás, amely az éhséget, nélkülözést hivatott hangsúlyozni. A keresztény imádságok továbbgondolása, asztali áldás az ürességhez: „*jövel éhség / légy vendégünk / jövel éhség / vedd el késünk / légy reményünk.*” Egymásból sarjadó képeket vonultat fel a vers, amelyeket az álom tart össze, és amelyek végül Istenben egyesülnek: „*álmomban / állatnak láttam / álmomban rés volt az álom / rés volt az állatnak / teste / álmomban / éhes az állat / álmomban / éhség a teste / álmomban éhség az állat / istennek / isten a teste.*”

Serestély szabadon, de következetesen használja a versformákat, *királyi magtár* című költeménye méltó láttelele annak. Rövid sorait meg-megszakadó dallamvezetés jellemzi: „*hajnal vagy / inkább / túl szétzárt rekesz / iszapban állat / iszapban neszez / inkább csak ne nézd / inkább csak ne ezt.*” Visszatér az apa motívuma, aki továbbra is csak árnyéka önmagának: „*a kórházban / már nem beszélt csak írt / jól állt neki / ez a szükséztelenség (...) az*

ápolónők azt hiszem / irtóztak tőle / vonástalanná arcát / hiába varrták.”

A *földnek arccal* a mindennapok érzéketlen játékát jeleníti meg a jóhiszemű emberekkel: *„nyisd ki a szádat / nyisd ki s én megtöltöm / ő kinyitotta és reggel / amikor a földnek / arccal ébredt / sárral volt tele a szája / szarral és szeméttel.”* Olyan történetek is lehetnének ezek, amelyek a közvetlen környezetünkben zajlanak, mégsem vesszük észre őket: *„csak a kövek / látták ahogy lángol / hogy maga alá csinál / de többé nem szégyenli.”*

fekete jószág című versében a szerző akár Babits Mihálynak is üzenhetne arról, ami korunkban zajlik. A vers a fokozatosságra épül: állattól az ember felé halad, ez azonban nem létesít hierarchiát a két entitás között. Mindenki egyformán kiszolgáltatott, az ember ugyanolyan könnyen válik az illegális munka áldozatává, mint ahogy a kutya sem tud már ellenkezni, ha a folyóba dobják: *„fekete jószágot álmodtam én / nem álom volt hozta a Szamos / fekete szemében fekete bolygó / fekete kutyát sodort a folyó / és fekete minden nemcsak az állat (...) fekete munka és fekete falvak / fűtetlen házak és bevert ablak / fekete munkások fekete útja / fekete eurók aranyra fújva / fekete dzsipekben fekete ügyek / lányanyák mellén fekete rügyek.”*

A közös *hűlés* úgy szemlélteti a világ árnyékos oldalát, hogy nem veszi védelmébe az áldozatokat, és nem ítélkezik a „gonosz” felett. Serestély Zalán legújabb kötete szembesítő útra hív, és olyan szemszögből láttatja velünk az elmúlás fokozatait, amelyből még aligha nyílt alkalmunk látni azt.

ESSZÉ

Gerevich József

Hatások és ellenhatások a művészetben

A művészet éjszakai oldala

A súlyosan beteg Weöres Sándor költő kórházi ágya körül a fal tele volt ragasztva gyermekrajzokkal, „ákombákom írásokkal” („*jobbulást kívánva Vörös Sanyi bácsinak, kezicsókolom*”). A költőt ápoló személyzet tagjai elmesélték a családjuk körében, hogy ki a betegük, a gyermekek és osztálytársaik spontán küldözgetni kezdték a rajzaikat jobbulást kívánó üzenetekkel.¹ A Bóbitaversek azóta sem tapasztalt elementáris reakciót váltottak ki az iskolás gyerekekből, bár ezek nem tudták Weöres életét megmenteni.

A művek sokszor kézzelfogható módon hatnak a műélvezőre. Ezek a hatások bumerángxént visszapattanva aztán a szerző életét vagy további művészi tevékenységét is jelentősen befolyásolhatják. Édouard Manet életét alapjaiban változtatta meg két botránykővé vált festménye, a *Reggeli a szabadban* (1863) és az *Olympia* (1863). A nyájas természetű, lojális és joviális festő tisztelte a hagyományokat, konformista életet élt, és hivatalos elismerésre vágyott. A két festmény viszont egy új, illegitim festészeti mozgalom, az impresszionizmus élére kényszerítette őt.²

A művészeti alkotások hatásai két csoportra oszthatók: „éjszakai” és „napos” hatásokra. Előbbit elsősorban destruktív, utóbbit pedig konstruktív következményei jellemzik.

Fatális bűvölet

Ingmar Bergman *Rítus* című filmjében (1969) egy három színészből (két férfi és egy nő) álló társulatot, amely egyben bonyolult szerelmi háromszög is, egyik előadása miatt feljelentenek pornográfia vádjával. A vizsgálóbíró aprólékosan próbálja felfejteni a társulat egyes tagjainak személyiségét, egymáshoz fűződő kapcsolatukat, illetve művészetüket. Amíg nyomoz, addig fölényben van a színészekkel szemben. Amikor a társulat egy zártkörű meghallgatáson előadja neki *Rítus* című maszkjátékukat, a vizsgálóbíró védtelenné válik, a produkció hatására megrendül, majd meghal.³

Hasonló jelenség figyelhető meg az állatvilágban is. A ragadozó menyét úgy öli meg a nyulat, hogy előbb rendkívül szuggesztív, akrobatikus elemekből álló táncával (*weasel war dance*) elbűvöli, elkábítja áldozatát, vagyis módosult tudatállapotot idéz elő nála. A megzavarodott nyúl képtelen elmenekülni a menyét elől.⁴

Az elbűvölő hatás visszajára is elsülhet, ahogy Thomas Mann *Mario és a varázsló* című kisregényében, ahol Mario, felocsúdvá kábulatából, lelövi az őt hipnotizáló Cipollát, a varázslót.⁵

A film, a menyét és Mario példája mind arra utal, hogy egyes művészi alkotások – más biopszichoszociális tényezőkkel együtt – hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a műélvező súlyos, életveszélyes vagy másokat veszélyeztető szomatopszichés állapotba kerüljön. Mindeddig erre a jelenségre a pszichiátriai kutatások viszonylag kevés figyelmet fordítottak. Korábban csak Johann Wolfgang von Goethe *Az ifjú Werther szenvedései* című levélregényének olvasóira tett hatásait vizsgálták, és ennek alapján került a Werther-effektus^{6,7} leírásra az orvosi-pszichiátriai szakirodalomban.

A Werther-effektus szuicidológiai vonatkozásai

A Werther-effektus abból az irodalomtörténeti és pszichológiai tényből indul ki, hogy Goethe 1774-ben megjelent műve⁸ egyes olvasókra provokatív hatást gyakorolt. Ennek révén azonosultak

a regény végkifejletében öngyilkosságot elkövető hőssel. Ez az azonosulás konkrét öngyilkossági kísérletben, illetve befejezett öngyilkosságban is megnyilvánult, ráadásul úgy, hogy tettüket az ún. Werther-öltözékben követték el: jellegzetes kék frakkot, sárga mellényt és nadrágot viseltek, magas szárú barna karimás csizma volt a lábukon, és nem rizporozták a hajukat.⁹ Mindezen felül azal adtak nyomatékot cselekedetüknek, hogy ugyanazzal a fegyverrel (pisztollyal) végeztek magukkal, mint Werther, és a tettehlyen Goethe könyve is megtalálható volt. Bár ennek a jelenségnek a tudományos vizsgálata mára korábban soha nem látott méreteket öltött,^{10–16} nem árt szem előtt tartani, hogy azok a történeti kutatások, amelyek a konkrét tizennyolcadik századi – a Wertherkönyv elolvasásához kapcsolódó – öngyilkos esetek feltárását és számba vételét célozták, csak szórványos esetekről tesznek említést.¹⁷ A jelenségnek tehát nagy valószínűséggel nagyobb volt a füstje, mint a lángja. A közösségi döntéshozók pánikreakciójaként a könyvet több városban (Lipcse, Koppenhága, Milánó) betiltották⁴. Ezért a mai kutatók egy részében fel is vetődött a kérdés, hogy mítoszról vagy valóságos hatásról beszélhetünk-e.¹⁸ Goethe maga vélhetően ezért sem tulajdonított nagy jelentőséget az ügynek. Amikor Lord Bristol, Derby püspöke a német íróat szembesítette műve tragikus következményével, a kritikát Goethe ezzel hátrította el: „*És Ön most számadást kér egy írótól, és el akar átkozni egy művet, amelyet néhány korlátolt szellem tévesen fogott fel, akik a világot legfeljebb egy tucát tökfilkótól és naplopótól szabadították meg, akik nem tudtak semmi jobbat tenni, minthogy végleg kifújták kevés viláosságuk gyöngye maradványát.*”¹⁹

Heinrich von Kleist és szellemi szerelme, Henriette Vogel közös öngyilkosságuk előtt, 1811 novemberében, egymással szembe ülve irodalmi színvonalú szerelmes levelet írtak egymásnak, amelyet több mint száz évvel később August Sauer germanista irodalomtörténész *Halotti litániának* nevezett. Vogel levelében „*Wertheremnek*”, vagyis Goethe hőse szellemi utódjának nevezte Kleistet.⁹ A két szerelmes is irodalmi műveket olvasott halála előtt, Friedrich Klopstock *A halott Clarissa* című ódáját: „*Ször-*

nyű! Most, hogy legragyogóbb a fényed, / Most ragadtak el, de ha elragadva, / Így is oly szép vagy: noha még csodálunk, / Könnyeken át csak” (Márton László fordítása⁹), és Miguel Cervantes *Don Quijote* című regényének német fordítását. Kleist szellemi utóda, Franz Kafka szerint „A legfontosabb *Don Quijote-i* tettek egyike, tola kvóbb érvű még a szélmalomharcnál is: az öngyilkosság”.⁹

Jack London is, aki nagy valószínűséggel öngyilkos szándékkal adagolta túl magának a morfiumot, önéletrajzi regénye, a *Martin Eden* befejezéséhez tudva-tudatlanul a Werther-effektus sémáját választotta. A regényhős, Martin Eden, egy hajón utazva Swinburne egyik versének elolvasása után találja meg a végső megoldást, az öngyilkosságot: „Levetve vak remények / s a rettenés gúzsát, / akárki istenének / mondunk halleluját: / hogy véges minden élet, / ki holt, már sosem élhet, / s folyó is tengerének/ ölebe zúdul át”.²⁰ Ezekről a verssoroktól jut el ahhoz a következtetéshez, hogy „az élet már kínzó teher” a számára, és „az örökös álomba ringató halál” megszabadíthatja terheitől. A felerősödött halálvágy által vezérelve leereszkedett csendben a hajó kabinablakából a hullámzó tengerbe, hogy belefúljadjon, bár jó úszó volt.²⁰

Percy Bysshe Shelley is versekkel ment utolsó hajóújtjára 1822-ben, amikor szerkesztője, az ismert irodalomkritikus, Leigh Hunt meglátogatta őt Itáliában. Amikor Livornóban útra kelt a szolgálaton kívüli kapitánnyal és egy hajósinassal, alkonyatkor vihar tört ki a tengeren, és a hajó elsüllyedt. A szenvedélyes vitorlás hírében álló költő nem tudott úszni. Holtteste Viareggiónál ért partot. Egy évvel korábban elhunyt barátja, John Keats utolsó verseskötete és egy parányi Szophoklész-kötet volt a zsebében.²¹

Érdemes a Werther-effektus néhány hazai példáját is megemlíteni. A harmincas években Seress Rezső *Szomorú vasárnap* című dala is öngyilkossági hullámot indított el. A másik híres példa József Attila öngyilkossága, bár itt nem műalkotás provokatív hatásáról van szó. A nyolcvanas években Lázár Imre főorvos, a legendás Alsóerdősor utcai toxikológiai osztály vezetője arról számolt be, hogy amikor a televízióban Esztergályos Károly egyik tévéfilmjét mutatták be, amelynek hősnője egy csónakban lett öngyilkos, a

rákövetkező héten az osztályra tizenkét fiatal lányt hoztak be, akik hasonló módon akartak véget vetni az életüknek²².

A fogalom kitágulása

A Werther-jelenség tudományos feldolgozásában drámaian új fejleménynek számított John Lennon meggyilkolása 1980. december 8-án New Yorkban. Az elkövető, Mark David Chapman a gyilkosságot közvetlenül megelőzően betért egy könyvesboltba, és megvette Jerome David Salinger *Zabhegyező* című regényét²³. A könyv főhősével, Holden Caulfielddel olyan mértékben azonosult, hogy előző este szállodai szobájába felhívott egy prostituáltat, és szinte lemásolta a regénynek ezt a jelenetét. Miután a Dakota-ház előtt ötször belelőtt Lennonba, hagyta, hogy José Perdomo elvegye a fegyverét, majd levéve a kabátját, olvasni kezdte a regény 26. fejezetét. Egyes szemtanúk szerint a könyvbe azt írta bele: „*Ez a vallomásom*”²⁴.

A Lennon-gyilkosság rávilágított arra, hogy egy művészi alkotás nemcsak öngyilkosságra, hanem heteroagresszív cselekedetekre, akár gyilkosságra, illetve a legkülönbözőbb megnyilvánulásokra sarkallhatja a műélvezőt. A mai Werther-kutatások ezzel a kiterjesztett fogalommal dolgoznak, amikor a tömegkommunikáció hatásait vizsgálják például a fiatalok agresszivitásának a gerjesztésében.

A művészi alkotás hatása az alkotó közvetlen és tágabb környezetére

A Werther-effektus felhívja a figyelmet arra, hogy egy művészi alkotás sokszor erős szuggesztív és provokatív hatást gyakorol a közönségére. Ennek a megállapításnak művészetpszichológiai szempontból több fontos konzekvenciája van. Egyrészt az észlelt hatások mintegy visszapattanhatnak az alkotóra, érdemben

befolyásolva további alkotói munkáját. Másrészt az alkotót saját műve is közvetlenül befolyásolhatja, a hatása alá kerülhet, és ez a hatás akár az életét is megváltoztathatja.

Lev Tolsztoj az *Anna Karenina*²⁵ megírásakor még nem gondolt arra, hogy a főhős alakja révén később mintát nyújt feleségének, Szofja Tolsztajának. A kettejük között kialakult konfliktushelyzet csúcspontján felesége „Anna Karenina-szerűen” kezdett viselkedni. Rögeszméjévé vált, hogy úgy fogja végezni, mint férje hősnője, s ennek egyik megnyilvánulásaként két éven belül kétszer fordult elő, hogy vonat alá akarta vetni magát. Sógora, Szása Kuzminszkij akadályozta meg e tettében^{26, 27}. Szofja Tolsztaja férje műveit szinte jobban ismerte, mint maga az író, mivel többször lemásolta azokat, majd a könyvek kiadását is személyesen vezette. Böven volt alkalma arra, hogy egy-egy hőssel azonosuljon. Anna Kareninának a modern nőeszményt megelőlegező figurája különösen vonzó volt a számára.

József Attila *Óda* című gyönyörű versének olvasásakor kevesen gondolnak arra, hogy ebbe a versbe csaknem belehalt a költő akkori élettársa, Szántó Judit, mivel megpróbált véget vetni az életének, amikor rájött, hogy e vers ihletője nem ő volt²⁸. Igaz, nem maga a vers, hanem annak tárgya és ihletője ösztönözte az öngyilkossági kísérletet.

A valóság „elcsúfított” interpretációja

A *Nagyvárosi történet* (*Chronically Metropolitan*, 2016) című amerikai filmben a fiatal New York-i író, Fenton *Születésnap* címmel megjelentet egy novellát a *New Yorker* magazinban. Kedvese szülei magukra ismernek a sikeres írásban, és ebből hatalmas feszültség kerekedik. A konfliktus felvállalása helyett a szerző Kaliforniába menekül. Másfél év múlva visszatér városába, mert meghívót kap az általa elhagyott lány esküvőjére, és ekkor döbben rá arra, mennyire fontos a lány neki. Megkísérli a lehetetlent, visszahódítani kedvesét. Ennek során kell szembe-

néznie azzal, hogy novelláját valóságosnak élik meg, hiába esküszik, hogy a történet fiktív²⁹. A film nyitva hagyja a kérdést, hogy a lány szüleit a novella azért sértette, mert hitelesen tárta napvilágra Fenton a történetüket, vagy azért, mert a novella „elcsúfította” az eredeti történetet.

Élő személyek elcsúfítására a műalkotásban már Henri de Toulouse-Lautrec is hajlamos volt, annak ellenére, hogy ez a szokása komoly konfliktusok forrása lehetett. Yvette Guilbert énekesnőt Lautrec több ízben rajzolta és festette meg csúnyábban és a valóság életkorához képest idősebb arcvonásokkal. Egy anekdota szerint amikor az egyik, szinte karikatúrisztikus rajzot megmutatták az énekesnőnek, egy papírfecnit küldött a festőnek, amelyre azt írta: „*Maga kis hamis, miért haragszik rám?*” 1888 tavaszán Lautrec készít egy utolsó képet modelljéről és kedveséről, Suzanne Valadonról barátja, Vincent van Gogh jelenlétében. Így születik a *Másnaposság/ Az ivó nő* című kép, amelyen feslett, züllött nőszemélynek ábrázolja a szép Suzanne-t. A lány békésen viselte a képről visszaközönlő látványt, amely kézzelfoghatóvá teszi alkotója elégedetlenségét modelljével szemben. Kortársai Lautrec-et „a modern nőiség legrosszmájúbb poétájának” titulálták. Ecsetjével mindenkit elcsúfított, még azokat is, akiket szeretett, és akikhez ragaszkodott³⁰.

A norvég festő, Edvard Munch több ízben is elcsúfította aktuális kedvese arcát a vásznain. Azt követően, hogy Tulla Larssennel folytatott szerelmi kapcsolata dicstelen véget ért (a nő pisztolya dulakodás közben elsült, és szétroncsolta a festő bal mutatóujját), a szép Tullát csúnya nőnek ábrázolta (*Gyilkos, Marat halála, Egy nő és két férfi, Sphinx, Önarkép Tulla Larsennel*). Később, amikor Eva Mudocci angol hegedűművészt Salome című képén Salomeként, magát Keresztelő Szent Jánosként ábrázolta, Mudocci azonnal megszakította a festővel való szerelmi kapcsolatát³¹.

Pablo Picasso már festői pályája elején észrevette, milyen hatással vannak képei a partnereire. Amikor azt tapasztalta, hogy Fernande Olivier, első szerelme ideges, sőt dühös lesz, ha a festő a róla készült portrén nem előnyösen ábrázolja őt, felhasználta ezt a megfigyelését arra, hogy kettejük konfliktusában az asszonytól

elszenvedett vélt vagy valós sérelmeit így torolja meg³². Később egy másik partnerénél, Dora Maarnál tökélyre is fejlesztette az elcsúfításnak ezt a módszerét a híressé vált „síró nő” sorozattal. Olyannyira, hogy szakításuk után Dora Maar bosszúból szintén festett egy csúnya portrészorozatot Picassóról³³.

Émile Zola legszemélyesebb regénye, *A mestermű*, amely a Rougon-Macquart sorozat tizennegyedik köteteként látott napvilágot, gyermekkori barátjáról, Paul Cézanne-ról szól, egy festőről, aki Claude Lantier névvel szerepel a könyvben. A tehetséges festő a halhatatlanságot jelentő mesterművét szeretné elkészíteni, de ez nem sikerül neki, és végső kétségbeesésében öngyilkosságot követ el. Valószínűleg ebben a műben is az értelmezés, vagyis a szerző elmarasztaló értékelése bőszíthette fel annyira Cézanne-t, hogy több évtizedes barátságukat megszakítva soha többé ne álljon szóba Zolával³⁴.

Művészi tapintat

A Lautrec- és Picasso-féle kegyetlen mentalitás mellett létezik egy sokkal tapintatosabb művészi attitűd is a mű és a hozzátartozók viszonyában. Egyes művészek tekintettel vannak arra, hogy alkotásaik milyen hatást gyakorolnak az érzelmileg fontos személyekre, és arra törekcszenek, hogy elkerüljék a konfrontációt.

Amikor Heinrich von Kleist befejezte első művét, *A Schroffenstein-család* című színművet, és ezzel az írással „íróként újradefiniálhatta magát”, biztos volt abban, hogy újrakonstruált önmaga bosszúságot okozna családjának. Emiatt (és szokásos elégedetlensége miatt, mivel fércműnek tartotta a drámát) nővérének, Ulrikének írott levelében nyomatékosan kérte a lányt, hogy „Tegyétek meg nekem azt a szívességet is, hogy ne olvassátok el a könyvet. Kérlek benneteket. Egyszóval ne tegyétek. Halljátok?”⁹

Marcel Proust francia író addig nem kezdett hozzá élete hét-kötetes főművének megírásához, *Az eltűnt idő nyomában* című regényciklusához, amíg a számára kedves szülei még éltek. En-

nek legfőbb oka az volt, hogy könyvét vallomásnak tekintve nem szeretett volna szüleinek fájdalmat okozni azzal, hogy szembe-
sítse őket fiuk homoszexualitásával, és a szülei, elsősorban anyja
elől eltitkolt fantáziáival és gondolataival³⁵.

Catherine Millet kortárs francia író a *Mesés gyermekkor*
című műve utolsó lapján tételesen felsorolja, hogy melyik család-
tagja pontosan mikor és hogyan halt meg. Prousthoz hasonlóan
ez is arra utal, mintha meg kellett volna várni halálukat, mielőtt
elkezdi a gyermekkor irodalmi traumafeldolgozását. Az író
szexuális életének részletes bemutatása (*Catherine M. szexuális
élete*) különösen megbotránkoztatta volna közvetlen hozzátar-
tozóit^{36–38}.

Képek, amelyeket elpusztított a közönség

Egyes alkotások durva ellenhatásra, a képek elleni támadásra, el-
pusztításukra készíthetjük nézőit. Hol a képen ábrázolt személy
szépsége (Diego Velázquez: *Vénusz a tükörrel*, 1648–1651), hol
ellenkezőleg, a kép csúnyasága (Pablo Picasso: *Egy nő mellszob-
ra*, 1944) inspirálhatja arra nézőjét, hogy elpusztítsa azt. A val-
lási-ideológiai vagy pszichopatológiai indíttatású képrongálások
mellett azok az esetek érdemelnek kitüntetett figyelmet, ahol
művészetkedvelők, sőt műértők követik el a valóságos vagy jel-
képes képpusztítást.

John Ruskin angol esztétát felháborította Francisco Goya
Caprichos (Szeszélyek) című sorozatának „förtelmessége”³⁹. Rá-
beszélte Frederick Startridge Ellis-t, könyvkiadó barátját, akinek
a birtokában volt a sorozat egyik példánya, hogy égetési áldozat
keretében megsemmisítsék azt³⁹. A Goya-rézmetsetek angol
„autodaféja” (máglyahalála) Ruskin szerint nyilvánosság előtt zaj-
lott⁴⁰, a valóságban azonban kizárólag a két barát volt jelen a szer-
tartáson³⁹. „A tökéletlenség száműzhető a kifejezés megsemmisíté-
se révén” („to banish imperfection is to destroy expression”)⁴¹, írja
Ruskin *Velence kövei* című könyvében, és ez a gondolat egyértel-

műen utal arra, hogy az esztétának nem a Goya-képek esztétikai színvonalával, hanem a nézők morális terhelhetőségével volt baja.

A művek keletkezésének veszélyei

Seneca beszámol arról, hogy az ókor legjobbnak tartott festője, Parrhaziosz, aki többek között a festői tárgyak, figurák élethű ábrázolásáról volt nevezetes, ahhoz, hogy Prométheusz szenvedését hitelesen jelenítse meg, megvásárolt egy rabszolgát és halálra kínoztta⁴². Bár a történet nagy valószínűséggel a legendák világába tartozik, felhívja a figyelmet a művek létrejöttének lehetséges kockázatára.

Az angol preraffaeliták egyik leghíresebb műzsája, Elizabeth Siddal volt a modellje John Everett Millais népszerű *Ophelia* című képének. Millais vízzel teli kádba fektette a lányt, hogy lebegésével minél hitelesebben tudja megjeleníteni a vízbe fúló Shakespeare-hőst. Télen a vizet lámpával melegítették, hogy a modell ne fázzon meg. Egy alkalommal azonban a lámpa működésképtelenné vált. A jéghideg víztől Elizabeth súlyosan megfázott és tüdőgyulladást kapott. Ez a megfázás hozzájárulhatott tuberkulotikus fertőzéséhez és korai halálához is⁴³.

Paul Cézanne hatalmas indulattal festette a *Pierrot és Harlekin (Mardi gras)* című remekművét. A két bohóc figurájának modelljéül szolgáló Paul, a festő fia, és Guillaume, Paul barátja végigszenvedte a munkát. Cézanne szeszélyes instrukcióival csaknem az örületbe kergette a két fiút. Guillaume a festmény befejezése előtt elájult³⁴.

Egy női portré megfestésével összefüggő játékos ruhapróba indította el Einar Wegener dán festőt, hogy Lili Elbe néven felesége, Gerda festészetének műzsájává, egyben nővé váljon, sőt megkísérleje a biológiai nemváltoztatást is, amelybe belehalt⁴⁴.

Hans Bellmer szürrealista művész „*emblemikus pornogrammjá*”, Unica Zürn szürrealista grafikus olyan pozitúrákba kényszerült Bellmer modelljeként, amelyek nőgyógyászati szövöd-

ményekhez vezettek. Legismertebb közös munkájuk, egy 1958-ban készült fotósorozat készítése során az asszony meztelen testét a képeket készítő Bellmer vékony, hústorzító zsineggel szorította el⁴⁵. A kegyetlen performanszok súlyosbították Züri testi és lelki betegségeit, amelyek az asszony öngyilkosságához vezettek.

Muzikogén rosszullétek, muzikogén epilepszia

Friedrich Nietzsche a *Nietzsche kontra Wagner* című esszéjében Richard Wagner kései zenéjét patológiásnak minősíti, mert „*ritmusszerű degeneráció*” és „*a végtelen melódiára való hajlam*” jellemzi, „*amely a zene polipja*”⁴⁶, és ezért nem alkalmas arra, hogy jótékony hatást fejtessen ki például Parkinson-betegeknél⁴⁷. Schiff András zongoraművész szerint „*Wagnert hallgatni olyan nekem, mintha nagyon erős kábítószer szednék*”⁴⁸. De a zene ennél rosszabbra is képes.

Amíg egy Mozart-mű (még az állatok esetében is) normalizálhatja a vérnyomást, Beethoven vagy Wagner zenéje a pulzus, illetve a vérnyomás szisztolés/diasztolés értékeinek emelkedéséhez vezethet. Herbert von Karajan karmester, aki egyben kiváló pilóta is volt, a repülőgép vezetése közben normális vérnyomásértékekkel rendelkezett, viszont Beethoven és Wagner vezénylese közben mindkét vérnyomásérték a kritikus mértékig megnőtt. Csajkovszkij *Patetikus szimfóniája* több esetben is annyira megviselte a zenekar egyes tagjait, hogy a zenedarab lejátszásának hatására rossz pszichés állapotba kerültek⁴⁹.

A zene epilepsziás rohamot válthat ki arra hajlamos személyeknél. A zene típusa személyenként változó; a klasszikustól a könnyűzene bármely műfajáig széles a skála. Az első, nagy valószínűséggel muzikogén epilepsziás esetet 1605-ben egy francia filozófus és tudós, Joseph Justus Scaliger írta le⁵⁰. Több későbbi publikációt követően 1937-ben MacDonald Critchley brit neurológus tizenegy olyan páciens esetét ismertette, akiknél zene idézett elő epilepsziás rohamokat⁵⁰. Egy tizenkilencedik száza-

di zenekritikus, Nikonov esete szolgáltatja az egyik legdrámaibb példát: Giacomo Meyerbeer *A próféta* című operájának előadása közben jelentkezett az első roszulléte. Wagner zenéje volt a „legveszedelmesebb” a számára, majd az idő előrehaladásával bármilyen muzsika hallgatása epilepsziás rohamot indukált nála. Végül óriási zenei műveltsége és szenvedélyes zeneszeretete ellenére Nikonovnak fel kellett hagynia a zene hallgatásával, azaz fel kellett adnia a hivatását⁴⁷. Művészetpszichológiai szempontból különösen tanulságos lenne olyan muzikogén epilepsziás eset feldolgozása, ahol egy zeneszerzőnél a saját maga által komponált zene vált ki epilepsziás rohamot.

A mű hatása szerzőjére

A mű nemcsak a közönsége, hanem alkotója életét is jelentősen befolyásolhatja, részben közvetlen hatása révén, részben a közönségre tett hatás visszacsapásaként.

Az ókor egyik jelentős festője, Zeuxisz halála akkor következett be, amikor megrendelésre olyan Aphrodité-képet festett, amelynek humoros hangvétele annyira megnevettette az alkotót, hogy nevetőgörcs lépett fel nála⁵¹.

Ország Lili festő annyira szerette szorongást sugárzó képeit, hogy egyiküket sokáig a szobája falán tartotta, míg a festőbarát, Bálint Endre azt nem tanácsolta neki, hogy vegye le a falról, mert nincs rá jó hatással⁵². Francisco Goya Madridhoz közel vásárolt egy kétszintes házat (később *A süket ember háza* elnevezést kapta) 1819. február 27-én, majd a ház átépítése után 1820. tavasztól 1823. szeptemberéig tizennégy képet festett a ház falára. Ezek a képek – Antonio Brugada jóvoltából – mint *Fekete festmények* váltak ismertté. Ezek több elemző szerint a festészet történetének legszörnyűbb alkotásai. Földényi F. László „a festészet éjszakai oldalaként” elemzi egyiküket, a *Saturnus megeszi gyermekét* című alkotást, és „véres lakomaként”, „a lélek szakadékaként” jellemzi. Magát a kifestett házat pedig „negatív Sixtusi kápolnaként” emle-

geti⁵³. Nem tudjuk pontosan, hogyan viszonyult a szerző ezekhez a képekhez. Ha abból indulunk ki, hogy amint befejezte a sorozat festését, 1823. szeptember 23-án unokája nevére íratta a házat, majd nem sokkal később kiköltözött belőle, arra kell következtetnünk, hogy villámgyorsan elmenekült a képektől. Szorongásainak kivetítése, externalizációja annyira jól sikerült, hogy többé nem tartott igényt a társaságukra.

Virginia Woolf angol író nő irodalmi alkotásai nagy hatással voltak lelkiállapotára. Különösen „veszedelmes” volt számára egy-egy regénye befejezésének időszaka; ilyenkor búskomorság kerítette hatalmába. *Az évek* című regényének a megírása például az öngyilkosság szélére sodorta⁵⁴.

Jack Kerouac amerikai író, az ötvenes évek beatnemzedékének vezéralakja, *Az úton* című remekmű szerzője nem véletlenül panaszkodott egyik későbbi könyvében, a *Művésztelepben* arról, hogy „*a gimnazisták és egyetemisták Amerika-szerte azt hiszik, hogy Jack Kerouac 26 éves, és egyfolytában autóstoppal utazik. Pedig itt unatkozom majdnem negyvenévesen és elgyötörtén...*”⁵⁵. És alkoholbeteg, tehette volna hozzá, bár az értő olvasók a könyv alapján ezt a fenti vallomás nélkül is joggal feltételezhetik. Elemzői szerint ugyanis az amerikai fiatalokra tett erős hatását, személyének kultikussá válását, a róla kialakult markáns imázst nem sikerült feldolgoznia, és ez is hozzájárulhatott megrekedéséhez, illetve szenvedélybetegsége elhatalmasodásához⁵⁶.

Salinger aktív alkotói korszakában létrehozott egy népes, fiktív családot Glass néven, amely élete végéig elkísérte őt. Naphosszat foglalatostkodott azzal, hogy a családot igazgassa; ha betegek voltak, ellássa őket gyógyszerekkel, élelemmel és jótanácsokkal, miközben szüleivel és gyermekeivel (élete valóságos szereplőivel) nem tartotta a kapcsolatot^{57, 58}. Egyik élettársa, Joyce Maynard író nő szerint Salinger azért figyelt fel rá a New York Times Magazine-ban megjelent írása kapcsán, mert a lapban róla megjelent fotón olyan karóra volt, amelyet az író egyik novellájának (*Alpári történet Esmének, szeretettel*) hősnője, Esme hordott („*férfióra, amelynek számlapja teljesen elborította vézna csuklóját*”⁵⁸).

Marcel Proust, Salingerhez hasonlóan, a nagy életmű megírása kezdetétől haláláig benne élt regénye világában, egyre jobban eltávolodva a valóságos világtól. Ismeretségi köréből kiszemelt nőket és férfiakat, akiket megtett könyve szereplőivé, és ettől kezdve ezek a személyek különösen fontossá váltak a számára. Párizsban sokszor csak azért járt el egy-egy szalonba, hogy regénye hőseivel találkozzon, és nyomon kövesse sorsuk, jellemük alakulását. Ahhoz, hogy egy-egy könyvbeli jelenet megírását elősegítse, meghívott például egy vonósnégyest a lakására, hogy egész éjjel csak neki játsszanak. Egy ízben Debussy kvartettjének elhangzására volt szüksége a hangulatteremtéshez. Miközben a zenészek játszottak, csukott szemmel feküdt a díványon, és valamilyen titokzatos egyesülést keresett a zenével, mondván „... *Egészen tiszta benyomásokra van szükségem könyvem számára...*”³⁵.

Az alkotó által megsemmisített művek

A művek alkotójukra tett hatása két szélsőséges változat között oszcillál: a képekhez való eszelős ragaszkodás vagy azok azonnali, impulzív megsemmisítése. Alighanem Claude Monet-t tekinthetjük a sajátkép-rombolás nagymesterének. Paradox módon legsikeresebb képsorozatában, a *Vízililiomok*ban tette a legnagyobb károkat. Egyes liliumai dührohamot, vandalizmust váltottak ki belőle. Ilyenkor tépte, rúgta, szabályosan szétszaggatta azokat. Az 1907-re tervezett *Vízililiom*-kiállítás elhalasztását Monet azzal indokolta a kiállítást szervező galéria tulajdonosának, Paul Durand-Ruelnek, hogy harminc vásznát meg kellett semmisítenie⁵⁹. Felesége, Alice azon kesergett, hogy „*mindennap beszakítja a vásznat*”⁶⁰.

John Baldessari amerikai konceptualista művész 1970-ben úgy döntött, hogy lemond az unalom esztétikájáról („*I will not make any more boring art*”), és Nietzsche „örök visszatérés”-konceptióján felbuzdulva – a „hamvasztási projekt” keretében – előre megtervezte, és egy temetkezési vállalat munkatársaival az éj leple alatt

megsemmisítette (elhamvasztotta) az 1953 és 1966 között alkotott iskolás műveit, portrékat, pop és minimal art alkotásokat⁶¹.

Baldessari esete mutatja, hogy azok az alkotók hajlamosak megsemmisíteni korábbi munkáikat, akik egy-egy korszak- és stílusváltás során úgy ítélik meg, hogy korábbi műveiket nem tudják vállalni. Ezt jelképes öngyilkos aktivitásnak is felfoghatjuk. Több ilyen művészt ismerünk; a legismertebb közülük Gerhard Richter, a drezdai festő.

A pszichotikus állapot is ösztönözheti az alkotót saját korábbi műveinek megromlására vagy megsemmisítésére. Camille Claudel és Gulácsy Lajos példái arra utalnak, hogy ilyenkor is valamilyen öngyilkosság-ekvivalenssel van dolgunk.^{62, 63}

A két író, Vergilius és Franz Kafka megghiúsult szándékát életművük megsemmisítésére egészen más szempontok motiválták. Vergilius a halála előtt morális válságba került, mert egyértelművé vált a számára, hogy költészetével egy zsarnokot szolgált.⁶⁴ ⁶⁵ Kafka viszont „monologizáló” írásmódja, a közönséggel való kommunikáció gátoltsága miatt nem tartotta fontosnak művei eljutását az olvasókhoz⁶⁶.

Önmagát beteljesítő jóslat

Vincent van Gogh holland festő egyik legtermékenyebb alkotói korszakában két hónapot töltött barátjával, Paul Gauguin francia festővel a dél-franciaországi Arles-ban. A két különböző temperamentumú és eltérő művészi felfogást képviselő festő között fokozatosan hatalmas feszültség alakult ki, amelynek csúcspontján, 1889 decemberében van Gogh két üres széket festett, a *Van Gogh és a Gauguin üres széke* címmel. Ezt követően borotvával megpróbálta megölni Gauguint, de meggondolta magát, ehelyett saját fülét vágta le. Miután van Gogh életében az üres szék a halált, az elmúlást jelképezi^{67, 68}, joggal feltételezhető, hogy a Gauguin üres székét ábrázoló festményt önmagát beteljesítő jóslatnak szánta⁶⁹.

Nancy Crampton-Brophy amerikai író nő romantikus regényeivel vált népszerűvé. 2011-ben írt egy blogbejegyzést arról, hogyan öljék meg a nők a férjüket. Négy évvel később *A rossz férj* címmel regényt adott ki egy bántalmazó kapcsolatból menekülő nőről. 2018-ban letartóztatták azzal a váddal, hogy megölte férjét, Daniel Brophyt, akivel 27 évig voltak házasok. A 63 éves, séfként dolgozó Brophyt munkahelyén, az Oregon Culinary Institute-ban lőtték le, amikor egyedül volt a konyhában. A nyomok végül a feleségéhez vezettek, aki arra is ügyelt, hogy a gyilkosság után szívhez szóló, megemlékező Facebook-bejegyzést írjon férjéről, aki a legjobb barátja volt.^{70–72} Ha bebizonyosodik, hogy valóban ő volt férje gyilkosa, akkor írásai önmagát beteljesítő jóslatnak tekinthetők.

Az amerikai-angol költőnő, Sylvia Plath műveit egyfajta forogatókönyvnek tekintve igyekezett kedvező jövőképet kialakítani műveiben. Ahogy naplójában fogalmaz, „*az életem végül átcsúszhat abba, amit írok*”⁷³, tehát nem írhat akármit, mert nem mindegy, mi valósul meg belőle. Plath egyéni tragédiája, hogy irodalmi jóslatai nem váltak valóra; öngyilkossággal fejezte be az életét⁷⁴.

Heinrich von Kleist az *Eljegyzés Santo Domingón* című elbeszélésében a jegyesek ugyanúgy követnek el kettős öngyilkosságot (Gustav előbb Tonit mellbe, majd önmagát főbe lövi), ahogyan néhány évvel később maga az író és Henriette Vogel teszik ugyanezt Berlin mellett, a Wannsee partján 1811. november 21-én⁹.

A magyar költészetből mindenki ismeri Radnóti Miklós tragikus lírai jóslatát: „*Tarkólvés. – Így végzed hát te is, – / súgtam magamnak...*” A költőt 1944 novemberében a Rábca partján lőtték főbe huszonegy társával.

1972. január 5-én John Berryman, az 58 éves Pulitzer-díjas amerikai költő írt egy verset, amely így kezdődik: „*Nem. Én nem. Fend a spanyol pengét, / hogy torkom elmetssze, miután átmászom / a híd magas korlátján / és lebillenek, jobbomban kés, hogy belém hasítson, / mikor leugrom vagy ájultan zuhanok / és nem tudom koponyám leszorítani...*”⁷⁵ Két nappal később a

szerző, ahogy búcsúversében leírta, Minneapolisban leugrott a Washington hídról, bele a zajló Mississippibe, ahonnan nem tért vissza többé⁷⁶. A vers élete egyetlen lehetséges alternatíváját kínálta a számára. Más szavakkal, a vers megölte őt.

- ¹ Domokos Mátyás: *A porlepte énekes – Weöres Sándorról*. Nap Kiadó, Budapest, 2002, 192–193.
- ² Gerevich József: *Égbekiáltó meztelenség, avagy a felismerhetőség átka*. In: Gerevich J.: *Teremtő vágyak – Művészek és műzsák*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 81–86.
- ³ Bergmann, Ingmar: *Ritus*, Játékfilm, 1969.
- ⁴ Talbot, Sarah, Freire, Rafael, Wessens, Skye: *Effect of captivity and management on behavior of the domestic ferret (Mustela putorius furo)*. *Applied Animal Behavior*, 2014, 151, 94–101.
- ⁵ Mann, Thomas: *Mario és a varázsló*. Interpopulart Kiadó, Budapest, 1995.
- ⁶ Phillips, D. P.: *The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther effect*. *Am Sociol Rev.* 1974, 3:340–354.
- ⁷ Niederkroenthaler, T., Voracek M., Herbert A., Till B., Strauss M., Etzersdorfer E., Eisenwort B., Sonneck G.: *Role of media reports in completed and prevented suicide: Werther v. Papageno effects*. *Br J Psychiatry*. 2010, 197 (3): 234–43.
- ⁸ Goethe, Johann Wolfgang: *Az ifjú Werther szenvedései*. Európa Kiadó, Budapest, 1995.
- ⁹ Blamberger, G.: *Heinrich von Kleist. Életrajz*. Kalligram, Pozsony, 2015.
- ¹⁰ Piper, A., Algee-Hewitt, M.: *The Werther Effect I: Goethe, Objecthood, and the Handling of Knowledge*. In: *Distant Readings: Topologies of German Culture in the Long Nineteenth Century*. Ed. Matt Erlin and Lynn Tatlock (Rochester: Camden House, 2014, 155–184.
- ¹¹ Frei, A., Schenker, T., Finzen, A., Dittmann, V., Kraeuchi, K., Hoffmann-Richter, U.: *Werther Effect and Assisted Suicide*. *Suicide and Life-Threatening Behavior* 2003, 33: 192–200.
- ¹² Jack, B.: *Goethe's Werther and its effects*. *The Lancet Psychiatry* 2014, 1: 18–19.
- ¹³ Jonas. K.: *Modelling and suicide: A test of the Werther Effect*. *Brit J Soc Psychol* 1992, 31: 295–306.
- ¹⁴ Kim, J.-H., Park E.-C., Nam J.-M., Park S., Cho J., Kim S.-J., Choi J.-W., Cho E.: *The Werther Effect of Two Celebrity Suicides: an Entertainer and a Politician*. *Plos One* 2013, 8: 1–8.

- 15 Greenberg, B., Strous, R. D.: *Werther's Syndrome: Copycat Self-Immolation in Israel with a Call for Responsible Media Response*. IMAJ 2012, 14: 467–469.
- 16 Faheya, R. A., Matsubayashib, T., Uedac, M.: *Tracking the Werther Effect on social media: Emotional responses to prominent suicide deaths on twitter and subsequent increases in suicide*. Soc Sci Med 2018, 219: 19–29.
- 17 Thorson, J., Öberg P-A.: *Was There a Suicide Epidemic After Goethe's Werther?* Arch Suicide Res 2003, 7: 69–72.
- 18 Niederkroenthaler, T., Herberth A., Sonneck, G.: *Der „Werther-Effekt“: Mythos oder Realität?* Neuropsychiatrie 2007, 21:284–290.
- 19 Hennig, J.: *Goethe and Lord Bristol, Bishop of Derry. Ulster J Archeol 1947, X, 101–109.*
- 20 London, Jack: *Martin Eden*. Kossuth, Budapest, 2016.
- 21 Cs. Szabó László: *Három költő. Antológia Byron, Shelley és Keats műveiből*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1990.
- 22 Lázár Imre: *Személyes közlés*, 1986.
- 23 Salinger, J. D.: *Rozsban a fogó*. Európa, Budapest, 2019.
- 24 Alexander, P.: *Salinger: A Biography*. Paperback, 2010.
- 25 Tolsztoj, L.: *Anna Karenina I–II*. Gabo, Budapest, 2017.
- 26 Popoff, A.: *Szofja Tolsztaja élete*. Európa, Budapest, 2012.
- 27 Meyers, Jeffrey: *Lev és Szofja Tolsztoj – A szeretet köteléke*. In: Jeffrey Meyers: *A szenvedélytől a széthullásig. Híres írók műhely- és há-lószoba-titkai*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2006, 16–48.
- 28 Szántó Judit: *Napló és visszaemlékezés*. Múzsák Közművelődési Kiadó–Petőfi Irodalom Múzeum, Budapest, 1986.
- 29 Manrique, Xavier: *Nagyvárosi történet* (Chronically Metropolitan), 2016.
- 30 Gerevich József: *Szentségtörés a Ligetben, avagy az első és utolsó asszony*. In: Gerevich J.: *Teremtő vágyak*. Művészek és múzsák. Noran Libro, 2016,
- 31 Gerevich József: *Pisztolylövés az éjszakában, avagy Marat halála*. In: Gerevich J.: *Múzsák és festők – Teremtő vágyak 2*, Noran Libro, 2017, 91–94.
- 32 Gerevich József: *A női arc elcsúfítása, avagy hogyan született meg a modern festészet?* In: Gerevich J.: *Teremtő vágyak*. Művészek és múzsák. Noran Libro, 2016, 95–100.
- 33 Gerevich J.: *Két szögesdrótbba tekert test, avagy a végtelenített sírás festői ábrázolása*. In: Gerevich J.: *Múzsák és festők – Teremtő vágyak 2*. Noran Libro, Budapest, 2017, 35–40.
- 34 Gerevich József: *Amikor Harlekin dühbe gurul, avagy Pierrot tévedése*. In: Gerevich J.: *Múzsák és festők – Teremtő vágyak 2*. Noran Libro, Budapest, 2017,
- 35 Maurois, André: *Proust*. Gondolat, Budapest, 1976.

- ³⁶ Millet, Catherine: *Mesés gyerekkor*, Magvető, Budapest, 2018.
- ³⁷ Millet, Catherine: *Catherine M. szexuális élete*, Magvető, Budapest, 2018.
- ³⁸ Ocsovai Dóra: *Kiút a traumákból – Catherine Millet „szexuális ön-életrajza”*. Előadás a Magyar Pszichiátriai Társaság XXIII. Jubileumi Vándorgyűlésén, 2020. január 22–25.
- ³⁹ Pop, Andrei: *Goya and the Paradox of Tolerance*. *Critical Inquiry*, Volume 44, Number 2, | Winter 2018, 242–274.
- ⁴⁰ Ruskin, John: *The Works*, 37. kötet. George Allen, London, 1909.
- ⁴¹ Ruskin, John: *The Stones of Venice*. https://www.goodreads.com/book/show/947258.The_Stones_of_Venice
- ⁴² Pirchan Emil: *Művészek műhelytitkai*. Dante Könyvkiadó, Budapest, 1945.
- ⁴³ Gerevich József: *Az ópium gyönyörű áldozata, avagy amikor az eljátszott szerep valósággá válik*. In: Gerevich J.: *Teremtő vágyak – Művészek és múzsák*. Noran libro Kiadó, Budapest, 2016, 40–45.
- ⁴⁴ Gerevich József: *Gyötrelmes utazás, avagy egy különös házasság titka*. In: Gerevich J.: *Teremtő vágyak – Művészek és múzsák*. Noran libro Kiadó, Budapest, 2016, 117–122.
- ⁴⁵ Gerevich József: *Gyermekkori álmok és szürrealista rémálmok, avagy egy babaarcú asszony férfifantáziái*. In: Gerevich J.: *Szerelmek, múzsák, szeretők – Múzsák és festők*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2018, 154–158.
- ⁴⁶ Nietzsche, Friedrich: *Bálványok alkonya. Nietzsche kontra Wagner*. Holnap Kiadó, Budapest, 2004.
- ⁴⁷ Sacks, Oliver: *Zenebolondok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.
- ⁴⁸ „A Steinway egy elefánt” – Interjú Schiff András zongoraművésszel. Magyar Narancs 2020. augusztus 27., 34. oldal.
- ⁴⁹ Menuhin, Yehudi, Davis, Curtis W.: *Az ember zenéje*. Zeneműkiadó, Budapest, 1982.
- ⁵⁰ Critchley, MacDonald: *Musicogenic epilepsy*. *Brain* 1937; 60: 13–27.
- ⁵¹ Bark, Julianna M.: *The Spectacular Self: Jean–Etienne Liotard’s Self–Portrait Laughing*. Article 5, *Inferno* Vol. XII, 2007–8, 1–6.
- ⁵² „... A világból a fényeket...” Ország Lili levelezése. Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2017.
- ⁵³ Földényi F. László: *A festészet éjszakai oldala*. Kalligram, 2004, 186.
- ⁵⁴ Harris, Alexandra: *Virginia Woolf*. General Press, Budapest, 2014.
- ⁵⁵ Kerouac, Jack: *Művésztelep*. Szukits, Szeged, 1995.
- ⁵⁶ Wihand, M. E., Rüsck, N., Becker, T.: *Jack Kerouac Revisited. „Madness” in On the Road Between Stigma and Glorification*. *J Nerv Ment Dis* 2016, 204: 728–735.
- ⁵⁷ Maynard, Joyce: *Othon a világban*. Európa, Budapest, 2003.
- ⁵⁸ Shields, David, Salerno, Shane: *Salinger*. Európa, Budapest, 2015.
- ⁵⁹ King, Ross: *Dühödt ámulat – Claude Monet és a Vízililiomok*. Park Kiadó, Budapest, 2017.

- ⁶⁰ Piguet, Philippe: *Claude Monet au temps de Giverny*. Centre Culturel du Marais, Paris, 1983.
- ⁶¹ Mundi, Jennifer: *Lost Art: John Baldessari*. Tate, <https://www.tate.org.uk/art/artists/john-baldessari-687/lost-art-john-baldessari>
- ⁶² Gerevich József: *Végzetes szerelmi háromszög, avagy szobrok fájdalmas párbeszéde*. In: Gerevich J.: *Teremtő vágyak – Művészek és múzsák*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2016.
- ⁶³ Gerevich József: *Gulácsy Lajos*. In: Gerevich J.: *Lány a szekrényben*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- ⁶⁴ Broch, Hermann: *Vergilius halála*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004.
- ⁶⁵ Győrffy Miklós: *Kalauz a „Vergilius halála” olvasásához*. In: Győrffy M.: *Polgárok és művészek – Metszet a XX. századi német prózából*. Tankönyvkiadó, 1990, 171–205.
- ⁶⁶ Győrffy Miklós: *A monologizáló Kafka*. In: Győrffy M.: *Polgárok és művészek – Metszet a XX. századi német prózából*. Tankönyvkiadó, 1990, 7–30.
- ⁶⁷ Walter, Ingo F., Metzger, Rainer: *Van Gogh*. Taschen/Vince Kiadó, 2006.
- ⁶⁸ Nagera, Humberto: *A két üres szék*. Enigma 18–19, 1998, 38–48.
- ⁶⁹ Gerevich József: *Két üres szék, avagy egy tragikus barátság története*. Gerevich J.: *Teremtő vágyak – Művészek és múzsák*. Noran Libro, Budapest, 2016,
- ⁷⁰ „*Megölte férjét a Hogyan öljük meg a férjünket? szerzője*”. 168 óra, 2018. szeptember 18.
- ⁷¹ *How to Murder Your Husband* by Nancy Brophy – <http://archive.is/D1s2X#selection-171.0-171.42>
- ⁷² *Author of How to Murder Your Husband charged with murdering husband*. The Guardian, Sat 15 Sep 2018.
- ⁷³ Plath, Sylvia: *Naplók 1950–1962*. Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2004.
- ⁷⁴ Gerevich József: *A képzelet kockázata, avagy dühorgia, vérszomj és haragszónyeg – Kísérlet a Sylvia Plath-jelenség rekonstrukciójára és megértésére*. Psychiat Hung 2019, 34 (2):214–236.
- ⁷⁵ Berryman, John: *Henry sorsa*. Európa, Budapest, 1988.
- ⁷⁶ Gerevich József: *„Az öngyilkosságról és apámról tűnődöm szüntelen” – John Berryman költészete, élete és betegsége*. Előadás a Magyar Pszichiátriai Társaság XXIII. Jubileumi Vándorgyűlésén, 2020. január 22–25.

ESSZÉ

Hudy Árpád

„... a magyarokért, magyarul írtam”

450 évvel ezelőtt született Pázmány Péter

Prológus

1969 egy koranyári dél-utánján – tizennégy éves voltam – az aradi (hivatalosan már rég nem) Kossuth utca 57. szám alatti ház apró udvari lakásából vízért mentem, ahogy naponta többször, a közös mosókonyhába. Míg a csap alá tettem a víz hordására és konyhai tárolására szolgáló bádog locsolót, láttam, hogy szomszédunk a tüzet táplálja az üst alatt, amelyben nagymosáshoz melegítettek vizet a lakók, mikor rájuk került sor. A fáskosárban régi, sza-

kadozott könyvek, amelyeket Janó, mint elmondta, elhunyt rokontól hozott el. Ugrottam, hogy adok helyettük fát, de ő enélkül is nekem adta mindazt, amit még nem nyelt el a tűz. Zsákmányom

legérdekesebb, egyben legrégebb darabja egy fedőlapjait vesztett, de amúgy ép könyv volt, a következő címlappal:

IMÁDSÁGOS

KÖNYV

Mellyet irt

PÁZMÁNY PÉTER

A' BÓLDOG EMLÉKEZETŰ

CARDINÁL

ÉS ESZTERGAMI
ÉRSEK

EGERBEN

Nyomt. az Érseki Oskola' Betűivel 1824

Az író nevét ismertem, noha sem addig, sem később nem tanultunk róla a magyar tannyelvű, romániai iskolában, s az egész nap hallgatott magyar(országi) rádióban, estéről estére áhítattal nézett magyar tévében sem említették. De gyakran olvastam munkáscsaládunk szerény házikönyvtárának díszét, a millenniumi *A magyar nemzet története* tíz vaskos kötetét, s a hatodik belső címlapján ott áll Lotz Károly *Pázmány Péter és kora* című, impozáns festményének reprodukciója.

Nem sokkal az érettségi előtt aztán sikerült megvennem az antikváriumban Pázmány Péter válogatott munkáit a múlt század eleji Magyar Remekírók sorozat második köteteként, benne Fraknói Vilmos bevezető tanulmányával. Majd bejutottam a kolozsvári egyetem magyar szakára, ahol az első félévben régi

magyar irodalmat hallgattunk. A Pázmányról szóló előadást hiába vártam. Viszont kolozsvári barátom és diáktársam derék nyomdász édesapja szakszerűen bekötötte mosókonyhai szerzeményemet, s a piros gerincű, fekete fedelű külső borítóra – református létére! – szép fémkeresztet mesterkedett.

„Édes nevelő hazám”

Pázmány Péter „[r]égi magyar nemes család sarja, az ország egyik legmagyarabb vidékén, Váradon, kálvinista szülőktől született, 1570. október 4-én” – írja Fraknói Vilmos. (Szent László városában akkor állt még a nagy király XIV. századi lovasszobra.) Tizenkét évesen a kolozsvári jezsuiták iskolájába küldték, s itt rövidesen áttért a katolikus hitre. Az erdélyi gimnázium után Bécsben és Rómában tanult tovább, 1597-ben már a hittudományok doktora. Több éven át tanított filozófiát és teológiát a grazi egyetemen, mígnem előjárói Magyarországra küldték, felismerve, hogy ragyogó tehetsége és óriási tudása nagy hasznára lehet hazájában a reformáció szorongatta katolicizmusnak.

Meglett férfiként, külföldön töltött ifjúkora után úgy tért vissza Magyarországra, mintha el sem hagyta volna. Nemzettudata, anyanyelve szemernyt sem romlott, sőt, sok régi és még több mostani hazánkfíával ellentétben az idegen föld tapasztalata csak erősítette magyarságát. Ennek egyik kulcsa minden bizonnyal az a szívet melengető vallomás, amellyel a már esztergomi érsek Pázmány egyik könyvét szűkebb szülőföldjének, Bihar megyének ajánlja: *„Negyven egész esztendeje leszen, mikor az Úr Isten engemet honomból, azaz őseimnek örökségéből kiszólíta, s egyházi állapotba választja. Soha azóta édes nevelő hazám feledékenységen nem volt előttem emlékezeted, sőt kívántam s kerestem abban módot, hogy velem való dajkálkodásaidat hálaadó szolgálattal valami részből megköszönjem.”*

S valóban főpapként, országnagyként, íróként minden erejével és tudásával igyekezett a lassan már száz éve – és sajnos még

közel ugyanennyi ideig – pusztuló ország sebeit gyógyítani, vesztébe hanyatló nemzetét felemelni. Egyszerre lebegett lelki szemei előtt a szebb jövő s a fényes múlt. *„Engem szeretett hazám egykori virágzó állapotának emléke emel és vigasztal. Nemzetünk (...) az isteni pártfogás alatt boldog béke s jólét ölében élt. Most ellenben romokba dőltek a kolostorok, s elköltözött tőlünk Isten kegyelme.”*

A „két pogány” közt, vallási meghasonlásban, darabokra szakított országban vérző magyarság egyik legnagyobb alakja ő Bocskai, Bethlen, Zrínyi tragikusan hősi századában. Esztergomi érsekként, a magyar katolikusok fejeként a végsőkig próbálta összeegyeztetni nemzete szolgálatát a Róma és Bécs – a pápa és a magyar királyi címet is viselő németrómai császár – iránti lojalitással. Kemény János erdélyi fejedelem önéletírásában – Bethlen Gábor és Esterházy Miklós mellett – kora három legnagyobb magyarja közé sorolja, „nemzetét és annak szabadságát szerető hasznos ember”-nek nevezi, aki „igen szomjuhozza vala az magyar nemből állatandó királyságot”. Visszaemlékezése szerint személyesen hallotta Pázmányt így nyilatkozni: *„Átkozott ember volna, ki titeket [erdélyieket] arra készítetne, hogy töröktől elszakadjatok, (...) mert noha ím, látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk, tekéntetünk van mostan az mi kegyelmes keresztény császárunk előtt, de csak addig durál az az német nemzet előtt, miglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni, azontúl... mindjárt gallérunk alá pökik az német, akár pap, barát vagy akárki legyen.”*

Pókháló és lépesméz

1613-ban, a katolikus és protestáns prédikátorok közt már évtizedek óta és majd még jó ideig tomboló hitvita tüzeben jelenik meg Pozsonyban főműve, az *Isteni igazságra vezérlő Kalaúza*. Teológiai jelentőségén túl Pázmány e remeke irodalmunk első monumentális alkotása, egyszerre tudósi és művészi kompozíció, szuggesztív és mégis (maíg!) közérthető nyelvezettel. Felrótták neki, hogy *Kalaúza* kompiláció, nincs benne eredeti gon-

dolat. Pázmány erre büszkén felvállalta, hogy nem új dolgokat hirdet. *„A pókháló nem jobb a lépesméznél, noha a pók béliből szövi légyfogó hálóját, a méh pedig virágokról szedegeti mézét; azon igyekeztem, hogy a régiék nyomából ki ne lépjem, hanem az ő fegyverházakból vegyek diadalmas kardokat.”*

A Kalauz cáfolatára csak 1626-ban – a magyar protestánsok felkérése nyomán – jelent meg a tekintélyes lutheránus teológus, Friedrich Balduin latin nyelvű válasza. Pázmány erre egy éven belül újabb könyvvel reagált, előszavában öntudatosan indokolva, hogy miért nem „deákul”, azaz latinul felelt vitapartnerének: *„És jóllehet deákul is tudok, de mivel a Kalauz-t a magyarokért, magyarul írtam, annak oltalmát is magyarul akarom írni, nemzetemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert ha másnak szabad a magyar könyvre deákul felelni, engem sem tilthat senki, hogy magyarul ne írjak a deák könyvre.”*

Imponáló, reneszánsz műveltsége révén nemcsak az egyházatyák és keresztény teológusok, hanem az ókori „pogány” szerzők műveiben is jártas volt, és bátran is idézte őket. *„Nincs oly rossz kert, melyben valami hasznos fű nem volna. Nincs oly rossz könyv, melyben semmi jó nem találtatnék. Azért a tövis közül kiszaggatjuk a rózsát, a sárból kimossuk az aranyat; ami jót a pogányok írásaiban találunk, épületünkre fordítjuk.”*

Az állam szolgálatára

A magyarság szellemi épülésében hosszú ideig óriási szerepe volt nyomtatott prédikációinak, illetve az 1606-ban Graz-ban megjelent *Keresztyéni imádságoskönyvének*. A számtalanszor újranyomott művet nemzedékeken át olvasták országszerte főurak, polgárok és falusi írástudók, felekezeti különbség nélkül. Már az 1610. évi kiadás bevezetőjében kajánul megjegyzi Pázmány: ez a könyve annyira megtetszett egy „csekély indulattól elragadtatott eperjesi prédikátornak [Mihálykó János], hogy nagyrészt maga nevével kinyomtatá Bártfán” 1609-ben.

Művelődésünk könyvébe iskolalapítóként is aranybetűkkel írta be nevét. Pázmány színre lépésekor már javában beköszönött – többek között éppen a reformációval – az újkor, de a magyar ifúságnak, mint századok óta, továbbra is idegen földre kellett mennie felsőbb tanulmányokra. Nemzeti királyaink – Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás – egyetemalapítási kísérleteit nem koronázta tartós siker. A sors fintora, hogy Báthory István erdélyi fejedelem 1579-ben lengyel királyként alapítja meg a máig működő vilniusi egyetemet...

1635-ben saját vagyonából alapította Pázmány Péter a nagy-szombati jezsuita egyetemet, amely 1777-ben a fővárosba, Budára, majd 1784-ben Pestre költözött, 1921-től pedig nevét viselte. A kommunista uralom Eötvös Loránd Tudományegyetemre keresztelte át, és száműzte belőle a hittudományi kart, amely külön intézetként volt kénytelen működni, mígnem a rendszerváltás után újra felvehette alapítója nevét. Pázmányt, mint alapítólevelében írja, az egyetem alapításakor nemcsak a katolikus hit terjesztésének gondolata vezérelte, hanem az is, hogy szolgáljon „a nemes magyar nemzet méltóságának”, s a Studiorum Universitas révén „a harcias nemzet lelkülete megszelídüljön, (...) és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztessenek.”

Himnusz a nyelvhez

Toldy Ferenc a magyar könyvnyelv megteremtőjének nevezi. Egyházi szónokként, diplomataként és íróként egyaránt művésze az élő és a papírra vetett szónak. Mondhatjuk, szerelmese, hiszen így magasztalja: „*A nyelv, ha oktat, tudatlanságtól szabadít; ha énekel, gyönyörködtet; ha dorgál, jobbít; ha biztat, szüvesít; ha bátorít, vigasztal; ha fenyeget, tartóztat. A nyelvnek köszönjük, hogy a vad és okatlan módon élő emberek várasok társaságába szállottak, és emberi életet tanultak. A nyelv oka, hogy a bölcs tudományok terjedtek.*”

Műfordítás-irodalmunk impozáns kezdőakkordja Kempis Tamás *Krisztus követése* című remekműve az ő tolmácsolásában.

Ennek előszavában olvashatjuk: „Igyekeztem azon, hogy a deák bötűnek értelmét híven magyaráznám, a szólásnak módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folyna, mintha először magyar embertől, magyarul iratott volna.”

Hogy ez maradéktalanul sikerült neki, azt fényesen bizonyítja Kosztolányi Dezső száz éve megfogalmazott, de ma is érvényes méltatása: „Ha őt forgatom, nem érzem a nyelvújítás szükségességét, nem látom azt a hiányt, melyre egy század múlva, a 18. század elején döböntek rá azok, akik tövel-heggyel új feladatokhoz akarták törni nyelvünket.”

- 3 In memoriam **Szócs Géza**
- 3 **Szócs Géza:** Apám a H terminálon
- 5 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Szócs Gézának
- 8 **Szócs Petra** búcsúztatója
- 11 **Orbán Viktor** búcsúztatója
- 16 **Orbán János Dénes** búcsúztatója
- 20 **Korpa Tamás** búcsúztatója
- 22 **Demeter Szilárd:** Búcsú Szócs Gézától
- 25 **Farkas Wellmann Endre:** Albatrosz, strucc, hatyú...
- 27 **Böszörményi Zoltán:** A szellem kenyérében a kovász
- 30 **Lőwy Dániel:** Búcsúzunk Szócs Gézától, a Nemzetközi Tudományos Testület megálmódójától
- 33 **Hans-Henning Paetzke:** Az ellenállás költőfejedelmé
- 36 **Finta Edit:** Szócs Géza varázstakarója
- 38 **Hudy Árpád:** az éGcsőSZ malmai a Pontus Euxinuson – Idézetek egy Szócs Gézával megélt költeményből
- 40 **Szócs Géza:** Testem, ezt az üvegetestet
- 42 A hónap alkotója: **Gál János**
- 42 Hommage à ...; A szabadvers megszólal; Klasszicista tájézet (Városliget); Epigrammata cum titulis Latinis, ut poeta sua scientia linguarum gloriari possit, azaz epigrammák latin címmel, hogy a költő nyelvtudásával kérkedhessen; ymnus Sancti Ioannis Galli; Szent Gál János himnusza; Vígeposzíróiász – eposzka
- 55 **Pál-Lukács Zsófia:** A modern poeta doctus (Gál János: Vígeposzíróiász)
- 58 **Orbán János Dénes:** Diluvio fluvii requirunt alveos priores suos
- 61 Ma újra a formákkal lehet különcködni – **Varga Melinda** interjúja **Gál Jánossal**
- 69 **Viola Szandra:** Hol van?; Fák, semmiben; Mintha a nagymamám; 7 (versek)
- 72 **Czilli Aranka Ágota:** Letakart tükrök; Mellékvonal; Ölelés; Arkhimédészi pont (versek)
- 76 **Korpa Tamás:** Nagy Mária; Andrea Apartment, Str. Baba Novac 1.; Haşdeu Apartment, Str. Haşdeu Nr. 122.; Nagycsütörtök 2.; Azonosítatlan repülő tárgy (versek)
- 80 Idén nem jönnek angyalok – Az Irodalmi karácsonyi versösszeállítása
- 80 **Lackfi János:** Az ecsetvonások és koboldcápák zoltára

- 82 **Szilágyi-Nagy Ildikó:** Mária, 5 óra 53 perc (Advent 1.,
Bűnbánat); Mindenmentes mennyország (Advent 2.,
Szent fegyelem); Hússzínű ajkak (Advent 3.,
Örömvasárnap); Tekinteted alatt, Mária (Advent 4.,
Összeszedettség)
- 86 **Lőrincz P. Gabriella:** Születésnap
- 87 **Viola Szandra:** Égygyűrű boltívén
- 88 **Varga Melinda:** karácsonyra Apámnak
- 89 **Csepcsányi Éva:** Forगतókönyvek; Jézuska
- 91 **Drávucz Zsolt:** Az éjjeliőr képeslapja
- 92 **Lakinger Tibor:** Azon az estén
- 94 **Vesztergom Andrea:** 89 karácsonya
- 96 A modernitás regénye – **Varga Melinda** beszélgetése **Böszörményi Zoltánnal**
- 107 **Varga Melinda:** „A lélek hasonlít a zsugorodó csillag befelé hajló fénykupolájához” – Böszörményi Zoltán Darabokra tépve című, legújabb regényéről
- 115 Kötetajánlók
- 115 **Kopriva Nikolett:** Amire csak a fák emlékeznek – Tegnap a sirályok; Rituálé; Érintkezések; Kövek; Senkik
- 120 **Bánkői Dorottya:** A női test biztonsága – Turnéállomás; Felmondás; Reggeli felvétel; Elképzelni, hogy milyen; Akusztikon; Ledér
- 128 **Izer Janka:** Ezért nem alszom nálad – Dédi
- 133 **Bencsik Gábor:** Mari története – Regényrészlet: Fiume
- 143 **Farkas Árpád:** Nem ilyen lovat akartam (részlet)
- 156 **L. Takács Bálint:** Bad trip – Szakítottunk
- 161 **Frei Gabriella:** Politikailag inkorrekt emlékfoslányok (Szalay Károly: Párizsi kaland)
- 165 **Fűzfa Balázs:** Tér, idő (Vásári Melinda: Hangzó tér)
- 168 **Lafferton Luca:** Időkapszula 1919-ből (Hajdú Farkas-Zoltán: Csonkamagyar)
- 173 **Farkas Nikolett:** Egy régi-régi hangulat (George Szirtes: Előhívás. Anyám regénye)
- 177 **Kovács Újszász Péter:** A pusztulás alternatívái (Serestély Zalán: közös hűlés)
- 182 **Gerevich József:** Hatások és ellenhatások a művészetben – A művészet éjszakai oldala (esszé)
- 202 **Hudy Árpád:** „... a magyarokért, magyarul írtam” – 450 évvel ezelőtt született Pázmány Péter (esszé)

In memoriam **Szócs Géza**

Szócs Géza: Apám a H terminálon

Böszörményi Zoltán: El nem küldött levél Szócs Gézának

- **Szócs Petra** búcsúztatója • **Orbán Viktor** beszéde Szócs Géza temetésén •
- **Orbán János Dénes** búcsúztatója • **Korpa Tamás** búcsúztatója •

■ **Demeter Szilárd:** Búcsú Szócs Gézától ■

■ **Farkas Wellmann Endre:** Albatrosz, strucc, hattyú... ■

■ **Böszörményi Zoltán:** A szellem kenyérében a kovász ■

■ **Lőwy Dániel:** Búcsúunk Szócs Gézától,
a Nemzetközi Tudományos Testület megálmodójától ■

■ **Hans-Henning Paetzke:** Az ellenállás költőfejedelme ■

■ **Finta Edit:** Szócs Géza varázstakarója ■

■ **Hudy Árpád:** az éGcsőSZ malmai a Pontus Euxinuson – Idézetek egy Szócs Gézával megélt költeményből ■

Szócs Géza: Testem, ezt az üvegtestet

A hónap alkotója: GÁL JÁNOS

Hommage à ...: A szabadvers megszólal; Klasszicista tájérzet (Városliget); Epigrammata cum titulis Latinis, ut poeta sua scientia linguarum gloriari possit, z az epigrammák latin címmel, hogy a költő nyelvtudásával kérkedhessen; ymnus Sancti Ioannis Galli; Szent Gál János himnusza; Végepszíróiász – eposzka

Pál-Lukács Zsófia: A modern poeta doctus

Orbán János Dénes: Diluvio fluvii requirunt alveos priores suos

Ma újra a formákkal lehet különködni –

Varga Melinda interjúja **Gál Jánossal**

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap